



CUMHURİYET SENATOSUNDA ORDU İLİ SENATÖRLERİ VE

FAALİYETLERİ

İlknur ÖZKAN

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Doç. Dr. Ahmet EDİ

2022

(Her hakkı saklıdır)

T.C
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

İlknur ÖZKAN

**CUMHURİYET SENATOSUNDA ORDU İLİ SENATÖRLERİ VE
FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ:

Doç. Dr. Ahmet EDİ

AĞRI-2022

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**CUMHURİYET SENATOSUNDA ORDU İLİ SENATÖRLERİ VE FAALİYETLERİ**” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Δ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

İlknur ÖZKAN

T.C.

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Ahmet EDİ danışmanlığında, İlknur ÖZKAN tarafından hazırlanan bu çalışma/...../..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel Eğitim Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan:

İmza:

Jüri Üyesi :

İmza:

Jüri Üyesi :

İmza:

Jüri Üyesi :

İmza:

Jüri Üyesi :

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine ait olup;

Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../2022 tarih ve . . . / nolu kararı ile onaylanmıştır.

..../...../.....

Prof. Dr. İbrahim HAN

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	i
TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ.....	xi
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇİFT MECLİS VE TÜRK SİYASİ HAYATINDAKİ YERİ

1.1. ÇİFT MECLİS	19
1.2. TÜRK SİYASİ HAYATINDA ÇİFT MECLİS SİSTEMİ.....	21
1.3. TÜRK SİYASİ HAYATINDA CUMHURİYET SENATOSU'NUN ORTAYA ÇIKIŞI	28
1.4. CUMHURİYET SENATOSU'NUN KURULUŞU	32
1.5. CUMHURİYET SENATOSU'NUN YAPISI	34
1.6. CUMHURİYET SENATOSU ÜYELERİ.....	36
1.6.1. Tabii Üyeler	36
1.6.2. Cumhurbaşkanıca Seçilen Üyeler	36
1.6.3. Genel Oyla Gelen Üyeler.....	36
1.7. CUMHURİYET SENATOSU'NUN GÖREV VE YETKİLERİ.....	37
1.7.1. Cumhuriyet Senatosu'nun Tek Başına Kullandığı Yetkiler	37
1.7.1.1. Soru	37
1.7.1.2. Genel Görüşme.....	38
1.7.1.3. Senato Araştırması	38
1.7.2. Cumhuriyet Senatosunun Millet Meclisi İle Birlikte Kullandığı Yetkiler	39
1.7.2.1. Yasaların Teklifi ve Görüşülmesi	39
1.7.2.2. Anayasa Değişikliklerinin Görüşülmesi	39
1.7.3. Millet Meclisi ile Birleşik Toplantı Yaparak Kullandığı Yetkiler.....	40
1.8. CUMHURİYET SENATOSU'NUN KALDIRILMASI	42

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET SENATOSU ORDU İLİ SENATO ÜYELERİ (1961-1980)

2.1. 15 EKİM 1961 TARİHLİ CUMHURİYET SENATOSU SEÇİMİ	44
2.2. EŞREF AYHAN	46
2.3. SENATO FAALİYETLERİ	47
2.3.1. Hukuk Alanındaki Faaliyetleri.....	47
2.3.2. İç İşleri Bakanlığı İle İlgili Faaliyetleri	52
2.3.3. Bedelsiz Olarak Verilen Yardımlarla İlgili Görüşü	56
2.3.4. Siyasi Alandaki Faaliyetleri.....	57
2.4. ZEKİ KUMRULU	59
2.5. SENATO FAALİYETLERİ	60
2.5.1. Hukuk Alanındaki Faaliyetleri.....	60
2.5.2. Ekonomi Alanındaki Faaliyetleri.....	63
2.5.3. İşçileri Komisyonundan İstifa Ettiğine Dair Önergesi	64
2.6. ŞEVKET KÖKSAL	64
2.7. SENATO FAALİYETLERİ	65
2.7.1. Hukuk Alanındaki Faaliyetleri.....	65
2.7.2. Eğitim Alanındaki Faaliyetleri.....	67
2.7.3. Sağlık Alanındaki Faaliyetleri	69
2.7.4. Ekonomi Alanındaki Faaliyetleri.....	75
2.7.5. İç Güvenlik Konusu Ve Hükümete Eleştiri	76
2.7.6. Divan Katipliği' nden İstifa Önergesi.....	76
Şevket Köksal 23 Kasım 1967 tarihinde aday olmadığı halde seçildiği Divan Kâtipliği'nden istifa ettiğine dair Cumhuriyet Senatosuna bir önerge sunmuştur.	76
2.7.7. Şili'yi Ziyaret Edecek Parlamento Heyetine Üye Seçimi Hakkındaki Görüşü.....	77
2.8. 2 HAZİRAN 1968 TARİHLİ CUMHURİYET SENATOSU SEÇİMİ	77
2.9. SELAHATTİN ACAR	78
2.10. SENATO FAALİYETLERİ	79
2.10.1. Hukuk Alanındaki Faaliyetleri.....	79

2.10.2. 1972 Yılı Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Bütçesi Hakkındaki Görüşleri	82
2.11. BEKİR SITKI BAYKAL	82
2.12. SENATO FAALİYETLERİ	84
2.12.1. Ekonomi Alanındaki Faaliyetleri ve Görüşleri	84
2.12.2. Emlak Vergisi Kanun Tasarısı Hakkındaki Görüşü	85
2.12.3. Ordu İle İlgili Gündem Dışı Demeçleri	86
2.12.4. Parlamenter Ödenekleri Hakkındaki Görüşü	87
2.13. 5 HAZİRAN 1977 TARİHLİ CUMHURİYET SENATOSU SEÇİMİ	87
2.14. ATA BODUR	88
2.15. CUMHURİYET SENATOSU FAALİYETLERİ	89
2.15.1. Amasya Maliye Muhasebe Müdürü Amil Yılmaz'ın Resen Emekliye Sevk İşlemi Hakkındaki Önergesi	89
2.15.2. Çalışma Bakanlığı 1978 Yılı Bütçe Kanun Tasarısı Hakkındaki Görüşleri	90
2.15.3. Ham Petrol ve Petrol Ürünleri İthalatına Dair Önergesi	90
2.16. İDRİS GÜR SOY	91
2.17. SENATO FAALİYETLERİ	92
2.17.1. 1979 Yılı Yargıtay Başkanlığı Bütçe Kanunu Tasarısı Hakkındaki Görüşleri	92
2.17.2. Adli Tıp Kurumları Kanun Tasarısı Hakkındaki Değerlendirmesi	93
2.17.3. 1980 Yılı Adalet Bakanlığı Bütçe Kanunu Tasarısı Hakkındaki Görüşleri	93
2.17.4. 1980 Yılı Yargıtay Başkanlığı Bütçesi Hakkında Söz Alması	94
2.18. ORHAN VURAL	94
2.19. SENATO FAALİYETLERİ	95
2.19.1. 1977 Yılında Ticaret Bakanlığı'na Verdiği Soru Önergesi	95
2.19.2. Çalışma Bakanlığı 1978 Yılı Bütçesi Hakkında Söz Alması	96
2.19.3. AP Hükümeti'ne Yönelik Eleştirileri	97
SONUÇ	98
KAYNAKÇA	105
EKLER	113

ÖZGEÇMİŞ.....HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.



ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ CUMHURİYET SENATOSUNDA ORDU İLİ SENATÖRLERİ VE FAALİYETLERİ

İlknur ÖZKAN

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Ahmet EDİ

2022, 147 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Cengiz ATLI

Doç. Dr. Ahmet EDİ

Dr. Öğr. Üyesi Halil AKKURT

Türk siyasi tarihinin ilk parlamentosu olan Meclis-i Umumi 23 Aralık 1876 tarihli Kanun-i Esasiyle Türk siyasi hayatında ilk çift meclisli sistemin örneği olmuştur. Bu çift meclisli parlamento Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan olmak üzere iki ayrı kanattan oluşmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra 1924 Anayasası'nda çift meclis sistemi yer bulamamış ve tek meclisli sisteme geri dönmüştür. Cumhuriyet Tarihi'nde zaman zaman çift meclisli yapıya geri dönülmesine dair görüşler ortaya çıksa da tek meclisli sistem 27 Mayıs 1960 Askeri müdahalesine kadar devam etmiştir. Türkiye 1945 yılına kadar tek parti iktidarı tarafından yönetilmiştir. 1946 seçimleriyle ilk kez çok partili bir seçim gerçekleştirilmiştir ve 1950 yılında Demokrat Parti(DP) iktidar olunca Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) iktidarı sona ermiştir. Demokrat Parti'nin 1950- 1960 yılları arasında iç ve dış siyasette uygulamış olduğu yanlış politikalar DP iktidarının sonunu getirirken ikinci meclis fikrinin yeniden doğmasına sebep olmuştur. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonrası 1961 Anayasası ile çift meclis sistemi Türk siyasi hayatına tekrar girmiştir. TBMM 1961 Anayasası'na göre Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan oluşan iki farklı meclisle kurulmuştur. Türk siyasi hayatına 1961 Anayasası ile giren Cumhuriyet Senatosu parlamentoda ikinci meclis olarak 19 yıl görev yapmıştır. Millet Meclisi ile birlikte yasama görevini paylaşarak alınan kararlarda bir denetim mekanizması olmak, yasama işlemlerinin verimliliğini sağlamak, çoğunluğu azınlığa ezdirmemek, yasama ve yürütme işlerinde bir fren mekanizması ve denge unsuru olmak Cumhuriyet Senatosu'nun amaçlarından

olmuştur. Cumhuriyet Senatosu 1961 Anayasası'na göre 150 üye ile kurulmuştur. Ordu ili 19 yıl içinde Cumhuriyet Senatosu'na genel seçimle görevlendirilen sekiz senatör tarafından temsil edilmiştir. Bunlar; Eşref Ayhan, Şevket Köksal, Zeki Kumrulu, Bekir Sıtkı Baykal, Ata Bodur, Selahattin Acar, İdris Gürsoy ve Orhan Vural' dır. Ordu İli senatörleri senatoda görev aldıkları dönem içerisinde ülkenin genel durumu ve Ordu ilinin sorunları ile ilgili çözüm yollarını ve görüşlerini paylaşmışlardır. Ordu İli'ni temsil eden senato üyeleri ülke için hazırlanan kanun tasarılarında tavsiyelerde bulunarak yasama faaliyetlerinde etkili olmaya çalışmışlardır.

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan bu çalışma da kaynak taraması yapılmış olup Ordu İli Senatörleri'nin özlük bilgileri için TBMM Arşivi'nden hal tercümeleri ve mazbatalarına ulaşılmıştır. Parlamento Tarihi ile ilgili kitaplar ve makaleler kullanılmıştır. Senatörlerin senato faaliyetleri için başta Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi ve Ordu ilinin yerel gazeteleri taranmıştır.

2022, 147 sayfa

Anahtar Kelimeler: Ordu, Cumhuriyet Senatosu, Anayasa, Senatör, Parlamento.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

ORDU PROVINCIAL SENATORS AND ACTIVITIES IN THE REPUBLIC SENATE

İlknur ÖZKAN

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet EDİ

2022, 147 pages

Jury: Prof. Dr. Cengiz ATLI

Assoc. Prof. Dr. Ahmet EDİ

Assist. Prof. Dr. Halil AKKURT

The parliament, the first parliament in Turkish political history, was the first example of a bicameral system in Turkish political life, based on the Law of 23 December 1876. This bicameral assembly consisted of two separate wings, the Majlis-i Mebusan and the Majlis-i Ayan. After the proclamation of the Republic, the bicameral system could not find a place in the 1924 Constitution and the unicameral system was returned. Although there have been opinions about a return to the bicameral structure from time to time in the History of the Republic, the unicameral system continued until the military intervention of 27 May 1960. Turkey was ruled by a one-party government until 1945. In the 1946 elections, a multi-party election was held for the first time and when the Democratic Party (DP) came to power in 1950, the Republican People's Party (CHP) came to an end. The wrong policies implemented by the Democratic Party in domestic and foreign politics between 1950-1960 caused the end of the DP power and caused the idea of a second parliament to be reborn. The collapsing policies of the Democratic Party between 1950 and 1950 led to the end of the DP rule. After the May 27, 1960 Military Intervention, the bicameral system was re-entered into Turkish political life with the 1961 Constitution. According to the 1961 Constitution, the Turkish Grand National Assembly was established with two different assemblies consisting of the National Assembly and the Senate of the Republic. The Senate of the Republic, which entered Turkish political life with the 1961 Constitution, served as the second chamber of the Turkish Grand National Assembly for 19 years. It has been one of the aims of the

Senate of the Republic to be a control mechanism for the decisions taken by sharing the legislative task with the National Assembly, to ensure the effectiveness of the legislative processes, not to oppress the majority to the minority, to be a brake mechanism and a balancing factor in the legislative and executive organs. executive jobs. The Senate of the Republic was established with 150 members according to the 1961 Constitution. Ordu province was represented by eight senators elected to the Senate of the Republic in 19 years in general elections. These are Eşref Ayhan, Şevket Köksal, Zeki Kumrulu, Bekir Sıtkı Baykal, Ata Bodur, Selahattin Acar, İdris Gürsoy and Orhan Vural. The senators of Ordu Province shared their solutions and opinions about the general situation of the country and the problems of Ordu province during their term in the Senate. Members of the Senate representing the Ordu Province tried to be effective in legislative activities by making recommendations on the draft laws prepared for the country.

This study, which was prepared as a Master's Thesis, was also scanned in terms of sources, and for the personal information of Ordu Provincial Senators, state translations and mandates were obtained from the Parliamentary Archive. Books and articles on the History of the Parliament were used. Local newspapers of Ordu province, especially the Journal of the Senate of the Republic, were scanned for the senate activities of the senators.

2022, 147 sayfa

Keywords: Army, Senate of the Republic, Constitution, Senator, Parliament.

ÖNSÖZ

Cumhuriyet Senatosunda Ordu İli Senatörleri ve Faaliyetleri adlı bu çalışmada, öncelikle Çift Meclis kavramı ve Cumhuriyet Senatosu'nun kuruluşu ele alınmıştır. Ardından 19 yıllık yasama dönemi geçiren senatoda, Ordu ilini temsil eden senato sekiz senato üyesinin siyasi, hukuki, iktisadi, sosyal faaliyetleri ve seçim bölgesi Ordu ili ile ilgili faaliyetleri konu edilmiştir.

Cumhuriyet Senatosunda Ordu İli Senatörleri ve Faaliyetleri çalışmasının amacı, Ordu ili senato üyeleri çerçevesinde Cumhuriyet Senatosu'nun kuruluşunu anlamak ve Ordu ili tarihine senatörlerin yerel alan faaliyetleri doğrultusunda katkı sağlamaktır.

Tez çalışması iki bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde çift meclis kavramı ve çift meclis sisteminin Türk siyasi tarihindeki yeri ele alınarak Cumhuriyet Senatosu'nun kuruluşuna yer verilmiştir. İkinci bölümde ise 1961-1980 yılları arasında faaliyet gösteren Cumhuriyet Senatosundaki Ordu İli senatörlerinin faaliyetleri ele alınmıştır. Tezin ikinci bölümünde Ordu İlinde gerçekleştirilen Cumhuriyet Senatosu seçimlerine ve Cumhuriyet Senatosunda yer alan Ordu ili senatörleri; Eşref Ayhan, Şevket Köksal, Zeki Kumrulu, Bekir Sıtkı Baykal, Ata Bodur, Selahattin Acar, İdris Gürsoy ve Orhan Vural' ın özgeçmişleri, siyasi hayatları, Cumhuriyet Senatosu'ndaki siyasi, iktisadi, hukuki, sosyal faaliyetleri ile seçim bölgeleri olan Ordu İli hakkındaki faaliyetlerine ele alınmıştır. Ordu ili senatörlerinin teklif ve önerileri, soruları ve bunlara verilen cevaplar ile meclis konuşmalarına değinilmiştir.

Araştırma konusu üzerinde çalışırken başlangıçta daha önce kaleme alınmış eserlere ve Cumhuriyet Senatosu dönemi ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Çalışma sürecinde birinci elden kaynaklara öncelik verilmiş olup TBMM Arşivinden faydalanılmıştır. Arşiv kaynaklarının incelenmesi sonucu senatörler ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Yapılan çalışmanın temelinde ise tutanak dergileri ana kaynak olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergileri ve TBMM Tutanak Dergileri vasıtasıyla Ordu İli Senatörlerinin Senatoda yaptıkları faaliyetlere ulaşılmıştır. Ayrıca tez çalışması için kullanılan diğer kaynaklar Ordu ili Halk Kütüphanesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Kütüphanesi, YÖK Ulusal Tez Merkezi'nden

edinilmiştir ve muhtelif kitaplardan, makalelerden, gazetelerden, ansiklopedilerden çalışma için veri sağlanmıştır.

Bu tez çalışması sürecinde bana destek olan eşim İlker Özkan ve kızım İlkim Asya Özkan'a çalışmanın bütün bölümlerinin oluşturulmasında ve incelenmesinde her türlü katkıyı sağlayan danışmanım Sayın Doç. Dr. Ahmet EDİ' ye, tez savunmama gelerek beni şereflendiren değerli hocalarım; Prof. Dr. Cengiz ATLI ve Dr. Öğr. Üyesi Halil AKKURT' a teşekkürlerimi sunarım.

İlknur ÖZKAN



KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AP: Adalet Partisi

AÜHF: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

AÜSBF: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi

CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

CSTD: Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

CSTD: Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

DP: Demokrat Parti:

DYP: Doğru Yol Partisi

EGM: Emniyet Genel Müdürlüğü

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması

GP: Genç Parti

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsü

MBG: Milli Birlik Grubu

MBK: Milli Birlik Komitesi

MBKGKTD: Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Tutanakları Dergisi

MGK: Milli Güvenlik Konseyi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MP: Millet Partisi

MSP: Milli Selamet Partisi

NATO: Kuzey Atlantik Savunma Paktı

SDN: Sicil Dosya Numarası

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TBMMZC: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri

TDAV: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı

TDK: Türk Dil Kurumu

TED: Türk Eğitim Derneği

TESAV: Türkiye Ekonomi Ve Sosyal Araştırmalar Vakfı

TİP: Türkiye İşçi Partisi

TMTD: Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi

TRT: Türkiye Radyo Televizyonu

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

TTK: Türk Tarih Kurumu

YKY: Yapı Kredi Yayınları

YÖK: Yükseköğretim Kurulu

YTP: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Devlet işlerinin yürütüldüğü yasama, devlet bütçesini çıkarma, hükümeti denetleme ve üyelerinin halkoyu ile seçildiği yapıya parlamento denir.18.yüzyılda İngiltere’de parlamento ve hükümdar yasama yetkisini paylaşmıştır. Parlamentonun kelime anlamına bakacak olursak kökü Fransızca konuşmak kelimesinden ‘parlare’ye dayanmaktadır. Parlamento kelimesi her dilde farklı şekilde ifade edilmiştir. Fransızcada ve Almancada ‘parlament’, İngilizcede ‘parliament’, İtalyancada ‘parlamento’veya ‘cortes’,olarak ifade edilmiştir. Türkçede Parlamento kavramı 1876 Anayasası ile Meclis-i Umumi ve 1920’den sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) olarak kullanılmıştır. Parlamento kavramıyla birlikte Senato kavramı da kullanılmıştır. Ancak senato parlamentoda daha çok yasama yetkilerini kullanan ve bir danışma görevi gören meclislere denilmiştir. Kelime anlamı Latince ‘senatus’ tur. Senato kavramı ilk olarak Eski Roma Medeniyeti’nde teşekkül bulmuştur ve senato kelimesi daha çok ikinci meclisleri ifade etmek için kullanılmıştır.¹

İktidarın henüz kurumsallaşmadığı dönemlerde iktidar sahibinin yönetimde danışarak kararlar alması sonucu bugünkü danışma niteliği gösteren meclislerinin temeli atılmıştır. Bunların en eski örneğine Yunan ve Roma devlet geleneğinde rastlamak mümkündür.² Atina demokrasisindeki ‘Eklekia’ adındaki ilk siyasi kurumla birlikte doğrudan demokrasinin ilk defa icrası bu meclisle ortaya çıkmıştır.

Antik Yunan medeniyetinden sonraki süreçte Roma’da yeni bir parlamento şekli doğmuştur. Bu parlamento iki meclisten oluşuyordu ve son söz aristokrat zümrenin yer aldığı Senato’ ya aitti. Roma ve Antik Yunan Medeniyetinde demokrasinin yurttaşlar tarafından doğrudan kullanılması savunulurken, temsilen demokrasi modeli kabul görmemiştir.

Ortaçağ’a geldiğimizde ise bu dönemde kilisenin baskın tavrı merkezi otoriteye engel olduğu gibi dönemin ülke siyasetlerinde de etkin olmaya başlamış ve

¹Tunca Özgişi , ‘‘Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri ‘’, *Türkiyat Mecmuası*, c. 21, S.2, 2011, s. 292.

² Ayhan Ceylan, "Osmanlı'da Meşrutiyet Öncesi Merkezî Meclisler Literatürü." *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, cilt 5 (2005), s.123.

bunun sonucunda meclisler danışma işlevinden öteye gidememiştir. İlk Çağ ve Ortaçağ'daki demokrasi anlayışı ancak Ortaçağ sonlarına doğru İngiltere ve Fransa başta olmak üzere Avrupa'da yaşanan siyasi gelişmelerle bir değişim sürecine girmiştir. XIII. yüzyıl ortalarından sonra krallar üst düzey din adamları başta olmak üzere aristokratlar, askerler ve akil insanları bir araya getirerek onlarla danışma mahiyetli birer parlamento kurma yoluna gitmişlerdir ve bu da parlamentonun temellerini atan gelişmeler olmuştur.

1215 yılında İngiltere Kralı'nın Magna Carta' yı ilanı ile soyluların hakları güvence altına alırken, bu hakların uygulanmasında denetimi sağlayacak olan soylular kurulu ileride İngiliz parlamentosunun iki kanadından biri olan Lordlar Kamarasının temelidir.1302 yılına geldiğinde İngiltere'nin ardından Fransa'nın parlamento tarihine bakıldığında Kral Philip ile birlikte danışma amaçlı görüşmeler Etat's Generaux ile icra edilmiştir. Bu oluşturulan mecliste din adamları ve soyluların yanında kentlin ileri gelen kişileri de yer almıştır. Zamanla Fransa Kralı'nın mutlak gücünün artmasıyla, istişari toplantılara gerek duymamasıyla Fransa'da mutlak monarşi ön plana çıkmış ve kral kendi iradesi dışında bir irade tanımaz olmuştur.

1628 yılında ilan edilen Haklar Bildirgesi parlamentonun gücünü artırmış ve kralın parlamento karşısında bir takım sınırlandırmalara gitmek zorunda kaldığı bir süreci başlatmıştır. Bu bildirgeyle kral vergi koyarken ya da vergisini ödemeyen yurttaşı yargılamaya kalktığına mutlaka parlamentodan onay almak durumunda kalmıştır. İlerleyen süreçte ise parlamento gücünü mutlak monarşiye karşı daha da artırarak özgür bir ortam için kralla mücadeleye girişmiştir.³

Meclis sözcüğünün kökenine baktığımızda Arapça kökenli bir sözcük olduğunu görürüz. Meclis kelimesinin sözlük anlamı; "bir konuyu konuşmak ve görüşmek maksadıyla yapılan toplantının yapıldığı yer, cemiyet " olarak tanımlanmıştır.⁴ Türk tarihine baktığımızda Türklerde meclis hayatı İslamiyet öncesi, İslami dönem ve Cumhuriyet dönemi olarak ele alınmıştır. İslamiyet öncesi meclis

³Hamit Emrah Beriş, "Modern Devletin Hukuk Döngüsü: Egemenlik, Parlamento ve Yasa", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 2020, 16/58, s.39-42.

⁴ *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*, TDK, Ankara, 2000,s.657,Şemseddin Sami, *Kâmus-i Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul,1989,s.3921.

Kurultay, İslami dönemde Divan, Divanı Hümayun, Meclisi Umumi ve Cumhuriyet döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi isimleriyle ifade edilmiştir.⁵

Eski Türk devletlerinde günümüz meclis yapısı toy, kengeş ve kurultay kavramlarına karşılık gelir. Eski Türkçede meclis toy kelimesi ile anılmış Kaşgarlı Mahmut'un Divanı Lügati't- Türk adlı eserinde ise toy sözcüğünün "ordu kurağı, kalabalık ve düzgün" anlamlarına geldiğinden bahsedilmiştir.⁶Türk devletlerinde toylara devlet hizmetinde bulunanlar, boy beyleri vs. dışında Oğuz devletinde de görüldüğü gibi bazen halkın da katıldığı bir gerçektir.⁷Türklerde hükümdarın gücü Tanrının ona verdiği Kut yetkisinden geliyordu. Hükümdar bu gücü töreyi uygularken ve devlet işlerini düzenlerken meclis ile paylaşıyordu.⁸

Yukarıda zikredilen meclis geleneği; Toy denilen meclisin üyeleri halkın seçtiği kişiler ve atanmış üyelerden oluştuğundan bu mecliste iktidarın kaynağı her ne kadar Gök Tanrı'dan gelse de ilahi olmamakla birlikte Gök Tanrı'nın millete (budun) vermiş olduğu hâkimiyet hakkından gelmekte olup, beşeri bir güce dayalıdır.

Türk devlet geleneğinde devleti oluşturan uruk, boy, budun gibi unsurlar devletin ayakta kalmasını sağlamak, güçlenmesini sağlamak adına görüş birliği için birlikte toplanıp karar alırlardı. Bu yüzden de devlet yönetiminde her bir unsur söz sahibi olmuştur.⁹Divanı Lügati't-Türk'te; meclis için kullanılan kengeş sözcüğünün anlamı ise;" işlerde danışma, görüşme, düşünme ve tedbir" olarak ifade edilmiştir.¹⁰

Asya Hun İmparatorluğunda çeşitli devlet işlerini görüşmek maksadıyla çeşitli toplantılar yapılırdı. Asya Hun devlet anlayışına göre toprak milletin ve halkın malı sayılmış ve hükümdarın şahsi malı olduğu reddedilen bir anlayıştır. Hükümdar devlet meselelerini görüşmek için devletin idarecileri başta olmak üzere merkezi

⁵Kemal Göde, "Dünden Bugüne Türkler'de Meclis Hayatı" *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 3,1988,s. 54.

⁶Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lügat-it Türk*, haz. Besim Atalay, c.III IV, TTK, Ankara,1986, s.141,s.642- 643, Abdülkadir Donuk, *Eski Türk Devletlerinde Unvan ve Terimler*, TDAV, İstanbul,1988,s.85

⁷Aysel Erdoğan, "İslamiyet'ten Önce Türk Devletlerinde Meclis Anlayışı: Toy, Kengeş, Kurultay Örneği." *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), (2014) s.44.

⁸Adbülkadir, Donuk, "Türklerde ve Moğollarda Meclis Geleneği." *Tarih Dergisi*, Sayı:52 (2010/2),İstanbul, 2011, s.9.

⁹ Ayhan Ceylan,"Türk Hukuk Tarihinde Meşveret Düşüncesi ve Uygulaması" *Kurultay-Divan-Meclis,(yayınlanmamış doktora tezi)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (1988).s.24

¹⁰ Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lügat-it Türk*, Haz. Besim Atalay, c.III-IV, TTK, Ankara, 1986,s.301,s.365.

boylar yabancı kavim temsilcileri ile bir araya gelir. Onlarla istişare yaptıktan sonra devlet işlerine yön verirdi.¹¹ Hun devletinin ortaya koyduğu bu meclis şekli birçok araştırmacı tarafından “ millet meclisi ” veya “ devlet meclisi ” olarak anılmıştır. Hunlardan sonra Hazar Hakanlığı’nda da bu meclisin bir örneği olan İhtiyarlar Meclisi kurulmuştur. Peçeneklerde ise önemli meseleleri görüşmek adına “ Komentori” adıyla anılan meclisler toplanmıştır. Oğuzlarda ise “ fimden^dernekyierde ” de devlet işleri görüşülürdü. Tuna Bulgar Devletinde ise bir Millet Meclisi vardı. Asya Hun, Peçenek, Kuman, Kıpçak ve Bulgar meclisleri gerçek birer toy olsa da Avrupa Hun, Tabgaç ve Hazarlardaki meclisler için “ Nazırlar Meclisi” ifadesi kullanılmıştır.

Toylar daha sonra Moğollardan dilimize yerleşen “ kurultay” sözcüğüyle ifade edilmiştir.¹² Kurultay sözcüğünün Türkçe karşılığı danışma meclisidir. Devlet idaresinin gerçekleştirdiği toplantıdır. Mete Han’ın önderliğinde oluşturulan kurultayda son söz hükümdarıydı ve bu meclis bir danışma özelliği arz etmekteydi.¹³

Hazarlarda “ İhtiyarlar Meclisi” Peçeneklerde devlet için önemli kararlar “ Komenton” denilen mecliste alınır. Oğuzlarda Tirnek denilen meclislerde devlet işleri görüşülür. Tuna Bulgar devletinin “Millet Meclisi” , Kuman ve Kıpçakların devlet meselelerini görüştüğü “Devlet İstişare Meclisi” Türklerdeki önemli meclis örnekleridir. Türklerde meclisin başkanı hükümdardır.¹⁴

Çinliler ile Araplar arasında 751 yılında yaşanan Talas Savaşında Türkler Arapların yanında saf tutmuş ve bu vesile ile İslamiyet’i tanıma fırsatı bulmuşlardır ve bunun sonucunda gruplar halinde İslamiyet’i kabul ederek benimsemişlerdir. Türk-İslam tarihi İslamiyet’i kabul eden ilk Türk devleti olarak Karahanlılar ile başlar. İslamiyet’in kabulünden sonra Türkler geniş coğrafyalara yayılmıştır. Selçuklu devleti ve Osmanlı devleti gibi güçlü ve tarihte iz bırakan devletler kurmuş ve Türk-İslam sentezinin başarılı örnekleri olmuşlardır.¹⁵

¹¹Abdülkadir Donuk, "Türklerde ve Moğollarda Meclis Geleneği." *Tarih Dergisi*, Sayı:52 (2010/2),İstanbul, 2011, s.6.

¹² İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötügen Neşriyat, İstanbul,1977, s.259-262.

¹³Bahaddin Ögel, “ Devlet Meclisi Ve Kurultay”, *Türkler Ansiklopedisi*, c.2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.874-887.

¹⁴Abdülkadir Donuk, "Türklerde ve Moğollarda Meclis Geleneği" , ..., s.7-8.

¹⁵ Yazıcı, S. , Dursunoğlu, İ. "Tarihsel Süreçten Günümüze Meclisin, Devlet Yönetimi Ve Karar Alma Üzerine Etkisi", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,12 (2019): 91-111.

Büyük Selçuklu Devleti'nde meclis Divanı Saltanat kurumudur. Bu meclisin başkanı vezirdir. Büyük divana bağlı olarak dört meclis daha kurulmuştur. Devletin iç ve dış yazışma işlerinin yürütüldüğü Tuğra divanı, maliye işlerinin yürütüldüğü İstifa divanı, askeri işlerin görüşüldüğü Arz divanı ve son olarak devlet memurlarının denetimini yapan Divanı İshraf Büyük Divana eşlik eden divanlar olmuştur.¹⁶Büyük Selçuklu Devleti yönetiminde hem İslami gelenekleri hem de Türk geleneklerini kullanan bir Türk-İslam devleti olmuştur.¹⁷Selçukluların siyasi karakteri hem Oğuz geleneklerinin hem de İslam geleneklerinin tesiriyle şekillenmiştir. ¹⁸Anadolu Selçuklu Devleti'nde de Divan geleneği devlet siyasetinde devam etmiş olup divanın başkanı vezirdir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kanun ve nizamlarının vezir başkanlığında uygulanması divan tarafından sağlanmıştır. Anadolu Selçuklularda bulunan beş adet meclis vardır. Bunlar; Divanı Vezaret, Divanı Arzul Ceyş, Divanı İshraf ve Divanı İstifa son olarak da Büyük Selçuklu devletinden farklı olarak Niyabet-i Hazret Divanı bu meclisler arasındadır. Anadolu beylikleri dönemine geldiğimizde ise başında vezirin veya sahibi azamın bulunduğu divan vardır. Askeri işler dışında, hükümet işleriyle uğraşan meclistir.¹⁹

Osmanlı Devleti'nde Divan teşkilatının Orhan Gazi ile kurumsallaşmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet işlerinin görüşmek için Divanı Hümayun toplanırdı. Devletin iç ve dış siyasetinin görüşüldüğü bu kuruluşa Osmanlılar önce Divan veya Divanı Hümayun isimlerini kullanmışlar ardından, Babıâli (Paşa Kapısı) olarak ifade ettikleri de görülmüştür. Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar divanın başkanı sultan iken, Fatihle birlikte sadrazamlar divana başkanlık etmiştir.²⁰

Osmanlı Devleti'nin yönetim sisteminde şeriatın yanı sıra toplumun ihtiyaçları, yaşam tarzı da dikkate alınmıştır. Bunun başlıca sebebi Osmanlı

¹⁶İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972, s. 145-147; Aynı müellif, *Türk Millî Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1977, s. 310; M. Altay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976, s. 93-101.

¹⁷Mehmet Fuat Köprülü, *Orta zaman Türk Hukukî Müesseseleri: İslâm Amme Hukukundan Ayrı Bir Türk Amme Hukuku Yok Mudur?*, Devlet Basımevi, 1937, s.61; Bernad Lewis, "İslam Devlet Müessesesi ve Telakkileri Üzerinde Bozkır Ahalisinin Tesiri", *İslam Tetkikleri Dergisi*, c.2, Sayı 2-4, 1958, s.219.

¹⁸Yazıcı-Dursunoğlu, "Tarihsel Süreçten Günümüze Meclisin, Devlet Yönetimi ve Karar Alma Üzerine Etkisi" ..., s.96.

¹⁹İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi,1988, s. 4; Aynı Müellif, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*,TTK, 2011, s. 200.

²⁰Kemal Göde, "Dünden Bugüne Türkler'de Meclis Hayatı", *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 3,1988, s.56.

Devleti'nin farklı din ve milletleri içinde barındıran bir imparatorluk olması ve fethettiği bölgelerde toplumun yapısına göre bir idari sisteme başvurmasıdır. Bu yüzden Osmanlı Devleti sadece dine göre yönetilen teokratik bir devlet olmaksızın, halkının yaşayışına, ihtiyacına göre de bir yönetim sistemi kurmuş bir devlettir. Ayrıca devletin idaresinde şeri hükümlerin yanında örfi hükümler de devlet düzenini sağlamakta birlikte kullanılmıştır.²¹ İslamiyet öncesi Türklerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde Divanı Hümayun da halka açık bir kurum olmuştur. Divanı Hümayun'da kararlar alınırken bütün üyelerin eşit derecede oy hakkı bulunmaktadır.²²

Osmanlı Devleti'nde kapıkulu ocaklarının maaşlarının dağıtımı ve elçiliklerle ilgili divana "ulufe ve galebe divanı" olağanüstü durumlarda ayakta toplanan divanlara "ayak divanı" her türlü devlet işlerinin görüşüldüğü, halkın dinlenip şikâyetlerinin çözüme bağlandığı divanlara ise Mutad Divanı denilmektedir.²³ Bu divanların dışında Osmanlı Devleti'nde Divanı Hümayuna bağlı olan birçok divan bulunurdu: Divanı Hümayunda görüşülüp karara bağlanmayan konuların görüşüldüğü veziri azamın konağında gerçekleştiği İkinci divanı, Cuma günleri veziriazam başkanlığında, Rumeli ve Anadolu Kazaskerlerinin Paşa kapısında toplandığı Cuma divanı, her Çarşamba veziri azam başkanlığında Çarşamba divanı İstanbul, Galata, Eyüp ve Üsküdar kadınlarının toplandığı divanlar bu divanlardandır.²⁴

Fatih döneminde ülke sınırlarının genişlemesi sonucu çok uluslu bir imparatorluğa dönüşen devletin artık sadece İslam ve Türk gelenekleriyle yönetilmesi yetersiz kalmıştır. Fatih döneminde devlet yönetiminde mutlak güç padişahın elinde toplanmış ve bunun neticesinde bu döneme kadar yönetimde etkin bir güç olan meclis giderek işlevsizleşmeye başlamıştır.²⁵

²¹Abdüllatif Armağan, "Klasik Dönemde Osmanlılarda Devlet Yönetim Anlayışına Dair Bazı Düşünceler." *Gazi Akademik Bakış*, 09 /2011, s.143.

²² Kemal Göde, " Dünden Bugüne Türkler'de Meclis Hayatı ",*Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 3,1988, s.57.

²³Kemal Göde, "Dünden Bugüne Türkler'de Meclis Hayatı ",*Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 3,1988, s.58-60.

²⁴C.Üçök – A. Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi Ders Kitabı*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi,1976, s. 249.

²⁵Yazıcı-Dursunoğlu, "Tarihsel Süreçten Günümüze Meclisin, Devlet Yönetimi ve Karar Alma Üzerine Etkisi"..., s.99-100.

Divanı Hümayun XVII. yüzyılda öneminin kaybetmeye başlamış, XVIII. yüzyılda merasim amaçlı toplanmış ve Tanzimat ile birlikte iyice önemini yitirmiştir. Bu dönemden itibaren Osmanlı Devleti'nin iç ve dış işleri Paşa Kapısı Divanında görüşülür olmuştur. Paşa kapısı yani Babıâli Osmanlı Devleti'nde I.Abdülhamit döneminden itibaren Babıâli adıyla anılmıştır.²⁶ II. Mahmut dönemine geldiğinde devlette yapılacak birtakım yenilik hareketleri konusunda görüş alışverişi zaruri olmuş ve bunun sonucu olarak da Meşveret, Danışma Meclisine ihtiyaç duyulmuştur.²⁷Bu meclislerden Meclis-i Valay-ı Ahkâm-ı Adliye de kararların çoğunluk oyuyla alınması ve padişahın da bu kararları onaylama sözü vermesi parlamenter sistemin bir örneği sayılmıştır. Fakat çoğunluk usulü her ne kadar dikkate alınarak kararlar alınsa da bu meclis tam olarak parlamenter sistemin bir parçası olamamıştır. Bu danışma kurullarının üyeleri halk tarafından seçilmiş üyeler değildir ve devlet ileri gelenlerinden oluşan üyelerdir. Danışma kurullarındaki üyelerin padişahı denetleme gibi bir yetkisi mümkün olmamış bunlar da parlamenter sistemin gerçekte var olmadığını bir kanıtı sayılmıştır.²⁸

Tanzimat Fermanı akabinde Genç Osmanlılar Cemiyeti adıyla bir grup teşkilatlanıp Sultan Abdülaziz'in iktidarına karşı bir siyasi partinin doğmasına yol açmıştır. Bu cemiyet içerisinde yer alan Namık Kemal ve arkadaşları Osmanlı ülkesinde nasıl bir meşrutiyet olması gerektiği konusunda bir farkındalık oluşturmuşlardır. Kurulacak yeni parlamenter sistemde üç ana unsurun kurulması önem arz ediyordu. Bunlardan birincisi Meclis-i Şuray-ı Devlet, ikincisi ise Meclis-i Şuray-ı Ümmet, üçüncüsü ise Senato'dur.²⁹ Osmanlı devletinde ilk parlamentolu siyasi yaşam I.Meşrutiyet dönemi ile başlamıştır. Bu dönemde Ayan Meclisi ve Mebusan Meclisi olarak iki meclisli bir parlamento kurulmuştur. Ayan Meclisi Mebusan Meclisine göre üstün bir konumda olmuştur.³⁰ II. Abdülhamit 28 Haziran

²⁶. Kemal Göde, "Dünden Bugüne Türkler'de Meclis Hayatı ", *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 3,1988, s.59.

²⁷Erik Jan Zürcher., *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi (Turkey, A Modern History)*, İletişim Yayıncılık AŞ, İstanbul , 1995, s.91

²⁸ E. Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1970, s. 147-150; OsmanTuran, "Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi", *Türkler Ansiklopedisi*. c. 2, 1969, s.850 ; C.Üçok-A. Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakakültesi, 1976, Ankara, s. 249-250.

²⁹Yılmaz Kızıltan, "I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis i Mebusan ı." *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26. 1 (2006), s.255-256.

³⁰Şenol Durgun, *Batı Demokrasilerinde Ve Türkiye'de Parlamenter Yapılar ve Parlamenterlerin Temsil Gücü*, Nobel Yayınları, Ankara 1999, s.201-202.

1878’de meclisi feshetmiştir. II. Abdülhamit Meclisi daha sonra 23 Temmuz 1908 günü tekrar açmış ve 1876 Kanuni Esasi’nin tekrar yürürlüğe girdiğini ilan etmiştir.³¹

I.Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti’nin silah bırakmasının ardından, Türk halkı işgallere karşı koymak için ilk iş olarak direniş örgütleri ve gösteriler yoluyla ulusal kurtuluş savaşına katılım sağlamışlardır.³² Milli kurtuluş hareketini yürütecek bir kurul olarak Heyet-İ Temsiliye 12 Eylül 1919 tarihinde görev almış ve bu görevini 23 Nisan 1920 ‘de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılmasına kadar sürdürmüştür. Heyeti Temsiliye Sivas Kongresi’nin ardından bir genelge yayınlarak milleti temsil edecek ulusal bir meclisin derhal kurulması için talimat vermiştir ve 7 Ekim 1919 tarihinde Mebusan Meclisi seçiminin yapılacağını tüm yurda duyurmuştur.³³

1919 Seçimlerinin ardından Son Osmanlı Meclisi Mebusan’ı 168 milletvekiliyle açılmıştır. Ali Rıza Paşa idaresinde seçimler yapıldıktan sonra son Osmanlı Mebusan Meclisi 12 Ocak 1920 tarihinde toplanmış, 28 Ocak 1920 tarihinde Misak-ı Milli kararlarını onaylaması sebebiyle 16 Mart 1920’ de İngilizler tarafından dağıtılmıştır ve bir daha toplanamamıştır. Mustafa Kemal Atatürk Misak-ı Milli programına göre kurtuluş mücadelesini zafere ulaştırmak için Ankara’da baskılardan uzak, milli bir meclis kurmayı başarmıştır.³⁴

19 Mart 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa’nın rejim değiştirme amacı güderek kurmak istediği ‘‘Meclisi Müessisan’’ veya halk için daha yaygın bir tabir olarak düşünölen ‘‘Olağanüstü Yetkili Bir Meclis’’ toplanması için Heyet-i Temsiliye kurulu bir yönerge hazırlamıştır.³⁵

Osmanlı Devleti’nin merkezi olan İstanbul’un 16 Mart 1920 tarihinde işgali sonrası Heyet-i Temsiliye bir tebliğ yayınlamıştır. Heyet-i Temsiliye millet iradesinin vermiş olduğu yetkiyi millet adına kullanan bir kurul olarak hareket etmiş

³¹Mehmet Pantöl Ve Bekir Sıtkı Yalçın, *Türk Parlamento Hukukunda İkinci Meclisler, Cumhuriyet Senatosu Vakfı Yayınları*, Ankara, 1982, s. 24.

³²Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi, 5.Baskı, Ankara, Ekim, 2013. s.161.

³³Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi (1919-1923)*, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 21-22.

³⁴E.Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. VIII, TTK Basımevi, Ankara, 1983, s. 496-498; Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, c. VII, s. 136- 161 ve 207-251; C. Üçok- A. Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi*, ..., s. 318-321'e bakınız.

³⁵Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi: Milli Mücadele ve TBMM I.Dönem (1919-1923)*,c.1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 36.

ve ‘‘ intiha tebliği’’ ile olağanüstü yetkilerle donatılmış bir meclis toplanması kararı alınmıştır. Meclisin toplanması, kapatılması kararı 1876 Anayasası’na göre meclise ait olmasına rağmen Heyet-i Temsiliye milleti temsil yetkisiyle bu kararın alınmasını sağlamıştır. Çünkü Heyet-i Temsiliye millet iradesini kongreler yoluyla elde etmiş ve resmîyet kazanmış bir kuruldur. Bu yüzden İntihap Tebliği ile seçimler sonucu kurulan Büyük Millet Meclisi de demokratik ve hukuki olarak geçerliliği olan kurucu bir meclis olarak nitelendirilmiştir.³⁶

Osmanlı İmparatorluğu 16 Mart 1920 tarihinde Son Osmanlı Mebusan Meclisi dağıtılınca, onun yerine Ankara’da 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi (BMM) açılmış, milli egemenlik ilkesinin tesisi bu meclis ile sağlanmıştır. Büyük Millet Meclisine olağanüstü yetkiler tanınarak yasama, yürütme, yargı yetkilerinin mecliste toplanmasıyla bu meclis devlet için köklü değişikliklere giderek yeni bir anayasa hazırlanması için önemli bir adım atmıştır. Yeni anayasa ile en önemli köklü değişiklik de saltanat usulünün kaldırılması olmuştur. Büyük Millet Meclisinin ardından milli iradenin temsili ile yetkili olan ikinci dönem TBMM 11 Ağustos 1923 tarihinde görevi devraldıktan sonra devlet şekli olarak Cumhuriyet ilan edilmiştir.³⁷

Mustafa Kemal Paşa’nın olağanüstü yetkilere sahip bir meclis olarak belirttiği kurucu meclis varlığını 1921 Anayasası’nı yapması ve ulus egemenliği ile çelişen saltanat usulünü kaldırması sonucunda kurucu sıfatının ne kadar haklı olduğunu da ortaya koymayı başarmıştır. Kurucu meclis 1923 yılına gelindiğinde, 1921 Anayasası’nda değişikliğe gitmiş ve devletin yönetim şekli Cumhuriyet olarak ilan edilmiştir.³⁸ Büyük Millet Meclisi kurulduğundan itibaren yapmış olduğu işlerde kurucu iktidar yetkisini sonuna kadar kullanmayı başarmıştır. Kuvvetler ayrılığını yok sayarak, kuvvetler birliğine dayalı bir meclis hükümeti sistemi kurması, yeni bir anayasa yapması, devletin yönetim şekli olan saltanat usulüne son vermesi kurucu meclis yetkisini kullandığının en açık göstergeleridir.³⁹ 1921 Anayasası ile devletin rejimi belirlenmiş, Anayasa Türk milletinin temsilcisi olarak belirlediği Büyük Millet

³⁶ Abdurrahman Eren, . "Büyük Millet Meclisinin Kurucu Meclis Niteliği", *Anayasa Yargısı* 37. 1 (2020), s61-.62.

³⁷Abdurrahman Eren, "Büyük Millet Meclisinin Kurucu Meclis Niteliği", *Anayasa Yargısı*, 37. 1 (2020), s.53.

³⁸ Ahmet Mumcu, ‘‘1924 Anayasası’’, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.II, S.5,s.385.

³⁹Abdurrahman, Eren, "Büyük Millet Meclisinin Kurucu Meclis Niteliği." *Anayasa Yargısı*, 37. 1 (2020), s.63.

Meclisine verdiği yetkilerle gerçekleştirmiştir. Anayasada; Büyük Millet Meclisinin bütün yetkileri belirlenmiştir.⁴⁰ 1921 Anayasası yirmi üç maddeli bir anayasadır. Anayasanın birinci maddesinde ‘‘hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir, idare usulü halkın mukadderatını bilfiil ve bizzat yönetmesi esasına dayanır’’ ifadesi yer almıştır. Bu madde ile yeni yönetim şeklinin temeli ortaya konmuştur.⁴¹1921 Anayasası TBMM Hükümeti’nin yapmış olduğu ilk anayasa olmasına rağmen bu arada saltanat kaldırılana kadar Osmanlı Devleti’nin 1876 tarihli Anayasası da hala yürürlükte bulunmaktaydı. 1921 Anayasası ancak 1 Kasım 1922 saltanat usulünün kaldırılması sonucu Osmanlı iktidarının hukuken sona ermesiyle kesin geçerlilik kazanabilmiş ve 1924 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.⁴²

23 Nisan 1920 tarihinde 78 milletvekili ile TBMM açılmıştır. Başkanlığını meclisin en yaşlı üyesi olan Sinop milletvekili Şerif Bey yapmıştır. Milli irade esaslı kurulmuştur.⁴³Kurucu Meclis sıfatının meclise verilmesi demek o meclisin bir anayasa yapma ya da var olan anayasada değişiklikler yapma yetkisini kullanmasıyla gerçekleşir.⁴⁴1876 yılı Kanuni Esasi ile anayasal döneme geçerek Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk yasama organı iki meclisli bir parlamento ile faaliyetlerine başlamıştır. Bu dönemde kanun yapıcı padişah olduğundan kurucu iktidar yetkisi de padişahındır. Bu nedenle Meşrutiyet döneminde kurulan bu meclis için Kurucu Meclis ifadesini kullanamayız.⁴⁵

1923 yılının Haziranında yapılan seçimler sonucu II. TBMM kurulmuştur. İkinci dönem TBMM hükümeti artık olağan bir meclis olarak görevi devralmıştır.⁴⁶ İkinci dönem TBMM ile Cumhuriyet’in ilanı gerçekleştirilmiş, 287 milletvekili ile ikinci meclis kurulmuştur. Başbakan Mustafa Kemal Atatürk olmuştur.⁴⁷ İkinci meclis dönemi ile Cumhuriyet tarihinin en köklü değişikliklerine şahit olunmuştur.

⁴⁰Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, 1.Baskı, s.125.

⁴¹ K. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, ..., s.218.

⁴² Ahmet Mumcu, ‘‘1924 Anayasası’’ *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.II, S.5, s.383-384.

⁴³Kemal, Göde, ‘‘Dünden Bugüne Türkler’de Meclis Hayatı’’ *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Journal Of Education Faculty*,S.3, s.62.

⁴⁴Abdurrahman Eren, ‘‘Büyük Millet Meclisinin Kurucu Meclis Niteliği.’’ *Anayasa Yargısı*, 37. 1 (2020), s.46

⁴⁵Abdurrahman Eren, ‘‘Büyük Millet Meclisinin Kurucu Meclis Niteliği’’, *Anayasa Yargısı* 37. 1 (2020), s.53.

⁴⁶ Ergun Özbudun, *1924 Anayasası*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, Mayıs 2012, s.1.

⁴⁷T.Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, ..., s.277-278.

Hukuk alanından sosyal, kültürel, ekonomik olmak üzere toplumun her alanında önemli yenilikler gerçekleştirilmiştir. En mühimi Cumhuriyetin ilanı ile artık laik toplum düzeninin temelleri bu sayede atılmıştır.⁴⁸

II. TBMM millet iradesine dayalı olarak kendini 1921 Anayasasındaki eksiklikleri tamamlamaya yöneltmiştir. Öncelikle halifeliğin kaldırılmasını sağlamışlardır ve Osmanlı hanedanının yurt dışına çıkarılması için bir kanun çıkarılmıştır. İlk olarak saltanatın kaldırılması daha sonra Cumhuriyetin ilanı artık bu sistemde halifeliğin hiçbir yeri kalmadığının açık göstergeleriydi. İkinci meclis 1921 Anayasası'ndaki eksikleri tamamlamak üzere kurucu meclis olmanın verdiği yetki ile yeni bir anayasa için hazırlık yapmıştır. Öncelikle anayasanın kabulü için yeter sayısı belirlenmiştir. Bu meclisin kendini demokratik bir görünüme kavuşturması adına sınırlarını belirlediği bir uygulama olmuştur. II. TBMM tarafından anayasanın kabulü için mutlak çoğunluğun üçte ikisinin oyu aranmıştır. II. TBMM güçler birliğini esas almış ve bunun örneği olan Polonya Anayasası'nı örnek alarak 1924 Anayasasını hazırlamıştır.⁴⁹

Nisan 1924'te Anayasa Komisyon sözcüsü Celal Nuri Bey tarafından Anayasa meclis genel kuruluna sunulmuştur. Anayasa görüşmeleri esnasında kuvvetler birliği konusu ve cumhurbaşkanının meclisi fesih yetkisi titizlikle görüşülmüştür. Milletvekilleri tarafından bu yetki çoğunluğun oyuyla reddedilmiştir.⁵⁰ 1924 Anayasası'na göre meclis üyeleri millet tarafından seçilen mebuslardan oluşur. Cinsiyet ayrımı yapılmaksızın her Türk seçme ve seçilme hakkı olduğu ifade edilmiştir. Seçmenlik yaşı 18, milletvekili seçilme yaşı ise 30 yaş olarak belirlenmiştir. Kadınlara oy hakkı ancak anayasada 1934 yılında yapılan değişiklikle tanınmıştır ve seçmenlik yaşı da aynı yıl 18'den 22'ye çıkartılmıştır. Meclis için milletvekili seçimleri 1946 yılına kadar iki dereceli bir sistemle gerçekleştirilmiştir ve meclisin her yasama dönemi 4 yıl olarak belirlenmiştir.⁵¹ 1924 Anayasasında meclisin yetkilerine genişçe yer verilmiştir. Anayasaya göre meclis kanun koyucu, değiştirici ve kanunları kaldırmakla yetkilidir, bütçe ve kesin hesap kanununu ve

⁴⁸ T. Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi(1839-1950)*, ..., s.284.

⁴⁹ A. Mumcu, "1924 Anayasası" ... , 386-387.

⁵⁰ T. Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*,, s.292.

⁵¹ Ergun Özbudun, *1924 Anayasası*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, Mayıs 2012, s.24-25.

milletlerarası antlaşmaları onaylamakla yetkilidir. Savaş ve barışın ilanına TBMM karar verir. Meclisin bu yetkileri dışında yasama, yürütme, yargı alanlarında da yetkili olduğunu kanunların yorumlayıcısı olması, meclisin kuvvetler birliğine göre hareket ettiğinin ve meclis hükümeti sisteminin göstergeleridir.⁵² 1921 yılı kurucu meclis görevini üstelenen Türkiye Büyük Millet Meclisi 1924 Anayasası ile bu görevini tamamlamıştır. 1924 Anayasası ile TBMM yeni devlet düzeni için gerekli olan inkılâpları gerçekleştirmiştir. 1924 Anayasası Türk parlamento tarihi açısından tek partili bir dönemin yaşanmasına rağmen partilerin kurulmasına engel olacak hiçbir kısıtlama getirmemiştir. Fakat bu dönemde kurulan partiler devletin inkılâpları gerçekleştirmesi yolunda çıkarmış oldukları pürüzler sebebiyle devlet tarafından kapatılmışlardır.⁵³

1945 yılına kadar tek parti iktidarını sürdürecektir olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) toplumun çeşitli sınıflarından oluşmuş bir partiydi. Savaş sonrası oluşan ortam, Türkiye'nin iç politikasındaki sıkıntılar CHP' nin bu çok çeşitli yapısının zarar görmesine ve CHP'den ayrılıkların yaşanmasına sebep olmuştur. 1945 yılına gelindiğinde CHP' nin II. Dünya Savaşı döneminde uyguladığı Varlık Vergisi, Milli Koruma Kanunu ve toprağa ilişkin yasalar toplumun belli kesimlerinin CHP' ye karşı bir tutum sergilemelerine sebep olmuştur. CHP' nin bu tutumlara karşı tavrı ise sıkıyönetim, düşünce ve vicdan özgürlüklerini kısıtlama ve örgütlenmeye karşı durma şeklinde olmuştur. Bu durum çok partili yaşamın temelini hazırlayan gelişmeler olmuştur.⁵⁴

Cumhuriyet döneminde Türkiye için çok partili yaşama geçişte iç etkenler kadar dış etkenlerin de payı büyüktür. Türkiye'nin 1945 yılında amacı demokrasiyi egemen kılmak olan Birleşmiş Milletler Cemiyeti'ne girmesiyle demokratik adımlar atmayı da kabul etmiş ve bu yöndeki gelişmeler ülkenin iç siyasetinde etkili olmuştur.⁵⁵

CHP içerisinde muhalif grubun doğması Demokrat Parti'nin (DP) ortaya çıkışını hazırlamıştır. CHP içerisinde bu muhalefetin doğması kendini 1945 yılında

⁵² Ergun Özbudun, *1924 Anayasası*, ..., s.30-31.

⁵³ A. Mumcu, "1924 Anayasası".....s.398-399.

⁵⁴ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, ...s.446-448.

⁵⁵ Kıvanç Ertürk, *II. Meşrutiyet'ten 1960'a Kadar Türk Siyasal Yaşamında Çok Partili Hayat* (doktora tezi), İstanbul Rumeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, İstanbul, ,s.39.

bütçe görüşmelerinde göstermiş ve 368 lehte oya karşılık, 7 kişi bu görüşmede ret oyu kullanmıştır. Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Emin Sazak, Hikmet Bayur, Recep Peker ret oyu vererek CHP' ye karşı ilk muhalif adımı atmışlardır. Bu muhalif hareketin sonucunda CHP' den ayrılanlar daha sonra tek parti döneminin sonunu getiren DP' nin Celal Bayar başkanlığında 7 Ocak 1946 tarihinde kuruluşunu tamamlamışlardır.⁵⁶

7 Haziran 1945'te Halk Partisinin meclis grubuna vermiş olduğu dördümlü önerge ile tek parti iktidarının uygulamalarının artık son bulmasını talep etmiştir. Hükümete verilen bu muhalif önergeye göre artık savaş bitmiştir ve meclis hükümeti denetlemelidir. Bundan başka sıkıyönetim uygulamasına son verilmeli kişi hak ve hürriyetleri güvence altına alınmalı ve parlamentoda artık çok sesliliğin oluşabileceği birden çok siyasi partinin yer aldığı demokratik ortam oluşturulmalıdır. Önergeyi sunan dört isim Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü Ve Adnan Menderes partiden uzaklaştırıldılar.⁵⁷

Cumhuriyet döneminde 1945 yılından sonra kurulan siyasi partiler 1961 'e kadar milletin tamamını temsil etmeye yönelmişlerdir. Amaçları Türkiye'de çok partili parlamenter sistemin başarıya ulaşması olmuştur. 1945-1960 arası dönemde partiler gelenekçi, muhafazakâr bir çizgide devam etmiştir.⁵⁸

Türk siyasi hayatında 1938 ile 1945 yılları Tek Partili Milli Şef Dönemi olarak ifade edilmiş, 1945 ile 1950 arası dönem ise Milli Şefli Çok Partili Dönem olarak ifade edilmiştir. Milli Şef döneminin 1945 yılından sonra artık sonu gelmeye başlamıştır.⁵⁹ Türk siyasi hayatında 1946 seçimleri ile ilk defa tek dereceli seçim sistemi uygulanmış ve ilk defa çok partili seçimler dönemi yaşanmıştır. Yapılan seçimlerde gizli oy, açık sayım kuralı uygulanmıştır. 1950 seçimiyle Türkiye'de tek parti dönemi sona ermiş ve CHP iktidarı DP'ye bırakmak zorunda kalmıştır.⁶⁰

⁵⁶Şarika Gedikli Berber ,''Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP 'de 35'ler Vakası'',*Gazi Akademik Bakış*, c. 6, S.11,Kış 2012, s.137-138.

⁵⁷ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller, ...*, s.233-234.

⁵⁸ K. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller, ...*, s.469.

⁵⁹Cemil Koçak, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, Yay. Yön. Sina Akşin , (1997),İstanbul, s.134.

⁶⁰Kenan Olgun, " Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950 'ye Genel Seçim Uygulamaları", *Atatürk Araştırma Dergisi*, c.27, S.79, 2011, s.1

1946 yılı itibariyle başlayan çok partili hayat 1960, 1971 ve 1980’de olmak üzere silahlı kuvvetlerin yönetime el koymasıyla üç kez kesintiye uğramıştır. 1950 ve 1980 yılları arasında sekiz genel seçim geçiren Türkiye yirmi beş kabinenin kuruluşu ile siyasi yaşamına devam etmiştir. Türkiye’ de 1950-1960 yılları arasında 1950, 1954, 1957 yılı seçimleriyle Menderes Hükümeti, 1960-1961 dönemi 1960 darbesi sonrası, 1961, 1965 ve 1969 seçimleri sonucunda Gürsel Hükümeti, Suat Hayri Ürgüplü ve Demirel Hükümeti iktidara gelmiştir. 1971-1978 arası dönemde ise 1971 Muhtırasından sonra 1973 ve 1979 seçimleriyle iki kez Nihat Erim bir kez Ferit Melen bir kez Naim Talu, bir kez Sadi Irmak, üç kez Ecevit ve üç kez Demirel hükümeti Türkiye’yi yönetmiştir.

DP ‘ nin iktidara gelmesiyle cumhurbaşkanı olan Celal Bayar partiden istifa ederek cumhurbaşkanının tarafsızlığı geleneğini başlatmıştır. DP bu dönemde din üzerinden bir baskı oluşmasını önlemek adına Arapça ezan yasağını kaldırmıştır. 14 Temmuzda da genel af yasağının çıkarılmasını sağlamıştır. Türk Silahlı Kuvvetlerinde 4500 kişilik bir tugay Kore’ye yardım için gönderilmiştir. Bu gelişme Türkiye’nin dış politika açısından 1952 yılında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)ya girmesini sağlamış ve dış politikada başarılı bir adım olmuştur. DP 1950-1954 döneminde uygulamış olduğu politikayı liberal bir anlayış ile yürütse de daha sonra bu çizgiden uzaklaşmaya başlamıştır.⁶¹ Basına yönelik kısıtlamalar getirmesi bunun bir örneği olmuştur. DP iktidarının ilk 4 yıllık döneminde seçmen ile milletvekilleri arasında bir bağ oluşmuştur. Meclis üyeleri ile halk derdini paylaşma imkânı bulmuştur. Tarım alanında çiftçiye destek verilmiş, makineleşmeye gidilmiş, destekleme alımları yapılmıştır. Halkın savaş yıllarında yaşadığı sınırlı tüketim anlayışı bir ölçüde alım gücünün yükselmesiyle ortadan kalkmaya başlamıştır.⁶²

1954 seçimlerinden sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin iktidarı oyların % 57 ‘sini alarak tekrar DP olmuştur. DP’nin ikinci iktidar döneminde izlemiş olduğu yanlış politikalar yüzünden bu dönem çalkantılı geçmiştir. Plansız bir ekonomi modeli, üniversiteliler ve yargıçlar üzerindeki baskılar, gazetecilere uygulanan hapis ve para cezaları, Kıbrıs sorunu ile ilgili gelişmeler DP iktidarının zor bir dönem geçirmesine

⁶¹ Mete Tunçay, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, Yay. Yön. Sina Akşin 4 (1997), s.177- 179.

⁶²Tevfik Çavdar, *1950’den Günümüze Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, İmge Yayınevi, 5.Baskı, Ankara,2013, s.45-46.

sebepe olmuştur.⁶³ 1954-1957 dönemi DP iktidarının sona doğru yaklaştığı bir dönem olmuştur. Bu sonu hazırlayan DP'nin dış ve iç siyasette uyguladığı bir takım yanlış politikalar olmuştur. Milli gelirdede yaşanan düşüş, enflasyon, tarımsal üretimdeki düşüş DP 'nin iç politikada sonunu getiren ekonomik nedenlerdir.⁶⁴

1954 seçimlerinin sonucunda mecliste DP 'nin kazanmış olduğu çoğunluk izlemiş olduğu politikalarda baskıcı bir iktidar olmaya, istibdat yoluna girmesine sebepe olmuştur. Aydın tabaka ve memur kitlesinin düşmanlığı, uyguladığı idari ve bürokratik politikalar sebebiyle ortaya çıkmıştır. 1954 yılında ile kabul edilen kanunla memurların azli yetkisi sonucu memur kitlesinin iktidara güveni artık tamamen son bulmuştur. DP 'liler bu uygulamalardan hariç basın, toplantı ve gösteri haklarını kısıtlamak için en sert kanunları çıkartmışlardır. DP iktidarının 1954-1957 yılları arasındaki son döneminde uyguladığı dış siyaset Türkiye'nin uluslar arası alanda itibarsızlaşmasına sebepe olan gelişmelerin yaşanmasıyla sonuçlanmıştır. Bunlardan biri DP 'nin ABD ile yakınlaşması sonucu tarafsızlığını kaybetmesidir. Kıbrıs sorunu bile DP iktidarını girmiş olduğu ittifaklardan uzaklaştırmamıştır.⁶⁵

1957 yılı seçimlerine göre DP 424 milletvekili ile tekrar iktidara gelmiştir. 1957 seçimleri diğer seçim dönemlerine göre bir hayli olaylı olarak gerçekleşmiştir. DP karşıtı yapılan gösterilere sert müdahaleler gerçekleşmiştir. Bu dönemde DP'ye karşı artan muhalefetin sonucu olarak mecliste bakanlara sorulara cevap vermeme hakkı tanınmış, iç tüzükte değişikliğe gidilmiştir. Hükümete karşı isyanları kışkırttıkları iddiasıyla 1958'de 9 subay tutuklanmıştır. Ardından 1959 yılında İnönü'nün Uşak'ta saldırıya uğraması yurttta büyük bir tepkinin doğmasına sebepe olmuştur. 1957-1960 dönemi siyasi gerginliğin zirveye tırmandığı bir dönem olmuştur.⁶⁶

DP meclis grubu CHP'nin yasadışı siyasi davranışlarda bulunduğu iddiasıyla buna karşı bir soruşturma kurulu kurmuştur. Kurulan Tahkikat Komisyonu ile siyasi faaliyetler, meclis görüşmeleriyle ilgili kendi çalışmaları haber ve yorumlara kapalı

⁶³ Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1980)*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, Temmuz 1997, s.126.

⁶⁴Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, 2.Baskı, Ankara, 1990, s.129-130.

⁶⁵Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, 2.Baskı, 1990 Ankara, s.131-134.

⁶⁶İnan Özer- Umut Bekcan, "Demokrat Parti İktidarı (1950-1960): Bir Dönemin Demokrasi Anlayışı", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008, 1/2, s.11-12.

tutulmuştur.⁶⁷ İnönü'nün bu komisyona tepkisi sert olmuş ve TBMM'yi baskı altına alacak bir komisyonun ancak ihtilalla sonuçlanacağını vurgulamıştır.⁶⁸ DP iktidarı bu açıklamalara karşı bütün yetkileri kullanarak olası bir ihtilala karşı baskıcı bir tavırla önlemler almak istemişse de İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin gösterileri sonucu ortam daha da gerilmiştir. Hükümet sıkıyönetim ilan etmiş, üniversite tatil edilmiştir. İktidara karşı yapılan eylem ve gösteriler durmamış, devam etmiştir. Bu sürecin sonu 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'nin yaşanmasıyla gelmiştir. Milli Birlik Komitesi (MBK) adıyla 38 subay bu darbeyi gerçekleştirmiştir. Darbe sonucu DP 'li vekiller ve Hükümet üyeleri tutuklanmış, Yassı adaya yargılanmak üzere gönderilmişlerdir. Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu idama mahkûm edilmişlerdir.⁶⁹ Türk demokrasi tarihine bakıldığında Türkiye'nin 1950- 1960 yılları ilk kez bir sivil iktidarın oluşması demokrasi için başarılı sonuç vermeye yetmemiştir. 1958 yılından sonra iktidarın kısıtlamaları ve dış siyasette izlemiş olduğu yanlış politikayı hiçbir şey durduramamış ve Türkiye'nin demokratikleşme adımları bu sefer de yarım kalmıştır.⁷⁰ 27 Mayıs 1960'tan 25 Ekim 1961 tarihine kadar Türkiye için askeri yönetim başlamıştır. Bu tarih aralığında yasama ve yürütme ile ilgili işler MBK tarafından yürütülmüştür.⁷¹ MBK 'nin amacı biran önce anayasa yapıp seçimlere gidebilmek olmuştur. Ancak MBK içerisinde 14 kişinin bulunduğu bir grup iktidarı hemen bırakmak istemiyordu, bunun üzerine bu 14 kişi komiteden çıkartılarak yurt dışına görevlendirilmişlerdir. Ardından 6 Ocak 1961 tarihine gelindiğinde artık yönetimi kurucu meclis devralmıştır. Kurucu Meclis iki kanattan oluşmuş birincisi MBK üyeleri, ikincisi ise Temsil Meclisidir.⁷²

27 Mayıs hareketiyle ülkede askeri bir yönetim oluşmasına rağmen aynı zamanda özgürlük ortamının yaşanmasına da imkân tanınmıştır. Bu yüzden de anayasa yapmak 27 Mayıs hareketinin öncelikli işi olmuştur. MBK ve Temsilciler Meclisi birlikte Kurucu Meclisi oluşturmuş ve 1961 Anayasasını hazırlamışlardır.⁷³

⁶⁷Mete Tunçay, *Türkiye Tarihi 4-Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, Yay. Yön. Sina Akşin (1997), s.187.

⁶⁸S. Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1980)*, ...s.134.

⁶⁹S Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1980)*...s.135-136.

⁷⁰T. Çavdar, "1950'den Günümüze Türkiye'nin Demokrasi Tarihi."..., s.80-81.

⁷¹Hikmet Özdemir, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*. ,..., s.197-198.

⁷²S.Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1980)*, ...s.135-136.

⁷³Bülent Tanör, *İki Anayasa 1961-1982*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, 3.Baskı, , İstanbul,1994, s.16.

Türkiye’de Kurucu Meclis kavramı ile ilk defa 1961 Anayasasının yapılması sürecinde karşılaşmıştır. Darbe sonrası yönetimi ele geçiren subayların oluşturduğu Milli Birlik Komitesince 157 sayılı Kurucu Meclis Teşkilî Hakkında Kanun yürürlüğe konulmuştur. Bu kanuna göre 1.Madde’de ‘’ Kurucu Meclis, Türk milletinin zulme karşı direnme hakkını kullanmak suretiyle onun adına harekete geçen Türk Silahlı kuvvetlerinin, meşruiyetini kaybetmiş olan idareyi 27 Mayıs 1960 ihtilalıyla devirerek, meşru iktidarı emanet ettiği Milli Birlik Komitesi ile Temsilciler Meclisinden teşkil eder.’’denilmektedir. Kurucu iktidar yeni bir anayasa yapan veya anayasada değişiklik yapan iktidardır. Millet iradesinin geçerli olduğu bir yönetimde millet egemenlik hakkını temsil yoluyla veya doğrudan kullanma hakkına her daim sahiptir. Kimi zaman millet iktidar kurma, kurdurma yetkisi kendi isteğiyle bir halk ihtilalı veya darbe sonrası oluşacak bir kurula da devredebilir. Bunun sonucunda da bir Kurucu Meclis ortaya çıkabilir.⁷⁴

1961 Anayasasına göre TBMM’de parlamento 63. Madde de belirtildiği şekilde Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olmak üzere iki meclisli yapıdan oluşmuştur. İki meclis anayasada belirtilen hallerde birlikte çalışabilmiştir.⁷⁵ Yeni anayasa ile oluşturulan çift meclis sisteminde yasama yetkisi TBMM’ye verilmiştir, fakat yasama üzerinde TSK’ nın etkisi öncelikli olmuştur. 1960-1980 yılları arasında TBMM kuvvetler ayrılığını esas alarak faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Ancak dönemin siyasi istikrarsızlıkları ve toplum üzerindeki yansımaları, çıkan çatışmalar sebebiyle TSK’ nın sivil yönetime müdahaleleri TBMM’nin ve hükümetin etkinliğini kırmıştır.⁷⁶

1961 Anayasası’nın hazırlanmasında mecliste oluşacak bir ezici çoğunluğun sınırlandırılmasında önemli bir etken sayılmıştır. 1961 Anayasası ezici çoğunluğun memleket iktidarı üzerinde her şeye yetkin olmasına ve azınlığın ezilmesine karşı almış olduğu önlemler arasında anayasa yargısı, ikinci meclis, yargı bağımsızlığı, cumhurbaşkanının tarafsızlığı ilkesi, üniversiteler ve TRT gibi kuruluşlara özerk

⁷⁴Abdurrahman Eren, "Büyük Millet Meclisinin Kurucu Meclis Niteliği" *Anayasa Yargısı*, 37. 1 (2020), s.39-40.

⁷⁵Abbas Kılıç, *Türkiye’de Parlamento Kararlarının Hukuki Rejimi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2019, s.117.

⁷⁶S. Yazıcı-İ.Dursunoğlu, ‘‘Tarihsel Süreçten Günümüze Meclisin Devlet Yönetimi ve Karar Alma Üzerine Etkisi’’ *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,2019, 12(1), 91-111, doi: 10.17218/hititsosbil.472294., s.104.

statü tanınması gibi önlemlerin arasında yer aldığını söyleyebiliriz. Bu uygulamaların hepsi bu amaçla birer fren ve denge mekanizması olarak görülmüştür.⁷⁷

Bu çalışmada Türk parlamento tarihinde ilk defa 1876 Kanuni Esasi ile oluşturulan ikili meclis yapısının, 1961 Anayasası ile kurulan Cumhuriyet Senatosu örneği ile tekrar ortaya çıkması ve Cumhuriyet Senatosunda Ordu İli senato üyelerinin faaliyetleri çerçevesinde gerek yerel gerekse de genel Türk siyasetine katkılarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. 1961 Anayasasıyla başlayan ve 1980 askeri müdahalesine kadar devam eden süreçte Cumhuriyet Senatosunda Ordu ilini temsil eden üyeler ile ilgili şimdiye kadar ele alınmış bir eserin olmayışı sebebiyle bu boşluğun doldurulması amaçlanmıştır.

Tez çalışması öncesinde konu ile ilgili araştırma ve inceleme eserleri, bahsi geçen dönemde yayınlanan yerel ve ulusal gazeteler, Cumhuriyet Arşivi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi'nden elde edilen bilgiler incelenmiştir. Tez iki bölüm halinde hazırlanmış olup, birinci bölümde çift meclis kavramı, Türk siyasi hayatında çift meclis sistemi ve Cumhuriyet Senatosu ele alınmıştır. İkinci bölümde Cumhuriyet Senatosunda Ordu İli senatörlerinin faaliyetleri ele alınmıştır.

⁷⁷Ergun Özbudun, "Türkiye'de Anayasa Yargısının Doğuşu: 1961 Anayasası Üzerindeki Kurucu Meclis Görüşmeleri", *Liberal Düşünce*, Yıl 17, S. 68, Güz 2012, s.8.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇİFT MECLİS VE TÜRK SİYASİ HAYATINDAKİ YERİ

1.1. ÇİFT MECLİS

Parlamento denilen yapı bir toplumun siyasi ve diğer tüm yönlerden karakterinin özelliklerini yansıtır. Parlamento bulunduğu toplumun yapısına göre değişiklik gösterir.⁷⁸Parlamento kişilerin yönetimde temsilini gösteren demokrasi örneği kurumlardır. Ancak parlamentonun olması o yönetimin tamamıyla demokratik bir yönetim olduğu anlamına gelmez. Çünkü parlamento dediğimiz yapı monarşik bir devlet olan İngiltere’de doğmuştur.⁷⁹ Osmanlı imparatorluğundaki ilk parlamento yapısı İngiltere’deki kral ve meclise benzetilebilir.⁸⁰Parlamento kavramı farklı ülkelerde çift meclisli veya tek meclisli bir yapıdan meydana gelebilir. Parlamentonun anayasal manada görev ve yetkisi İngiliz parlamentosu örnek alınarak ortaya korsa da parlamento fikrinsel anlamda eski Yunan medeniyetinde doğmuş ve gelişme göstermiştir.⁸¹Parlamentonun İngiltere’de çıkış noktası halkın özgürlük ve haklarının krala karşı savunulması olmuştur. ⁸²Parlamentolar kamu yararı oluşturur ve bunları kanunlaştırma görevini üstlenirler. Temsili demokrasinin ağırlık kazandığı parlamentolarda yapılan faaliyetlerde parlamentonun ulaşılmak istenilen amaca araç olarak hizmet ettiği görülür.⁸³

Parlamentonun yapısı tek meclis, çift meclis hatta üç meclisten oluşabilecek şekilde farklı ülkelerde görülmüştür. Özellikle federal devletlerde çift meclisli bir yapı görülebilir. Çift meclisli bir parlamentoya sahip devletler federal çift meclisli ve siyasal nitelikli çift meclisli olarak iki şekilde sınıflandırılabilir. Siyasi niteliğe sahip

⁷⁸Ahmet Yücekök, *Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye’de Parlamentonun Evrimi*, Ankara Üniversitesi Siyasal İlimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983, s.9-10.

⁷⁹Elif Çelik, Türkiye’de Parlamentonun Gelişim Sürecinde Çift Meclis (Yüksek Lisans Tezi) *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2013, s. 37.

⁸⁰Ş. Durgun, *Batı Demokrasilerinde ve Türkiye’de Parlamenter Yapılar ve Parlamenterlerin Temsil Gücü*, Nobel Yayınları, Ankara, 1999, ..., s.208.

⁸¹Elif Çelik, Türkiye’de Parlamentonun Gelişim Sürecinde Çift Meclis, (Yüksek Lisans Tezi) *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2013, s.7.

⁸² Rahmi Kumaş, *Parlamentonun Boyutları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1985, s.51.

⁸³Şenol Durgun, *Batı Demokrasilerinde ve Türkiye’de Parlamenter Yapılar ve Parlamenterlerin Temsil Gücü*, s.18-22.

çift meclisli parlamentolar aristokratik ikinci meclis, demokratik ikinci meclis ve sosyo-ekonomik ikinci meclisler olarak üç kategoriye ayrılmıştır.

Bu tez çalışmasında siyasi niteliğe sahip çift meclisli bir parlamento sürecini değerlendirmek yerinde olacaktır. Siyasi nitelikli çift meclisten oluşan parlamento meclislerin tamamen işleviyle alakalıdır. Bu tip meclislerde ikinci meclis birinciye karşı bir denetim mekanizması olarak ortaya çıkmıştır.⁸⁴

Çift meclis, devletin yasama organının iki meclisten oluşması demektir. Günümüzde dünya üzerinde bulunan ülkeler arasında İngiltere, ABD, Fransa, İspanya, İtalya, Almanya gibi ülkelerin de çift meclisli parlamento sistemini uygulamaktadır.⁸⁵Çift meclisli parlamentolarda iki meclis arasında alt, üst ifadelerinin kullanıldığı görülür. İkinci meclis üst meclis olarak ifade edilir. Ancak birçok ülkede halkın seçtiği üyelerin bulunduğu alt meclis, yani birinci meclisin yasal gücü üstün durumdadır. Fakat bu durumun istisnai farklılıkları da olabilir. Bazen üst meclislerin tümü seçimle iş başına gelebilir, bazen ise atama ve tabii üyelik sıfatıyla da göreve gelebilirler. Genellikle iki meclis arasında üstünlük kavgası görülmüştür.⁸⁶Çift meclisli parlamentolar aristokratik, federal ve üniter devletlerin hepsinde görülebilir. Federal devletlerde çift meclisli yapı bir zorunluluktur. Birinci meclis halkın bütünü temsil ederken, ikinci ise her federe devletin temsilcisidir. İkinci meclis bu yapıda hükümet ve devletin organları arasındaki dengeyi sağlamasına hizmet eder. Birinci meclis ulusal meclis ya da temsilciler meclisi olarak anılırken ikinci meclise senato denir. Bu tanımlamaya ABD'yi örnek gösterebiliriz.⁸⁷Çift meclisli parlamento üniter devletler tarafından da toplumun yapısına, ihtiyaçlarına göre kullanılmak zorunda kalmıştır. İngiltere ve Fransa bunun birer örneğidir.⁸⁸

XVII. yüzyılın sonuna doğru Locke ve XVIII. yüzyılda Montesque tarafından çift meclis sisteminin kişi hak ve hürriyetlerini teminat altına almak için

⁸⁴ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul, 5.Baskı, 1991, s.363-365.

⁸⁵ Bülent Yavuz-Mahmut Bülbül, "Çift Meclis Sistemi ve Türkiye" *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. XVI, S.1, 2012, s.218.

⁸⁶ Elif Çelik, Türkiye'de Parlatentonun Gelişiminde Çift Meclis, (Yüksek Lisans Tezi) *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Mayıs 2013, s.28.

⁸⁷ E.Teziç, *Anayasa Hukuku*, s.363.

⁸⁸ E.Çelik, Türkiye'de Parlatentonun Gelişiminde Çift Meclis, ...,s.30.

bir güvence olduğu ortaya konmuştur.⁸⁹ Çift meclis sistemi ile aristokratik geleneği yasama organına yansıtmak, çoğunluğun gücünü sınırlandırmak, federal yapıyı korumak, yasamanın verimli işlenmesini sağlamak ve bazen de ekonomik işlemlerle ikinci bir meclis kurmak amaçlanmıştır. Toplumda sınıf ayrımı gözetmeyen ülkelerdeki çift meclisin amacı demokrasinin kötüye kullanılmasının önüne geçmek olmuştur. İkinci meclis sayesinde egemenliğin kullanılmasında kontrol sağlanmıştır. Demokratik istemlerin bir parçası olan partiler kimi zaman partilerinin çıkarlarını toplumun çıkarlarından üstün tutmuşlardır. Parti çıkarlarının toplumun çıkarlarını çiğnemesine engel olacak sistem çift meclis sistemi olarak görülmüştür.⁹⁰

1.2. TÜRK SİYASİ HAYATINDA ÇİFT MECLİS SİSTEMİ

Türk siyasi hayatında çift meclis sistemi XVIII. yüzyılda ortaya çıkmış olup, 1876 Kanuni Esasi ve 1961 Anayasası ile iki meclisli parlamento yapısı Türkiye’de hâkim olmuştur. 1921, 1924, 1982 Anayasa’ları ile iki meclisli parlamento terk edilmiş ve tek meclisli yapıya geri dönmüştür. Buna göre Türk siyasi hayatında her iki meclis yapısı da kullanılmıştır.⁹¹

Osmanlı Devleti’nde 1800’lü yıllar ile demokratikleşme için yenileşme hareketleri yaşanmış ve bu yenilikler üç belge ile vücut bulmuştur. Birincisi 1808 yılında II. Mahmut ile Ayanlar arasında yapılan Sened-i İttifak, ikincisi 1839 Tanzimat Fermanının ilanı ve üçüncüsü de 1876 I.Meşrutiyetin ilan edilmesi olmuştur.⁹²Türkiye anayasal sürece geçiş aşamasında Tanzimat dönemi ve Tanzimat fermanıyla devletin kötü gidişatına dur demekte yeterli olamamıştır. Osmanlı İmparatorluğu içerisinde Tanzimat fermanıyla bütün tebaaya haklarının güvencesi tanınsa da bu gayrimüslimlerin memnuniyetini sağlayamamıştır. Gayrimüslim tebaa daha geniş haklar talep etmiş ve beklentileri 1856 Islahat fermanı ile genişletilse de bu konuda tatmin olmamıştır ve bunun sonucu olarak Osmanlı Devleti’nden ayrılmak, kendi bağımsızlıklarını ilan etmek için Osmanlı ülkesinde çeşitli isyanlar

⁸⁹Orhan Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul,1982, s.253.

⁹⁰Bülent Yavuz& Mahmut Bülbül,“Çift Meclis Sistemi ve Türkiye”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVI, S.1, 2012, s.219-224.

⁹¹Bülent Yavuz& Mahmut Bülbül,“Çift Meclis Sistemi ve Türkiye”..., s.219.

⁹²Yılmaz Kızıltan, "I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis i Mebusan'ı" , *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26/11, 2006, s.254.

çıkarmışlardır. Yaşanan bu ayrılıkçı isyanlar Avrupalı devletler tarafından destek bulunca Osmanlı devleti bunların önüne geçmekte zorlanmıştır.⁹³

Tanzimat dönemiyle birlikte ortaya çıkan Genç Osmanlılar Örgütü devletin kötü gidişatını durdurmak için batının etkisiyle bir takım yeniliklerin yapılması gerekliliğini savunarak Osmanlı Devleti içerisinde sağlanacak yeni düzende yürütme gücünün parlamento ile denetlenebildiği meşrutî bir yönetim kurulmasını amaçlamışlardır. Ayrıca devleti çöküşten kurtarmak için kapitülasyonların kaldırılması ve dış siyasette Avrupa'ya bağlılığın ortadan kaldırılmasını savunmuşlardır.⁹⁴

Genç Osmanlılar hürriyet ve meşrutîyetin tesisi için buna aykırı davranışlarda bulunan Sultan Abdülaziz'i tahttan indirmek istemişlerdir. Padişahın tahttan indirilmesi için öğrenci kesimi başta olmak üzere toplumu harekete geçirmekle işe başlamışlar ve Sultan Abdülaziz yaşanan olaylar sonrası Şeyhülislam Hayrullah Efendi' nin verdiği fetva sonrası tahttan indirilerek Şehzade Murat Osmanlı devletinin yeni padişahı olmuştur. Sultan V.Murat sağlık problemleri sebebiyle yeni kurulacak devlet düzeni için bir adım atmamış ve üç ay sonra tahttan indirilerek yerine meşrutîyet rejimine ve anayasanın kabulüne onay vermek şartıyla II. Abdülhamit Osmanlı tahtına getirilmiştir.

Sultan Abdülhamit'in meşrutîyet ve anayasa sözünde durmaması Kanuni Esasinin ilanını ve bir meclis tesisini geciktirmiştir. Ancak daha sonra iktidarının tehlikeye düşmemesi ve bir buhran ortamı oluşmaması için öncelikle Kanuni Esasinin ilanına onay vererek bu yolda önemli bir adım atmıştır. Anayasa hazırlığı için baş isim olan Mithat Paşa ve grubu tarafından 1814 Fransız Anayasası'na göre hazırlanan Belçika Anayasası'na dayanarak bir anayasa hazırlanmıştır.⁹⁵

23 Aralık 1876 günü Kanuni Esasi'nin yapılan hazırlıklardan sonra ilanı gerçekleştirilmiştir. Böylece Türk siyasi tarihinde bir dönüm noktası yaşanmış ve devlet iktidarını değiştiren anayasal döneme geçilmiştir. Hazırlanan bu anayasa 119

⁹³Hakan Uzun, "Türk Demokrasi Tarihinde I. Meşrutîyet Dönemi" , *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6/2 ,(2005),s.149

⁹⁴Hakan Uzun,"Türk demokrasi tarihinde I. Meşrutîyet Dönemi", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6. 2 (2005), s.150.

⁹⁵Yılmaz Kızıltan, "I. Meşrutîyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan' ı." *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26. 1. 2006, s.257-259.

maddeden oluşmuştur. Hazırlanan Anayasa ile meclis faaliyetleri sınırlı olup asıl yasama faaliyetlerinde son söz padişahın olmuştur. Padişah isterse gerekli gördüğünde meclisi feshedebilirdi.⁹⁶ Osmanlı Devleti Kanuni Esasi'nin ilanına kadar mutlak monarşi ile yönetilen bir devletken anayasa ile devletin idare şeklinin meşruti monarşiye dönüşmesiyle padişahın yetkilerini sınırlandıracak olan mekanizmalar anayasa güvencesiyle yönetim sistemine girmeye başlamıştır.⁹⁷ 1876 Anayasası'na göre Osmanlı Devleti'nin ilk parlamentosu Meclisi Umumi ismiyle kurulmuştur. Meclisi Umumi çift meclisli bir parlamentodan oluşuyordu, bunlardan biri üyelerini halkın seçtiği Heyet-i Mebusan diğeri ise üyeleri padişah tarafından seçilen Heyet-i Ayan'dır.⁹⁸

Yapılan ilk seçim sonuçları doğrultusunda seçimle göreve gelen mebus sayısı 1/5 ile 117'yi bulmuştur. Seçilen mebuslardan 69'u Müslim, 46'sı ise gayrimüslim olduğu tespit edilmiştir. Yapılan seçim ülke geneline bakıldığında orantılı bir seçim olmamıştır ve bazı illerin hiç mebus seçmediği dahi olmuştur. Meclis-i Umumi padişahın emriyle 19 Mart 1877 tarihi itibarıyla açılmış ve ilk olarak Meclis-i Mebusan ve Ayan üyeleri Darülfünunda yerlerini alarak faaliyetlerine başlamışlardır.⁹⁹

Osmanlı Devleti'nin ilk parlamentosu Meclis-i Umumi'nin iki kanadından biri olan Heyet-i Ayan üyeleri padişah tarafından göreve getirilirdi. Padişah ayan meclisi üyelerini devletin önemli hizmetlerinde bulunmuş olan, kırk yaşını doldurmuş hükümet üyeliğinde bulunanlar, elçiler, valiler, patrik, haham ve üst rütbeli askerlerden seçerdi. Üyeler padişaha ve anayasaya sadık kalacaklarına dair yemin ettikten sonra göreve başlar ve üyelikleri ömür boyu sürerdi. Ayan Meclisi Mebusan Meclisi'nin vermiş olduğu kanun ve bütçe tasarılarının denetimini yapmakla görevli kılınmıştır.¹⁰⁰

Meclisi Umumi'nin ikinci kanadı olan Meclis-i Mebusan halkın seçtiği üyelerden oluşuyordu. Meclis kanun yapmak ve yıllık bütçe kanununu incelemek ve

⁹⁶Rifat Üçoral, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, 4. Baskı, s. 335-336.

⁹⁷Bülent Yavuz & Mahmut Bülbül, "Çift Meclis Sistemi ve Türkiye", ..., s.225.

⁹⁸Yılmaz Kızıltan, "I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı." *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26. 1 (2006), s.262.

⁹⁹ Yılmaz Kızıltan, "I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan 'ı.", ..., 267- 268.

¹⁰⁰ Ali Akyıldız, "Meclis-i Ayan", TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Diyanet Vakfı Yayınları, c. 28, Ankara, 2003, s. 243.

yapmakla yetkili kılınmıştır. Bunlar dışında meclis padişahın izni ile kanun teklifi ve kanun değişikliği yapma yetkilerini kullanabilmiştir. Kanun tasarıları Ayan Meclisi'nin onayından sonra padişahın da onaylamasıyla kanunlaşır.¹⁰¹

Kanun-i Esasi halk içerisinde seçilen kurucu bir meclisin eliyle yapılmamıştır. Başlangıçta hükümdarın iradesine birtakım şartlarla bağlanmış olan bir rejimi ifade etmektedir. Buna göre egemenliğin kaynağı halk yerine, Allah'ın yeryüzündeki vekili olarak devam edecektir.¹⁰²

Osmanlı Devleti her ne kadar bir şeriat devleti olsa da bu devletin şeriat kurallarını uygulamadaki eksikliği mutlakıyetçi bir yönetimin hâkim olmasıyla sonuçlanmıştır. Kanuni Esasi ile ümmet hükümeti ve hükümdarı meşruti bir yönetime dönüştürmek istemektedir. Meşruti bir yönetim ancak milletin hükümeti denetleyebildiği, halkın temsilinin olduğu bir meclisten geçmektedir. Buna göre meclis devletin mali işlerinin denetimini yapacak, yasaların uygulanmasını denetleyecek, kanun değişikliği yapılırken yetkili olacaktır. Oluşturulacak meclis halkın çıkarları için çalışan bir meclis olacaktır. Şeri hükümlerin onaylanması, uygulanması hükümdarın yetkileri içinde devam etmiştir, fakat meclis halk için uygun olmayan kanunların uygulanması karşısında duran bir denetim mekanizması sayılmıştır. Meclis içerisinde hem Müslüman hem de gayrimüslim halkın haklarının savunuculuğu yapılacaktır. Kanuni Esasi ile bu zamana kadar devletin iç işlerine gayrimüslim tebaanın haklarının savunuculuğunu yapmak bahanesiyle karışan Avrupalı devletlerin önüne bir set çekilmiş olacaktır.¹⁰³

Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan Balkan toplulukları Osmanlı Devleti'nden birtakım ıslahat taleplerinde bulunuyorlardı. Osmanlı Devleti bu isteklere cevap vermeyince Çarlık Rusya bu milletlerin bir savunuculuğunu yaparak, Osmanlı Devleti'ne savaş açmaya karar vermiştir. Osmanlı Devleti'ne karşı Rusya'nın savaş ilanı sonrası meclis çalışmaları durmuştur. Ülke içerisindeki yaşanan zorlu şartlar Osmanlı halkının savaşa karşı koyamamasına sebep olmuştur. Sultan II.

¹⁰¹ Ali Akyıldız, "Meclis-i Mebusan", TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Diyanet Vakfı Yayınları, c. 28, Ankara, 2003, s. 245.

¹⁰² Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, 18. Baskı, İstanbul, Ekim 2012, s.333.

¹⁰³ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, 18. Baskı, İstanbul, Ekim 2012, s.327-328.

Abdülhamit savaşın sonucunun olumsuz bir hal almasından kendisinin sorumlu tutulmasına karşın barış ya da savaşa devam etme kararı almak için olağanüstü bir meclis toplantısı yapmayı uygun görmüştür. Ardından anayasanın kendisine verdiği yetkiyle meclisi süresiz tatil ilan etmiştir.

Sultan II. Abdülhamit'in meclisi feshetmesiyle meşrutiyet rejimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu olumsuz sonucun altında hem Türk toplumunun bu yeni rejime uyum sağlayamaması hem de Osmanlı devletinin çok uluslu bir halka sahip olması hasebiyle Osmanlı devletinin Avrupalı devletlerin çıkarlarına bu rejimin uymaması, hem de sarayda rüşvet ve iltimasla göreve gelen birçok kesimin çıkarlarına bu rejimin ters düşmesi etkili olmuştur.¹⁰⁴

II. Abdülhamit'in Meclisi 14 Şubat 1878'de feshetmesinden sonra Osmanlı İmparatorluğu yeniden mutlakiyet rejimine dönmüştür. Dönemin aydın kesimi II. Abdülhamit'in meşrutiyete aykırı hareketlerine ve tutumlarına kayıtsız kalmamışlardır ve yeniden meşrutiyetin tesisini sağlamak adına özgürlükçü fikirler yayarak bir mücadeleye girişmişlerdir. Bu hareketin öncüleri Jön Türkler olmuştur.¹⁰⁵

II. Abdülhamit 1877 yılından sonra ülke içerisinde temel hak ve özgürlükleri kısıtlamaya başlamış, Kanuni Esasiyi de yürürlükten kaldırma kararı almıştır. II. Abdülhamit' in bu tutumlarına karşı ülke içinde ve dışında gizli cemiyetler ortaya çıkmıştır. 1899 yılında Paris'te bu cemiyetlerin bir örneği olan İttihat Terakki Cemiyeti kurulmuştur. Osmanlı Devleti içinde yaşayan gayrimüslim halk ulusal bağımsızlıklarına kavuşma ümitlerini İttihat Terakki Cemiyeti'ne destek vererek gerçekleştirme yoluna girmişlerdir. Halk içerisindeki girişilen bağımsızlık hareketlerine karşı II. Abdülhamit çareyi Kanuni Esasiyi 23 Temmuz 1908 tarihinde yürürlüğe koymakta bulmuştur. Bu gelişmenin yaşanmasında önemli bir etken olan Jön Türkler ve diğer aydınlar zamanla iktidarı ele geçirmişlerdir ve İttihat Terakki

¹⁰⁴Yılmaz Kızıltan,"I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis i Mebusan 'ı." *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26. 1 (2006), s. .270 -271

¹⁰⁵Rifat Üçoral, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 4. Baskı, 1995. s.389.

Cemiyeti 1908 yılından sonra yönetimde sultanı himayesi altına almaya başlamışlardır ve daha sonra yönetimi ele geçirmişlerdir.¹⁰⁶

II. Meşrutiyet'in ilanı ile II. Abdülhamit meclisi tekrar açarak, anayasada 1909 yılında birtakım değişikliklere onay vermiştir. Yapılan değişiklikler sonucu padişahın yetkileri sınırlandırılmıştır, meclisin yetkileri artırılmıştır. Bu değişikliklerden biri yönetime gelen padişahın Meclis-i Umumi' de şeriata ve anayasa hükümlerine uyacağına, vatana ve millete sadık kalacağına dair yemin etmesi esasının getirilmesi olmuştur. Hükümet üyeleri sadrazam tarafından belirlenerek padişahın onayıyla tayini gerçekleştirilecek ve bundan sonra hükümet üyeleri padişaha karşı değil, meclise karşı sorumlu olacaktır. Padişahın meclisi feshetmesini kontrol altında tutabilmek adına fesih kararı için Meclis-i Ayan'ın onayının alınması şartı getirilmiştir. Bu şart İttihat Terakki'nin yönetimde hâkimiyet kurma isteği nedeniyle Ayan Meclisi'nin bu yetkisine son verilmesiyle kaldırılmıştır. Bunun sonucunda meclisin feshi konusunda karar alınması tekrar kolaylaşmıştır.¹⁰⁷

İttihat ve Terakki Partisi'nin 23 Ocak 1913'te Babıâli Baskını'yla yönetime el koyması demokrasi hayatının aksamasına sebep olmuştur. Meclis-i Mebusan Padişah Vahdettin tarafından 21 Aralık 1918 tarihinde kapatılmıştır.¹⁰⁸ Osmanlı Mebusan Meclisi son kez 12 Ocak 1920 tarihinde toplanabilmiştir.¹⁰⁹ Osmanlı Devleti'nin Son Mebusan Meclisi üyeleri ulusun bağımsızlığı ve kurtuluşu için gerekli olan esasları içeren Misak-ı Milli kararlarını onaylamışlardır.¹¹⁰ Bunun üzerine 16 Mart 1920'de İstanbul İtilaf kuvvetlerince işgal edilmiş, İngilizler bir süre sonra Meclis-i Mebusan'ı basmış ve bunun sonucunda meclis kapanmak zorunda kalmıştır. Meclis padişah tarafından 11 Nisan 1920'de tamamen kapatılmıştır. 23 Nisan 1920'de artık milletin temsilcisi olan milli egemenliğin hâkim olduğu BMM açılmıştır. 20 Ocak 1921 tarihinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu yürürlüğe girmiştir. 1921 Anayasası'na göre BMM yasama, yürütme ve yargı bütün yetkilerini kendinde

¹⁰⁶Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, 1.Baskı, s.101-102.

¹⁰⁷ Ali Akyıldız, "Meclis-i Ayan", TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Diyanet Vakfı Yayınları, c. 28, Ankara, 2003, s. 246.

¹⁰⁸Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. E.Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. VIII, s. 496-498; Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1979, c. VII, s. 136- 161 ve 207-251; Coşkun Üçok-Ahmet Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2021, s. 318-321.

¹⁰⁹E. Çelik, *Türkiye'de Parlatononun Gelişiminde Çift Meclis...*, s.76.

¹¹⁰T. Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi(1839-1950)*, ..., s.198.

toplamaştır ve böylece çift meclis sistemi terk edilerek tek meclisli parlamentoya geçilmiştir. ¹¹¹ 1921 Anayasası'nın tek meclisli parlamentoya geçişi ve meclis üstünlüğünü esas alması, meclise olağanüstü yetkiler vermesi kurtuluş mücadelesinin başarıya ulaşması adına hızlı kararlar alınmasında etkili olurken böyle bir yapıda ikili meclis sisteminin mümkün olmadığını da ortaya koymuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra 1924 Anayasası milletın tek temsilcisi olarak TBMM' yi görmüş ve tek meclisli bir parlamentoyu esas almıştır.¹¹²1921 Teşkilatı Esasi Kanunu'nda Cumhuriyet'in ilanından sonra bazı değişiklikler yapılmıştır:

-1. Madde ile egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu ifade edilmiş ve Türkiye devletinin şekli Cumhuriyettir şeklinde belirtilmiştir.

-2. Madde ile Türkiye devletinin dini İslam, lisanı Türkçedir.

-4. Madde ile yasama TBMM tarafından, yürütmenin ise meclis içinden çıkacak icra vekillerine ait olduğu belirtilmiştir.

-10. Madde ile Cumhurbaşkanının TBMM Heyeti Umumiye' si tarafından seçileceği ifade edilmiştir.

-11. Madde de Cumhurbaşkanının devletin reisi olduğu hükümetin de başkanlık edebileceği ifadesi yer almıştır.

-12. Madde ile son değişiklik TBMM başkanı meclis içinden üyelerce seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanır diye ifade edilmiştir.¹¹³

Türkiye 1946 yılına kadar tek parti tarafından yönetilmiştir. Bu dönemde çok sesliliğin olmadığı tek meclisi parlamentoda sistem üzerinde bir değişiklik öngörülmemiştir. Tek meclisli sistem üzerinde değişikliğe gidilmesi fikri 1950 yılından sonra çok partili Türk siyasi hayatıyla birlikte ortaya çıkmış ve ikinci meclis kurulması fikri tartışılmaya başlanmıştır. 1924 Anayasası' nın tek meclisi esas alması, ikinci bir meclise yer vermemesinden dolayı Türk demokrasisinin verimli işleyemediği görüşü ortaya çıkmıştır ve bu durum 1924 Anayasası'nda bir eksiklik

¹¹¹ Ş. Durgun, *Batı Demokrasilerinde Ve Türkiye'de Parlamenter Yapılar ve Parlamenterlerin Temsil Gücü...* , s.223.

¹¹²Bülent Yavuz& Mahmut Bülbül,'Çift Meclis Sistemi ve Türkiye''Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, c. XVI, S.1, 2012, s.226-227.

¹¹³ Suna Kili ve Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri; Senedi İttifaktan Günümüze*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2000, s.112.

sayılmıştır. 1950-1960 yılları arasında DP iktidarının ülke siyasetinde uygulamış olduğu yanlış politikalar sonucu devlet iktidarının denetlenmesi, yeri geldiğinde sınırlandırılması için ikinci bir meclise ihtiyaç duyulmuştur. Kurulacak olan ikinci meclis yasama faaliyetlerinde bir denge unsuru olacak ve kişi hak ve özgürlükleri de güvence altına alınmış olacaktır.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonrası 1961 Anayasası ile çift meclis sistemi Türk siyasi hayatına tekrar girmiştir. TBMM 1961 Anayasası'na göre Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan oluşan iki farklı meclisle kurulmuştur.¹¹⁴

1960'ların sonuna doğru ülkenin iç siyasetinde artan gerginlik sonucu yapılan anayasa değişiklikleri çözüm olamamış, yaşanan şiddet ve terör olaylarının artması, hükümet ve parlamentonun karar alamaz hale gelmesi 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesiyle sonuçlanmıştır. Ardından 1982 Anayasası ile Cumhuriyet Senatosu kaldırılarak çift meclisli parlamentoya son verilmiştir. 1982 Anayasası'yla yasama gücü tek meclise verilmiştir.¹¹⁵

1.3.TÜRK SİYASİ HAYATINDA CUMHURİYET SENATOSU'NUN ORTAYA ÇIKIŞI

1876 yılı ilan edilen Kanuni Esasi ile Türk Parlamentosu bir dönüm noktası yaşamış ve anayasal düzenin en önemli adımı atılmıştır. Bu arada V.Murat sağlık sorunları sebebiyle tahttan ayrılmış ve yerine II. Abdülhamit tahta çıkmıştır.¹¹⁶

1876 yılında Kanuni Esasi ile Meclisi Umumi'nin 'Heyeti Ayan ve Heyeti Mebusan isimleriyle iki heyeti muhtevi olacağı belirtilmiştir. Ayan Meclisinin oluşturulması hükümdarın iradesiyle gerçekleştirilecek ve bu meclislere vekillik, valilik, ordu müşirliği, elçilik, patriklik ve hahambaşılık memuriyetinde bulunanlar seçilecektir. Ayan Meclisine üye seçilecekler 40 yaşını doldurmak zorundadır. Üyelerin görev süreleri ölünceye kadar devam etmiştir.¹¹⁷Parlamentoda 130

¹¹⁴ Bülent Yavuz& Mahmut Bülbül,"Çift Meclis Sistemi ve Türkiye", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. XVI, S.1, 2012, s.227-228.

¹¹⁵ Bülent Yavuz& Mahmut Bülbül,"Çift Meclis Sistemi ve Türkiye", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. XVI, S.1, 2012, s.229-230.

¹¹⁶ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, YKY, 4. Baskı, İstanbul, 2003, s. 313-314.

¹¹⁷ İlhan Arsel, "Birinci ve İkinci Meşrutiyet Devirlerinde Çift Meclis Sistemi Tecrübesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. X, no: 1-4, 1953, s. 194-195.

sandalyeye sahip olan Mebusan Meclisi üyeleri vilayet meclisi üyeleri arasından seçilmiştir.¹¹⁸

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra meclis feshedilmiş ve Mondros Mütarekesi sonrası ancak iki aydan az bir süre çalışmıştır.¹¹⁹ İstanbul'un işgal edilmesi sonrası Mebusan Meclisi'nin dağılmasıyla artık yeni bir meclis açılacaktı. 23 Nisan 1920'de Ankara'da da Millet Meclisi açılmıştır. Bu meclisin işleyişiyle ilgili görüşmeler yapılmış ve bu sırada ikinci meclis düşüncesi Kazım Karabekir vasıtasıyla öne sürülmüştür. Millet meclisinin yanında bir ikinci meclis kurulmasını ifade etmiştir.¹²⁰

23 Nisan 1920'de bir meclis kurulmuştur ve bu meclis Teşkilatı Esasi (1921 Anayasası) ilan edilene kadar devam etmiştir. Mütareke dönemi oluşturulan bu meclis "kurucu meclis" olarak ifade edilmiş, olağanüstü yetkilerle donatılmıştır. Meclis faaliyetleri "güçler birliği" ilkesiyle gerçekleştirilmiştir. İstanbul Hükümeti bu meclisi tanıyarak milletin üstünlüğünü, millet meclisinin üstünlüğünü artık kabul etmiştir.¹²¹

Osmanlı Devleti'nin sona ermesinin ardından Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş ve bu yeni devletin anayasa hazırlık çalışmaları başlamıştır. Bu sırada devletin hem anayasa hazırlıkları hem de meclis içerisinde çift meclis kurulması fikri ön plana çıkmıştır.¹²² İki meclisli sistem meclisten geçer oy almamış ve encümende çoğunluk sağlanamadığından tasarıya da girememiştir. Sonuç olarak Türkiye'nin tek meclisli sistemde kalması bir süre daha devam etmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra 1945 yılına kadar tek parti iktidarı tarafından yönetilen Türkiye II. Dünya Savaşı sonrası tekrar çok partili siyasi hayata geçiş için denemelere geçmiştir. Bu yöndeki adımlar öncelikle CHP'den ayrılan Adnan Mendres, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Celal Bayar'ın kurduğu Demokrat Parti

¹¹⁸ İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, 2. Baskı, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1988, s. 167.

¹¹⁹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, Hürriyet Vakfı Yayınları, c.II, 2.Baskı, İstanbul, 1986, s.10-11.

¹²⁰ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, c:II, 2. Baskı, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1998, s.123.

¹²¹ Ş.Turan, *Türk Devrim Tarihi*, ..., s.136-138.

¹²² Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri (TBMMZC), C:7-2, B:7, 9.3.1340 (1924), s.236-239.

ile başlamıştır. Bunu takiben kuruculuğunu Nuri Demirağ' ın yaptığı Milli Kalkınma Partisi bu süreç içerisinde ilk muhalif parti olmuştur.¹²³

Çok partili siyasi hayat denemeleri tekrar başladıktan sonra 1950'li yıllarda çift meclisle ilgili fikirler yoğunluk kazamaya başlamıştır. İkinci meclis fikrinin yoğunlaşmasında siyasi hayatın bir denge ve fren mekanizmasına duyduğu ihtiyaç etkili olmuştur. 1924 Anayasası yürütme erkine geniş yetkiler veriyordu bu da zaman zaman kişi hak ve özgürlüklerinde olumsuz tutumlara sebep oluyordu. Ancak yasama organını denetleyecek bir kurum bunun önüne geçebilirdi. Bu da çift meclisli bir yapıyı gerekli kılıyordu.¹²⁴

Türkiye'nin çok partili siyasi hayata geçişinden sonra 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde çoğunluk oyları DP'nin almasıyla güçlü bir iktidar oluşmuştur.¹²⁵ 1950-1960 yılları arasında çoğunlukçu parlamenter yapı demokrasinin sekteye uğramasına sebep olmuştur. Bu dönemde bazı siyasi haklara kısıtlama getirilmiş, basın özgürlüğü kısıtlanmıştır. Ayrıca ülkede ekonominin kötüye gitmesi, enflasyonun hızla artması iktidarın gücünü yitirmesine sebep olacaktır.¹²⁶

İkinci meclisin amacı kişilerin haklarını korumak ve bunu sağlamak için her türlü önlemi almak olarak görülmüştür. Bazı ülkeler bunu yargıçlara verilen yetkiyle sağlarken bazı ülkeler ise yasama gücünü kişi haklarına zarar verecek bir güce dönüşmemesi için onu denetleyecek, yeri geldiğinde sınırlayabilecek bir ikinci meclisle sağlamaya çalışmıştır.¹²⁷

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 14 Ocak 1959 tarihli kurultayında ‘‘İlk Hedefler Beyannamesi’’ ile anayasanın tevdi ve çift meclisli yapı için birtakım kararlar alınmıştır.¹²⁸ Çift meclis sisteminin kurulması ilgili basında da yerini almıştır. Siyasi

¹²³ M. Necmettin Deliorman, *Nuri Demirağ'ın Hayatı ve Mücadeleleri*, NuD. Matbaası, İstanbul, 1957, s.72.

¹²⁴ Süheyl Batum, *99 Soruda Neden Ve Nasıl Çağdaş Bir Anayasa*, On İki Levha Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2010, s.414.

¹²⁵ Ergun Özbudun, ‘‘Seçim Sistemleri ve Türkiye’’, *AÜHF Dergisi*, 44/1, 1995, s.528.

¹²⁶ Cem Eroğul, ‘‘Çok Partili Düzenin Kuruluşu:1945–1971’’, *Geçiş Süresince Türkiye*, İstanbul, Belge Yayınları, 1992, s.124.

¹²⁷ Bahri Savcı, *İnsan Hakları*, AÜSBF Yayınları, 1953, s.82.

¹²⁸ M.Pantül ve B. S. Yalçın, *Türk Parlamento Hukukunda İkinci Meclisler*, s. 60-61; Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, s. 59-60.

İlimler Mecmuası ve Forum dergisi bu konuda yayınlar yapmıştır.¹²⁹ Forum dergisi yazarları tarafından ikinci meclis birinci meclisi frenleyecek bir mekanizma olarak görülmüştür. Forum dergisinde yazarlar bu sistemin DP iktidarını denetim altına alacağı görüşündedirler.¹³⁰

27 Mayıs 1960'da askerın yönetime el koymasý sonucu Demokrat Parti iktidarı sona ermiştir. Bundan sonraki süreçte Milli Birlik Komitesi ülkeyi yönetmiştir. 27 Mayıs Askeri Darbesinden sonra bir Kurucu Meclis oluşturulmuştur. Milli Birlik Komitesi ile Temsilciler Meclisi milletin temsilini sağlayacak ve bu şekilde çift meclisli bir sistemin denemesi gerçekleştirilecektir.¹³¹ Bu bağlamda Kurucu Meclis 6 Ocak 1961'de Cemal Gürsel tarafından açılmıştır. İlk Kurucu Meclis başkanı Emekli General Kazım Orbay olmuştur.¹³² Milli Birlik Komitesi parti odaklı bir kurum olmadığını göstermek adına "meclisteki çalışmaları ve kullanacakları oyları bakımından hiçbir yerden direktif almazlar ve yalnız yeminlerine, vicdanlarına bağlıdırlar" maddesiyle bunu ortaya koymuşlardır.¹³³

Yeni bir anayasa hazırlama süreci 1950'li yıllardan beri tartışılmıştır. 1961'de yeni anayasa için iki tasarı ön plana çıkmıştır. İstanbul Ön Tasarısı ve Ankara Ön Tasarısı.¹³⁴ Ankara Ön Tasarısı ile kişi hak ve özgürlükleri, sosyal haklar ve iktidarın denetim altına alınması çift meclis yapısıyla sağlanabileceği ortaya konulmuştur. İstanbul Ön Tasarısı ile ise; klasik ve sosyal haklara geniş yer vermiş, yargı bağımsızlığı, anayasa yargısı, genel oy ve siyasi partilere uzak bakması Cumhurbaşkanına önemli yetkiler vermesi gibi düzenlemeleri içermektedir. İki

¹²⁹Tunca Özgüşi, Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis: Cumhuriyet Senatosu Örneği (1960-1980), (Doktora Tezi), *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, İstanbul 2011, s. 33.

¹³⁰T.Özgüşi, Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis: Cumhuriyet Senatosu Örneği (1960-1980), ..., s. 37.

¹³¹ 1924 Tarih Ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Yasasının Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkındaki 12 Haziran 1960 Tarihli ve 1 Sayılı Geçici Kanuna Ek "Kurucu Meclis Teşkili" Hakkında Kanun, Resmi Gazete, 16.12.1960, No:10682.

¹³² Feroz Ahmad ve Bedia T.Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976,s.228.

¹³³ 1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması Ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkındaki 12 Haziran 1960 Tarihli Ve 1 Sayılı Geçici Kanuna Ek "Kurucu Meclis Teşkili" Hakkında Kanun, Resmi Gazete, 16.12.1960, No:10682.

¹³⁴Sıddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, İsmail Akgün Matbaacılık- Hak Kitabevi, c.I, İstanbul, 1966, s.172.

tasarının ortak yönü ise çoğunluk baskısına karşı Anayasaya dayanan bir demokrasiyi savunmaları olmuştur.¹³⁵

Yasamanın daha etkili ve verimli işlemesi adına ikinci bir meclis oluşumu Cumhuriyet Senatosu'nun kuruluş amacı olmuştur. Parti çıkarlarından çok kamuoyu yararının ön plana çıkarılması amacını taşır. 1961 Anayasası ile siyasi gücün tek bir kişide toplanmasının önüne geçmek, çoğunluk baskısının hâkim olmasındansa çoğulculuğun oluşmasını sağlamak amaçlanmıştır. Bunun için de çift meclisli yapı, Anayasa Mahkemesi ve Parlamento içi denetleme araçları oluşturulmalıdır.¹³⁶

1.4.CUMHURİYET SENATOSU'NUN KURULUŞU

1961 Anayasası'nın 70. Maddesinde Cumhuriyet Senatosu'nun kuruluşu aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

“Cumhuriyet Senatosu, genel oyla seçilen yüz elli üye ile cumhurbaşkanınca seçilen on beş üyeden kuruludur.”¹³⁷

Anayasayı hazırlayacak komisyon Fransız, İtalyan, Federal Alman Anayasalarından faydalanmıştır. Tasarıyı hazırlayan komisyon 9 Mart 1961'de Temsilciler Meclisine sunmuştur. Temsilciler Meclisi öncelikle ikinci meclise verilecek isim konusunda “ Cumhuriyet Senatosu” adının kullanılmasına karar vermiştir.1961 Anayasası hazırlanırken İstanbul Ön Tasarısı Anayasa Taslağı 191 madde olarak hazırlanmıştır. Bu taslakla devletin önemli kurumları oluşturulmuştur.¹³⁸

Anayasa başlangıçta geçici olarak hazırlanmış, 12 Haziran 1960'da Resmi Gazetede yayımlanmıştır. 12 Ağustos tarihinde yapılan bir yasayla anayasanın geçici sıfatı kaldırılmıştır. Geçici anayasanın bazı hükümleri şöyledir;

"Milli Birlik Komitesi, yeni anayasa ve seçim kanunu, demokratik usullere göre kabul edilip buna göre en kısa zamanda yapılacak genel seçimlerle yeniden kurulacak olan

¹³⁵ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 371.

¹³⁶Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu, TMTD, C:3, B: 47, 18.4.1961, s.32.

¹³⁷ B. Tanör&T. Beygo, *Türk Anayasaları*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1964,s.27.

¹³⁸T.Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis: Cumhuriyet Senatosu Örneği (1960-1980)*,..., s.46-47.

TBMM'ne iktidarı devredeceği tarihe kadar Türk Milleti adına hakimiyet hakkını kullanır. "
(Madde 1)

- "Milli Birlik Komitesi, Bakanları her vakit denetleyebilir ve görevinden çıkarabilir.
" (Madde 4)

- "Sakıt Reiscumhur ile Başvekil ve vekilleri ve eski iktidar mensuplarını ve bunların suçlarına iştirak edenleri yargulamak üzere bir 'Yüksek Adalet Divanı' kurulur . "

(Madde 6)

- "Sanıkların sorumluluklarını araştırmak ve haklarında son tahkikat açılarak Yüksek Adalet Divanı'na verilmeleri gerekip gerekmediğine karar vermek üzere bir 'Yüksek Kurulu' teşkil olunur. " (Madde 6)

- "Milli Birlik Komitesi genel seçimlerle kurulacak TBMM'nin görevine başlaması ile hukuki varlığını kaybeder kendiliğinden dağılmış olur. " (Madde 8)

- "Milli Birlik Komitesi'nin Başkanı aynı zamanda Devletin ve Bakanlar Kurulu'nun başkanıdır. " (Madde 1 7)

- "Bakanlar Kurulu, Milli Birlik Komitesi üyelerinden veya 2 7 Mayıs 1960 tarihinde herhangi bir siyasi partiye kayıtlı olmayan vatandaşlardan seçilir. " (Madde 2 1)

- "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki birinci maddesinde değişiklik yapılması hiçbir suretle teklif dahi edilemez. " (Madde 2 5)¹³⁹

Yapılan yasaya göre Kurucu Meclis demokratik hukuk devletinin kurulması için MBK ile Milletın temsilini gözetten bir Temsilciler Meclisi'nden oluşmuştur. Meclisin görevi yeni bir anayasa yapmak, seçim usulünü belirlemek, yeni hükümet kuruluncaya kadar yasama ve yürütme organını denetlemektir. Meclis hazırlanan bir yasa ile anayasanın halkoyuna sunulmasını kabul etmiştir. 9 Temmuz 1961'de halk oylamasına gidilmiş ve 1961 Anayasası % 61. 7 evet oy oranı ile yeni anayasa kabul edilmiştir.¹⁴⁰1961 Anayasası'nın en önemli özelliklerinden biri anayasanın üstünlüğünü, bağlayıcılığını esas almasıdır. 1924 Anayasası kanunların anayasaya aykırı olmamasını vurgulamakla yetinmişti, bu konuda TBMM'nin yapmış olduğu işlemlerin yargısal denetimini sağlayacak bir kural içermemiştir. 1960'a kadar meclis üstünlüğü ilkesi esas alınmıştır. 1921 ve 1924 Anayasalarında meclis üstünlüğünün

¹³⁹ T. Çavdar,1950'den Günümüze Türkiye'nin Demokrasi Tarihi,... s.90-91.

¹⁴⁰T. Çavdar,1950'den Günümüze Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, ... s. 98-100.

benimsenmesi dönemin şartları içinde oluşmuştur. Bu dönemde meclis iradesi dışında hiçbir şey üstün tutulmamıştır.¹⁴¹1961 anayasası ile egemenlik hakkının kullanılması anayasanın belirlemiş olduğu esaslarca yetkili organlara verilmiştir. 1961 Anayasası ile nisbi temsil sisteminin parlamentoda farklı görüşlere imkân tanınmasını sağlasa da 1970'lerden sonra bu barajsız d' hondt yöntemi 1970 'li yıllarda Türkiye' de tek partinin iktidara gelmesi ve oyların iki parti arasında bölünmesiyle koalisyonların doğmasına sebep olmuştur. Türkiye' de 1961 askeri darbesinden bir ay sonra siyasi partilerin faaliyetlerine izin verilmiş, bu da askeri yönetimden çıkış ve normal rejime dönüşün ilk basamağı olmuştur. MBK iktidarı 15 Ekim 1961 genel seçimlerinden sonra ilk parlamentonun açılışına kadar görevine devam etmiştir ve askeri komite üyeleri TBMM içerisinde Milli Birlik Grubu (MBG)adıyla Cumhuriyet Senatosunda bulunmuşlardır.¹⁴²

1.5.CUMHURİYET SENATOSU'NUN YAPISI

Cumhuriyet Senatosunda AP ve CHP grupları, Kontenjan ve MBG olmak üzere 4 grup vardır. 1961-1980 yılları arasında AP Grubu senatoda ön planda olmuştur.¹⁴³Cumhuriyet Senatosu üyelerinin bazıları aynı zamanda milletvekilliği de yapmışlardır. Senato içerisinde milletvekilliği niteliğine sahip birçok üyenin olması meclis ve senato bağının oluşmasında etkin bir faktör olmuştur.¹⁴⁴

1961 Anayasası'nın 157 Sayılı Yasası'nda geçen MBK Başkanı ve üyeleri ile eski cumhurbaşkanları yaş sınırı aranmaksızın Cumhuriyet Senatosunun tabii üyesidirler. Tabii üyeler herhangi bir partiye katıldıkları zaman tabii üyelik sıfatları yapılacak olan ilk Cumhuriyet Senatosu seçimiyle sona ermiştir.¹⁴⁵Tabii üye olabilecekler arasında Anayasa mahkemesine 7 yıl başkanlık yapmış olanlar, en az 3 yıl Genelkurmay başkanlığı yapmış olanlar ve Anayasa Mahkemesi başkanlarını sayabiliriz.¹⁴⁶ Cumhuriyet senatosu tabii üye sayısı 26'dır. Milli Birlik

¹⁴¹Bülent Tanör, *İki Anayasa 1961-1982*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 3.Baskı, İstanbul, Nisan 1994, s.19-20.

¹⁴²Hikmet Özdemir, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, Yay. Yön. Sina Akşin, İstanbul,1997, s.205.

¹⁴³ Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü, Resmi Gazete, 18.01. 1964, No: 11610

¹⁴⁴ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1961-1964)* ,c.1, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s.704-708.

¹⁴⁵ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Resmi Gazete,31. 5 1961, No: 10816.

¹⁴⁶ Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Tutanakları Dergisi (MBKGKTD), C: 6, B: 83, 11. 5. 1961, s.10 12.

Komitesi'nden 21 üye 1961 Anayasasından sonra Cumhuriyet Senatosunda yerlerini almışlardır.¹⁴⁷Cumhuriyet Senatosuna tabii üye olarak katılan en önemli isimler arasında İsmet İnönü, Cevdet Sunay ve Fahri Korutürk vardır. Celal Bayar ise tabii senatör olarak katılmayı reddetmiştir.¹⁴⁸

1961 Anayasasının 79. Maddesine göre TBMM üyeleri mecliste oy ve sözlerinden, düşüncelerinden, meclis dışında düşüncelerini tekrarlamak, açığa vurmaktan sorumlu tutulmayacaktır. Oy, söz dışında yapılacak herhangi bir davranış bu sorumsuzluğun dışında tutulmuştur.¹⁴⁹İki meclisin yapısal denetimi, sorumsuzluk ve dokunulmazlık güvenceleri konusunda Anayasada bir ayırım yapılmamıştır.¹⁵⁰Cumhuriyet Senatosunda siyasi grup oluşturması için mecliste en az 10 üyelerinin bulunması gerekir.¹⁵¹

1961 Anayasasının 72. Maddesinde Cumhuriyet Senatosu'nda Cumhurbaşkanı tarafından, 40 yaşını doldurmuş 15 üye seçilmesi yer almıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanı'nın seçtiği üyeler için yüksek öğrenim yapmış olma şartı aranmayacaktır. Cumhurbaşkanı'nın seçtiği üyeler 6 yıl görev yapacak ve süresi biten üye tekrar seçilebilecektir. Senato üyelerinin 3'te 1'i iki yılda bir yenilenecektir.¹⁵²

Anayasa'nın 73. Maddesinde Cumhuriyet Senatosu üyeliğinin süresi ile ilgili şu açıklamaya yer verilmiştir:

“Cumhuriyet Senatosu üyeliğinin süresi altı yıldır. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilir. Cumhuriyet Senatosu'nun genel oyla ve Cumhurbaşkanı'nca seçilen üyelerinin üçte biri her iki yılda bir yenilenir. Cumhurbaşkanı'nca seçilen üyelerin süresi biter ve bu üyeliklerde herhangi bir boşalma olursa, Cumhurbaşkanı bir ay içinde yeni üyeleri seçer. Boşalan bir üyeliğe seçilen kimse, yerine seçildiği üyenin süresini tamamlar.”¹⁵³

¹⁴⁷F. Çoker, *Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri(1961-1964)*..., s.694.

¹⁴⁸ Pantül- Yalçın, *Türk Parlamento Hukukunda İkinci Meclisler*....., s.118-119.

¹⁴⁹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Resmi Gazete, 31. 5. 1961,No:10816.

¹⁵⁰Cem Eroğul, *Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosu'nun Yeri*, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1977, s.28.

¹⁵¹ Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü, Resmi Gazete, 18.01. 1964, No: 11610

¹⁵² Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Resmi Gazete, 31. 5. 1961, No: 10816.

¹⁵³ B.Tanör&T. Beygo, *Türk Anayasaları*... s. 28

1.6. CUMHURİYET SENATOSU ÜYELERİ

1.6.1. Tabii Üyeler

Cumhuriyet Senatosuna tabii üye sıfatıyla seçilecek üyeler 1961 Anayasasının 157 sayılı Yasasıyla belirtilmiş olup, bu üyeler MBK başkanı ve üyeleri, eski cumhurbaşkanları arasından yaş kaydı aranmaksızın seçilir. Tabii üye sıfatını taşıyan senato üyeleri herhangi bir siyasi partiye girerlerse üyelikleri düşer.¹⁵⁴ Cumhuriyet Senatosuna 26 tabii üye girmiştir. 1961 Anayasasının kabulü sonrası 21 MBK üyesi tabii senatör sıfatıyla Cumhuriyet Senatosunda görev almıştır.¹⁵⁵ Tabii üyelik unvanı çoğu zaman eleştirilere maruz kalmıştır. Bunun sebebi de MBG' nin bir parti adına çalıştığı ve bunun milli egemenliğe ters olduğu düşüncesinden kaynaklanmıştır. Tabii senatörler meclis içinde 27 Mayıs gününün bir bayram olarak ülkede kutlanması için yasa tasarısı çıkarılmasına destek vermeleri onların meclisteki varlığının bir göstergesi olmuştur.¹⁵⁶

1.6.2. Cumhurbaşkanı Seçilen Üyeler

1961 Anayasasının 72. Maddesine göre Cumhurbaşkanı tarafından Cumhuriyet Senatosuna üye seçilecek üye sayısı 15'tir. Bu üyeler seçilirken 40 yaşını bitirmiş ve önemli hizmetlerde bulunmuş Türklerden olma şartı aranmıştır. Cumhurbaşkanı seçilmiş üyeler için yükseköğrenim görmüş olma şartı aranmamıştır. Üyelerin görev süresi 6 yıl olmakla birlikte süresi bitenler tekrar seçilme imkânına sahiptirler. Cumhuriyet Senatosuna 60 üye Cumhurbaşkanı seçilerek görev yapmışlardır.

1.6.3. Genel Oyla Gelen Üyeler

1961 Anayasası'nın 72. Maddesinde 40 yaşını bitirmiş olanlar, yükseköğrenim yapmış olanlar ve milletvekili seçilmeye engeli bulunmamak şartı ile herkes cumhuriyet senatosu üyesi olabilir. Cumhuriyet Senatosu üye olma şartı olan 40 yaş sınırı Cumhuriyet Senatosu'nun Millet Meclisine göre yaş ortalaması büyük olan bir meclis olma sonucunu doğurmuştur. Senatörlerin farklı meslek gruplarına

¹⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Resmi Gazete, 31.5.1961 No: 10816.

¹⁵⁵ F. Çoker, *Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri(1961-1964)*..., s.694.

¹⁵⁶ Milliyet, 4.4.1963, s.1.

mensup olduğunu söyleyebiliriz. Senatodaki üyelerin çoğunluğunu oluşturan grubun hukukçulardan oluşması dikkat çekicidir. Hukukçuların çoğunlukta oluşu senatonun meclis üzerinde yapacağı denetimde fayda sağladığı düşünülmüştür. Hukukçulardan sonra asker kökenli grup mecliste çoğunluktaadır. Asker kökenli senatör sayısının da mecliste çoğunlukta olması 27 Mayıs ve 12 Mart dönemlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye’de Cumhuriyet Senatosunu diğer ülkelerdeki senatolardan ayıran en önemli fark; üyelerinin asla sınıfsal ayrıma dayalı olarak senatoya seçilme gibi bir usulün olmayışıdır.¹⁵⁷

1.7. CUMHURİYET SENATOSU’NUN GÖREV VE YETKİLERİ

1.7.1.Cumhuriyet Senatosu’nun Tek Başına Kullandığı Yetkiler

1961 Anayasası’nın 88.Maddesinde Cumhuriyet Senatosunun denetim yetkisi ve yolları belirtilmiştir. Cumhuriyet senatosu denetim yetkisini soru, genel görüşme ve senato araştırması olarak üç şekilde yerine getirmiştir.¹⁵⁸

1.7.1.1. Soru

Cumhuriyet senatosu iç tüzüğünün 117. Maddesine göre; Cumhuriyet Senatosu üyeleri, hükümet adına yazılı veya sözlü olarak cevaplandırılması isteği ile, Başbakan dan veya bakanlardan soru sorabilirler. Soru, belirli bir husus hakkında bilgi istemekten ibarettir. Cevabı, gerek yazılı ve gerekse sözlü olarak istenilsin; soru her halde yazılı olarak sorulur.

Soru önergelerinin verilmesi:

Cumhuriyet senatosu iç tüzüğünün 119. Maddesine göre; soru önergeleri Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına sunulur. Başkan bu önergeleri, verilir verilmez, Tutanak Dergisine geçirtir ve bir yazı ile ait olduğu bakana bildirir.¹⁵⁹Cumhuriyet Senatosunun faaliyette bulunduğu on dokuz yıl içinde (1961- 1980) üyeler tarafından

¹⁵⁷ M. Pantül-B.S.Yalçın ,*Türk Parlamento Hukukunda İkinci Meclisler ...*, s.118-121.

¹⁵⁸ Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü, Resmi Gazete, 18.1.1964, No:11610.

¹⁵⁹ Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü, Resmi Gazete, 18.1.1964, No:11610.

(1150) sözlü, (2662) yazılı soru önergesi verilmiştir ve en çok cevap başbakanın istenilmiştir.¹⁶⁰

Gensoru ve buna bağlı olarak hükümetin sorumluluğu yalnız Millet Meclisinin konusudur. Bu duruma gerekçe olarak; Millet Meclisi üyelerinin tamamının genel oyla seçilmiş üyelerden teşekkül etmesi olarak gösterilmiştir. Cumhuriyet Meclisi üyeleri ise atanma yolu ile gelen üyeler, tabii üye sıfatıyla seçilecek olan üyeler ve genel oyla seçilen üyelerden oluşmaktadır.¹⁶¹

1.7.1.2. Genel Görüşme

Hükümetin veya bir bakanın siyaset ve icraatı ile ilgili belirli bir konunun genel kurulda görüşülmesidir. En az beş üyenin imzalayarak başkanlığa verecekleri bir önerge ile istenir. Bu önerge, verildiği günden sonraki ilk gün gündeme alınır. O gün, önergede imzası olanlardan biri dinlendikten sonra lehte aleyhte birer üyeye söz verilir. Genel görüşme açılmasının kabul veya reddi iş'ari oyla karara bağlanır. Cumhuriyet Senatosu'nun çalışmalarını sürdürdüğü 1961-1980 yılları arasında üyeler ve gruplar adına (32) genel görüşme açılması için önerge verilmiş olup bunlardan (5) 'i görüşme yapılmadan geri alınmış, (9) 'u ret edilmiş, (18) önerge kabul edilerek görüşülmüştür. Cumhuriyet Senatosu, bu denetim yolu ile önemli yurt sorunlarına değinmiş, ele alınan konularda ilgilileri uyardığı gibi kamuoyunu da aydınlatmıştır.¹⁶²

1.7.1.3. Senato Araştırması

1961 Anayasası'nda TBMM içinde Cumhuriyet Senatosu'nun denetim yolları 88. Madde ile belirtilmiş olup bunlar soru, genel görüşme, meclis soruşturması, meclis araştırması ile ilgili her iki meclis de yetkili kılınmıştır. Belli bir konuda bilgi edinmek için meclis araştırması yapılır.¹⁶³ Cumhuriyet Senatosu İç Tüzüğü'nün 133.

¹⁶⁰Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi: Cumhuriyet Senatosu Denetim Etkinlikleri*, c.I, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları, 2002, s.7.

¹⁶¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı Ve Anayasa Komisyonu Raporu, TMTD, C:3, B: 47, 18.4.1961, s.35.

¹⁶² Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi: Cumhuriyet Senatosu Denetim Etkinlikleri*, c.I, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları, 2002, s.8.

¹⁶³ T.C Anayasası, Resmi Gazete, 31.5.1961, No:10816.

Maddesinde tanımlanmış olan Cumhuriyet Senatosu Araştırması ile belli bir konuda inceleme yapılması sonucu bilgi edinilir.¹⁶⁴

1.7.2. Cumhuriyet Senatosunun Millet Meclisi İle Birlikte Kullandığı Yetkiler

1.7.2.1. Yasaların Teklifi ve Görüşülmesi

Cumhuriyet Senatosu üyeleri Millet Meclisi ile işbirliği yaparak yasa teklifi görüşmesi yaparlar.¹⁶⁵Cumhuriyet Senatosu ve millet meclisi birlikte yasa teklifi ve tasarılarını görüşme yetkisine sahiptirler. Yasa teklifleri ve tasarıları öncelikle Millet Meclisinde görüşülür. Millet Meclisi'nde yasa teklif ve tasarılarının reddedilmesi durumunda Cumhuriyet Senatosuna gönderilir. Ancak millet meclisi yasa teklif ve tasarılarını kabul ederse ve Cumhuriyet Senatosunca değişiklik yapılmadan kabul edilirse direkt olarak yasalaşır. Cumhuriyet Senatosu'nun yasa üzerinde değişiklik yapması durumunda bu değişikliği Millet Meclisi'nin de benimsemesi durumunda metin yasalaşır. Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu arasında bu konuda bir uyumsuzluk yaşandığında ise her iki meclisin de üyelerinin olduğu bir karma komisyon tarafından sorun çözülür. "Yasa tasarısı" sadece Bakanlar Kurulu'nun yasa önerilerini ifade eder. Yasa teklifi ise TBMM üyelerinden gelen öneriler için kullanılmıştır.1960-1980 arası dönemde yasama faaliyetlerini öncelikli olarak Bakanlar Kurulu yönetmiştir. Cumhuriyet Senatosu çoğunlukla onay verici olarak yasama faaliyetlerine katılmış, Millet Meclisi ise öncelikli meclis olarak yasama üzerinde etkin olmuştur. Son söz yasama faaliyetlerinde Millet Meclisi'nin olmuştur.¹⁶⁶

1.7.2.2. Anayasa Değişikliklerinin Görüşülmesi

1961 Anayasası'nın 155. Maddesinde anayasanın değiştirilmesi düzenlenmiştir. Senatör ve milletvekillerinin birbirlerinden ayrı olarak anayasanın değiştirilmesi için teklifi ancak TBMM'nin üye tam sayısının en az üçte birinin yazılı teklifi ile yapılır. Cumhuriyet Senatosu tek başına üye sayısının az olması sebebiyle

¹⁶⁴ Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü, Resmi Gazete, 18.1.1964, No: 11610.

¹⁶⁵ CSTD, C:19, B: 53, 17.3.1964, s.526.

¹⁶⁶ Tunca Özgişi, "Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri", *Türkiyat Mecmuası*, C.21/Güz, 2011, s.306-308.

anayasa değişikliğini teklif etmeye yeterli sayıyı oluşturamamaktadır. Anayasa değişiklik teklifinin kabulü için ise tek tek her meclisin üçte iki çoğunluk oyu aranır ve her iki meclis kabul sürecinde eşit durumdadırlar. Cumhuriyet Senatosu rejim içinde bir güvence mekanizması olarak görölmesinden ötürü anayasanın değiştirilmesi hususunda eşit yetkiye sahip kılınmıştır. Onaylanan anayasa değişikliği teklifi cumhurbaşkanınca onaylanır ve yayınlanıp ilan edilmesini sağlar.¹⁶⁷

1961-1980 yılları arasında anayasa değişiklikleri sık sık mecliste gündeme gelmiştir. Türk siyasi hayatında bu dönemde iktidarın güçsüz görölmesi, toplumda yaşanan karmaşa ve senatoya yapılan eleştiriler anayasa değişikliği fikrinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.¹⁶⁸

1961 Anayasasında ilk değişiklik 6 Kasım 1969 tarihli 1188 Sayılı Yasa ile gerçekleşmiştir. Bu yasa ile anayasasının 68. Maddesinde değişiklik yapılmıştır. Milletvekillięine sečilme yeterliliğini düzenleyen bu madde aynı zamanda Cumhuriyet Senatosu üyeliğine sečilme şartlarını da etkilemiştir. Bunun sonucu olarak 68. Maddenin affa uğramış dahi olsalar ifadesi çıkarılarak siyasi yasaklı olan kişilere de siyaset yolu açılmıştır.¹⁶⁹ 1961 Anayasasında ikinci değişiklik ise 17 Nisan 1970 tarihinde gerçekleşmiştir. Anayasanın 73. Maddesine iki fırka eklenmiştir.¹⁷⁰ Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi seçimi arasında kopukluk olmaması adına seçimler her yıl değil iki yıl da bir yapılacaktır.¹⁷¹

1.7.3. Millet Meclisi ile Birleşik Toplantı Yaparak Kullandığı Yetkiler

Cumhuriyet Senatosu'nun sahip olduğu yetkilerden biri de Millet Meclisi ile birlikte yapmış olduğu toplantılarla alınacak kararlardır. Bu kararlar şunlardır:

¹⁶⁷Peri Uran, *Yasama İşlevinin Yerine Getirilmesinde Çift Meclis Sistemi Ve Türk Siyasal Tarihindeki Yeri, (Doktora Tezi)* Yetkin Yayınevi, Ankara, 2008, s.255.

¹⁶⁸Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, 5.Baskı, İstanbul Gerçek Yayınevi, 1979, s.76.

¹⁶⁹Özkan Tikveş, "Anayasada Onbeş Yıllık Dönemde (1961-1976) Yapılan Değişiklikler Ve Ekler", *AÜHF Dergisi*, , C: XXXIV, No:1-4, 1977, s.19-20.

¹⁷⁰73. maddeye 3. ve 4. fıkraya olarak eklenen hükümler şunlardır: "Millet Meclisi genel seçimlerinin Yapılacağı yıla rastlayan yenileme seçimleri, Millet Meclisi genel seçimleriyle birlikte ve rastlamayanları ise, genel seçimlerden sonra gelen ikinci yılda genel seçimler için yasanın belirttiği ayda yapılır. 74 üncü maddeye göre seçimlerin geriye bırakılması yahut 69 uncu veya 108 inci maddeye göre seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi hallerinde Cumhuriyet Senatosunun yenileme seçimleri de Millet Meclisi seçimleriyle birlikte yapılmak üzere geriye bırakılmıştır."

¹⁷¹Ö.Tikveş, "Anayasada Onbeş Yıllık Dönemde (1961-1976) Yapılan Değişiklikler Ve Ekler"....., s.21-22.

“Uluslararası hukukun meşru saydığı hallerde savaş ilanına, Silahlı Kuvvetlerin yurt dışına gönderilmesine veya yabancı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmalarına karar vermek,

-Cumhurbaşkanı seçimini yapmak ve vatan hainliğinden dolayı suçlandırmak,

-Başbakan veya bakanlar hakkında yapılacak soruşturma işlemlerini yürütüp karara bağlamak ve kararın Yüce Divana gönderilmesine karar vermek,

-Siyasal partilerle yasama meclislerinin ve yerel yönetimlerin seçimleriyle ilgili tasarı ve teklifler konusunda, meclislerin görüşlerini uzlaştıran Karma Komisyon Raporunu görüşüp oylamak.

-Sıkıyönetim kararının onanmasına ve sıkıyönetimin uzatılmasına karar vermek,

-Bakanlar Kurulunun üniversitelere el koyma kararını onaylamak.¹⁷²

Cumhuriyet Senatosu’nun parlamentoya girişinden 12 Eylül 1980 tarihine kadar 18 hükümet kurulmuştur¹⁷³ Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu yasama yetkisini kullanmakta her ne kadar birlikte hareket ettiği görülse de yetkinin ağırlığı Millet Meclisindedir. Bu durum Cumhuriyet Senatosu’nun sözde bir denetim mekanizması olduğu gibi eleştirilere sebep olmuştur. Meclis içinde birçok üye de bunu gerekçe göstererek zaman zaman senatonun kaldırılması gerekliliğini ileri sürmüşlerdir.¹⁷⁴

1961 Anayasası gereğince hükümet hiçbir zaman Cumhuriyet Senatosundan güvenoyu almak zorunda değildir. Ancak hükümet millet meclisince güvenoyu alarak kurulmak zorundadır. Bu yüzden Cumhuriyet Senatosu’nun hükümeti düşürme yetkisi de yoktur. Bütçe yasası konusunda ise son söz yine Millet Meclisine aittir. Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi anayasanın değiştirilmesi ve hükümeti denetleme yolları söz konusu olduğunda eşit derecede yetkiye sahiptirler.¹⁷⁵ Cumhuriyet Senatosu yasama yetkisi dışında yürütme üzerinde de yetkisi olan ikinci meclistir. 1961-1980 yılları arasında 19 yıllık yasama dönemi içerisinde Cumhuriyet

¹⁷² Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Resmi Gazete, 31.5.1961 No: 10816.

¹⁷³ T. Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis: Cumhuriyet Senatosu Örneği (1960-1980)*, ... s .104-105.

¹⁷⁴ M. Pantül-B.S.Yalçın, *Türk Parlamento Hukukunda İkinci Meclisler*..., s.112.

¹⁷⁵ O. Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası* ..., s.191.

Senatosunda 3 Cumhurbaşkanı, 65 bakan ve 5 başbakan görev almıştır.¹⁷⁶ Cumhuriyet Senatosu'nun parlamentoya girişinden sonra 1980 yılına kadar mecliste birçok hükümet değişikliği yaşanmıştır. Bu dönemde hükümet kurmakta birçok problemle karşılaşmış ve birçok koalisyon hükümeti ülkeyi yönetmiştir.¹⁷⁷

1.8.CUMHURİYET SENATOSU'NUN KALDIRILMASI

1974 yılı ile birlikte siyasi hayattaki istikrarsızlığın baş sebebi kurulan koalisyon hükümetleri olmuştur. Bu istikrarsızlığın son bulması adına yeni bir yapılanma zorunlu olmuştur.¹⁷⁸ Türkiye 1976 yılından sonra iç savaşın yaşandığı bir ortama dönmüştür. Şiddet eylemleri İstanbul ve Kahramanmaraş olaylarında olduğu gibi çok sayıda insanın can verdiği bir kargaşa ortamı oluşmuş, beş bin yurttaşın öldüğü tespit edilmiştir. Ülkede terörü tırmandırıcı, ülke bütünlüğünü bozucu birçok eyleme kalkışılmıştır. Yaşananlar Türkiye'de çok sesli siyasetin ve demokrasinin duraklamasına sebep olmuştur.¹⁷⁹ Çift meclis sistemi bu dönemde de kendisinden beklenilene vermemiş ve yasama faaliyetlerinde aksaklıklara sebep olmuştur.¹⁸⁰

1982 Anayasası'nın yapımı sırasında hazırlanan Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Önerisi'ne göre çift meclis sistemi kaldırılmalıdır. Bu önerinin gerekçesi;

"1961 Anayasası'nda TBMM, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan oluşmaktaydı. Cumhuriyet Senatosu 1961 Anayasası'nı yapanların beklediği görevleri yapamamıştır. Çift meclis, kuramsal bakımdan parlamenter sistemin 'olmazsa olmaz' niteliğinde bir unsuru değildir. Parlamenter sistemler çift meclisli olabileceği gibi tek meclisli de olabilir. Daha çok federal devlet yapısına sahip ülkelerde karşılaşılan çift meclis sistemi kaldırılarak, 1921 ve 1924 Anayasaları'nın geleneğine dönülmektedir. Yapılan bu değişiklikle yasama süreci basitleşecek ve daha hızlı bir yasama işlevi sağlanmış olacaktır. Yine, bu değişiklik yasaların biçim yönünden iptal edilme olasılığını da azaltacaktır. Zaten anayasa yargısının

¹⁷⁶F. Çoker, *Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri...*, s.8.

¹⁷⁷M. Pantül-B.S. Yalçın, *Türk Parlamentosu Hukukunda İkinci Meclisler...*, s.164-165.

¹⁷⁸ Ergun Aydınoglu, *Türk Solu (1960-1980)*, Versus Kitap, İstanbul, 2008, s.400.

¹⁷⁹Hikmet Özdemir, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, Yay. Yön. Sina Akşin (1997),s.247-248.

¹⁸⁰ Bülent Tanör, *İki Anayasa 1961-1982*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, 3.Baskı, İstanbul, Nisan 1994, s.93.

kurulduğu bir sistemde, ikinci meclisten beklenen denetimin pek pratik bir yararı da yoktur” şeklinde ifade edilmiştir.¹⁸¹

Orhan Aldıkaçtı öncülüğünde 1982 Anayasası hazırlanırken danışma meclisinde senato ile ilgili görüşmeler vardı. MGK yasama sekreteri Kazım Öztürk senatonun kaldırılmasını olumlu bulmadığını ifade etmiştir.¹⁸²

Senato'nun kuruluş amaçlarından biri olan anayasayı güvenceye alma, uygun olmayan anayasa değişikliklerinde bir denetim mekanizması görevi görmüştür. Ancak bu görevi on dokuz yıl içerisinde kullanmakta eksiklikleri olmuştur. Senato anayasa değişiklikleri üzerinde yeteri kadar zaman harcamamış ve senatodan değişen maddelere aynen olduğu gibi onay çıkararak kısa zamanda yasalaşmıştır.1961 Anayasasına göre kurulan bu ikinci meclis demokratik düzenin oluşmasında denetim sağlayacak bir organ olarak kurulmuş olup fakat bunu gerçekleştirememiştir. Senato üye sayısı millet meclisinden az olduğundan iki meclisin birleşik toplantı ile almış olduğu kararlarda yetkisiz kalmasına sebep olmuştur. Bunun örneği sıkıyönetim kararlarının alınmasında açık bir şekilde görülmüştür. 19 yıl içerisinde ülkede birçok kez sıkıyönetim ilan edilmiş, bu kararlarda demokrasinin bekçisi sayılan senatonun etkisinin olmadığı görülmüştür. Ülke içerisindeki istikrarsızlığı ortadan kaldıracığına inanılan güç 12 Eylül askeri darbesiyle devreye girmiştir. Yapılacak olan yeni bir anayasa ile devletin organları yeniden düzenlenmiş ve yeni anayasa ile Türkiye'deki çift meclisli yapı ortadan kalkmıştır.

Senatonun kaldırılma nedenlerinden en önemlisi siyasi istikrarsızlığa karşı demokratik düzenin sağlanmasında başarılı olamamasıdır. Ayrıca senato üyelerinden bir kısmının tabii üyelik sıfatıyla görev yapması antidemokratik olarak yorumlanmış ve kaldırılmasında önemli bir etken olmuştur.

1961- 1980 dönemi arasında ülkenin iç ve dış siyasetinde yaşadığı sorunlarda senatonun etkin bir rol oynamadığı görüşü yaygınlaşmış ve senatonun işlevini yerine getiremediği vurgulanmış, bu görevi yerine getirme hususunda anayasa mahkemesi ve yargı organı yeterli bulunmuştur.¹⁸³

¹⁸¹ Ankara Üniversitesi, *Gerekçeli Anayasa Önerisi*, AÜSBF Yayınları, Ankara 1982, s.83-84.

¹⁸² Danışma Meclisi Tutanak Dergisi. C:7, B: 120, 4.8.1982, s.35-36.

¹⁸³ T. Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis: Cumhuriyet Senatosu Örneği (1960-1980)*, ... s. 406-407.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET SENATOSU ORDU İLİ SENATO ÜYELERİ (1961-1980)

2.1. 15 EKİM 1961 TARİHLİ CUMHURİYET SENATOSU SEÇİMİ

Cumhuriyet Senatosu'nun ilk ve tek genel seçimi 15 Ekim 1961 Pazar günü seçmenlerin katılımıyla gerçekleşmiştir. Cumhuriyet Senatosu'na girecek olan 150 üyenin tamamı seçilmiştir. Ülke geneli seçim sonuçlarına dair sayısal veriler aşağıdaki gibidir:

AP' nin Almış Olduğu Oy Miktarı: 3.560.676

AP' den Seçilen Senatör Sayısı: 71

CHP'nin Almış Olduğu Oy Miktarı: 3.734.285

CHP'den Seçilen Senatör Sayısı: 36

YTP' nin Almış Olduğu Oy Miktarı:1.401.637

YTP' den Seçilen Senatör Sayısı:27

CKMP' nin Almış Olduğu Oy Miktarı: 1.350.892

CKMP' den Seçilen Senatör Sayısı: 16¹⁸⁴

Seçim sonuçları değerlendirildiğinde ülke genelinde AP' nin oy oranı ikinci sırada yer almasına rağmen senatör sayısı bakımından CHP'den önde olmuştur. Buna göre AP' nin Cumhuriyet Senatosu içindeki temsili CHP' den fazladır.

Cumhuriyet Senatosu genel seçimi ve üçte bir yenileme seçimlerinde Ordu¹⁸⁵ İli A grubu iller¹⁸⁶ arasında yer almıştır. Cumhuriyet Senatosu seçimleri Ordu'da

¹⁸⁴ Servet Armağan, ‘‘Türkiyede Parlamento Seçimleri’’, *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 33(3-4), 1967,s. 84.

¹⁸⁵Ordunun en eski yerleşim yeri Kotyora olarak bilinir. Kotyora Helence’ de dağ eteği manasına gelir. Bu kentin kuruluşu ile ilgili en eski bilgi burayı Miletosluların Doğu Karadeniz’e geçiş için kullandıkları ve fırtınalardan korunmak amacıyla kullandıkları bir liman olarak bilinmektedir. Türklerin Trabzon’u fethinden önce Ordu Roma İmparatorluğuna bağlı bölge içersinde yer almıştır.

XIV. Yüzyılda bölgeye Hacıemiroğulları hâkim olmuştur, kurdukları beyliğin merkezini Civil Irmağı'nın denizden 4-5 km iç kısmına kurdukları ve buraya Bayramlı(şimdiki adıyla Eskipazar)

1961, 1968, 1977 yıllarında olmak üzere üç dönemde gerçekleştirilmiştir. 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu genel seçimlerinde Ordu İli'nden 3 senatör seçilmiştir. Ordu İli CHP Senatör adayı olarak seçilen üç senatör ; Eşref Ayhan, Zeki Kumrulu ve Şevket Köksal 'dır. Eşref Ayhan ve Zeki Kumrulu 'nun senato üyeliği 2 Haziran 1968 tarihine kadar devam etmiştir. Şevket Köksal'ın üyeliği ise 1977 yılına kadar sürmüştür. 15 Ekim 1961 tarihinde Ordu'da yapılan seçimlere ilişkin sayısal bilgiler aşağıdaki gibidir:

Kayıtlı Seçmen Sayısı: 207.331

Oy Kullanan Seçmen Sayısı: 162.997

Katılma Oranı: % 78,6

Geçerli Oy Sayısı: 152.511

15 Ekim 1961 seçiminde CHP 63.271 oy sayısı ile oyların %41,5'ini alarak birinci, AP 36.503 (%22,8) oy alarak ikinci sırada yer almıştır. Diğer siyasi partilerin oy sayıları ve oranları şu şekildedir: YTP 44.938 oy sayısı ile oyların (%28,5) ni, CKMP 10.929 oy sayısı ile oyların (%7,2) ni almıştır.¹⁸⁷

ismini verdikleri bilinmektedir. (İbrahim Dizman, *Türkiye'nin İlk Köy Gazetesi ve Bilal Köyden*, Ege Basım, 3.Baskı, İstanbul, Nisan 2008, s.10.) Ordu şehrinin bugünkü kurulduğu yer, Bayramlı' nın bir merası ve ormanlığı; Nefsi Bucak Mahallesi Bayramlı kasabasına bağlı bir köydür. Bu bölge orman ve bataklık bir bölge olmasına rağmen bugünkü Ordu şehri bu bölgede 200 yıl içinde kurulmuştur. Ordu şehri ilk dönemlerde Bucak kazası adıyla kurulmuş daha sonra Bucak ismi yerine Ordu adı kullanılmıştır. Ordu Karadeniz kıyı dağlarının Doğu Karadeniz sıra dağları silsilesinin orta bölümünde yer alır. Yüzölçümü 6001 km² ' dir.(*1973 Ordu İl Yıllığı...*,s.9 .)Ordu iklimi yazları ılık ve yağışlı, kışlar ise soğuk ve bol yağışlı geçer. Bölgedeki ahşap yapıları tarihi evler Karadenizin ikliminin sonucunda tahribata uğramışlardır.(Ömer Atabeyoğlu, Kübranur Beyli, Aslıhan Argan, 'Ordu Kenti Tarihi Dokusu Üzerine Kentsel Baskılar, Tarihi Sit Alanı Örneği.', *Erciyes Üniversitesi Dergisi*, C:35, S.2, 2019,S.56.) Ordu İlinin bulunduğu bölgede Hacıemiroğulları Beyliği uzun süre hâkim olmuş fakat teşkilatlı bir devlet kuramamışlardır. Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon Rum İmparatorluğu'na son verdiği sıralarda Ordu ili Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. 1883 yılında Ordu'da büyük zararlı sonuçlanan ciddi bir yangın yaşanmıştır. Yangından sonra Ordu kentinde yeniden şehir planlamasına gidilmiştir.(*1973 Ordu İl Yıllığı.....*s.1-10.) 1923 yılında Ordu Sancağı il olmuştur. (*1973 Ordu İl Yıllığı...* s.28.)

¹⁸⁶Adıyaman, Aydın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Çorum, Edirne, Gaziantep, İçel, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Konya, Malatya, Manisa, Maraş, Nevşehir, Ordu, Sinop, Sivas, Zonguldak A Grubu olan illerdir. (Erol Tuncer, *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*, Tesav Yayınları, Ankara,2010,s.289)

¹⁸⁷ Erol Tuncer, *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*, TESAV Yayınları, Ankara,2010, s.218 Ve Sonrası.

2.2. EŞREF AYHAN

1917 yılında Denizli'nin Çivril İlçesi'nin Karabedirler Köyünde doğmuştur. Anne adı Nazife baba adı Ömer'dir.¹⁸⁸ Eğitim hayatına baktığımızda ilk ve ortaöğrenimini tamamladıktan sonra 1942 yılında Afyon Lisesi'nden mezun olmuş, 1945 yılında da Ankara Hukuk Fakültesinde üniversite hayatını tamamlayarak avukatlık mesleğine adım atmıştır. Kendisi Maliye Bakanlığı ve Basın-Yayın Genel Müdürlüğünde memur olarak da görev yapmıştır. 31 Ekim 1945'te İç İşleri Bakanlığına bağlı olarak Eflani (Zonguldak) Bucak Müdürlüğü yapmıştır. 28 Kasım 1946 da Manisa ilinde İl Maiyet memurluğu yapmıştır. 1 Haziran 1949 yılında Refahiye Kaymakamı olarak atanmıştır. 1 Kasım 1949'da yedek subay okuluna askerlik hizmetini yerine getirmek amacıyla girmiştir. 30 Nisan 1950 tarihinde Yd. Asteğmen olarak mezun olup kıt'aya verilmiştir.31 Ağustos 1950'de buradan terhisi gerçekleşmiştir. 1 Aralık 1950'de Gököy Kaymakamlığı görevine gelmiş 17 Mart 1954 tarihinde görevi bırakarak Ordu ilinde avukat olarak mesleğine başlamıştır. TBMM'de XI. Dönem için 27 Ekim 1957'de yapılan seçimlerde CHP adayı olarak Ordu milletvekilliğine seçilmiştir. Ancak 27 Mayıs 1960 İhtilali sonrası TSK ülke yönetimini ele geçirmiştir. MBK' nin TBMM'yi kapatmasıyla Eşref Ayhan' ın TBMM'deki üyeliği sona ermiştir.¹⁸⁹

1961 Anayasası'nın kabulü sonrası TBMM XII. Dönem için 15 Ekim 1961'de genel seçimler yapılmış ve Eşref Ayhan Cumhuriyet Senatosu Ordu İli senato üyesi olarak parlamentoda yerini almıştır. 60.706 oyla CHP'den Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine seçilen Eşref Ayhan, mazbatasını İl Seçim Kurulu'ndan, 19.10.1961 tarihinde almıştır.¹⁹⁰ Ayhan 11 Ekim 1966 tarihinde CHP' den istifa etmiş Adalet Partisi (AP) üyesi olmuştur. Eşref Ayhan CHP'den istifa ederek AP' ye dönüşünün sebebine dair 1966 yılı AP il kongresinde açıklamada bulunmuştur ve parti büyükleriyle yaşadığı çatışma sonucu CHP'den ayrılmaya karar verdiğini ifade etmiştir.¹⁹¹ Senatoda İç İşleri Komisyonunda sözcü üye olarak görev yapmıştır. Genel Kurulda 24 konuşması mevcuttur. 2 Haziran 1968 tarihindeki üçte bir yenileme

¹⁸⁸ TBMM Albümü 1920-2010, C:4, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s.1722.

¹⁸⁹ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1961-1964)*, c:1, TBMM Vakfı Yayınları No:16, s.413-414.

¹⁹⁰ TBMM Arşivi, *Eşref Ayhan'ın Seçim Mazbatası*, SDN:141.

¹⁹¹ Ordu Sesi, 3.11.1966. s.1.

seçiminde seçilmeyerek senato üyeliği sona ermiştir. 25 Ekim 1968 de Nevşehir, 19 Eylül 1970'de Burdur valisi olmuştur. Samsun Asri Mezarlığı'na defnedilmiştir. Eşref Ayhan iki evlilik yapmış ilk eşi Leyla, ikinci eşi ise 11 Ekim 1950'de evlendiği Bayan Nejla' dır. Gönül, Derya, Hülya isimlerinde üç kızı vardır.¹⁹² 19 Haziran 1971 tarihinde Antalya'nın Kırkgöz mevkiinde aracının bir kamyonla çarpışması sonucu trafik kazası geçirerek hayatını kaybetmiştir. Ayhan'ın ölüm haberi Ordu şehrinde üzüntü yaratmıştır.¹⁹³

2. 3. SENATO FAALİYETLERİ

2.3.1. Hukuk Alanındaki Faaliyetleri

Eşref Ayhan 4 Şubat 1962 tarihinde, 1962 Yılı Adalet Bakanlığı Bütçesi hakkında söz almıştır. Öncelikle Adalet Vekâleti bütçesinin önemle üzerinde durmayı bir görev bildiğini ifade ederek, devletlerin adalet sayesinde uzun yıllar huzur ve refah içinde yaşadığına vurgu yapmıştır. Eşref Ayhan adalet üzerine yaptığı konuşmaların devamında ülkedeki mahkemelerin işlevsiz bir hale dönüşmesini eleştirmiş ve bu durumdan kurtulmanın yolları üzerinde durmuştur. Mahkemelerin yükünü azaltarak daha verimli sonuçlar elde edileceğini ifade eden Eşref Ayhan bunun için çözüm yollarını parlamentoya sunmuştur. Konuşmasının devamında hâkimlik teminatına bir düzenleme yapılması gerektiğinden ve hapisanelerde iş esası üzerine yönelmenin önemine değinmiştir. Hapishane konusundaki tespitlerine Ordu ilinde bulunan eski kilisenin hapishane haline getirilmesi ile örnek vermiştir. Ordu şehri için halkın gözde yerlerinden olan bu kilise çevresi itibariyle ceza evi olması için uygun bir yer değildir ve Eşref Ayhan bu sorunun çözümünü Adalet Bakanı'ndan süratle talep etmiştir.¹⁹⁴

Cumhuriyet Senatosu Ordu üyesi Eşref Ayhan 7 Nisan 1964 tarihinde Türk Ceza Kanunu'nun çocuklar hakkında uygulama şekillerine dair bir soru önergesi

¹⁹²Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1961-1964)*, c:1, TBMM Vakfı Yayınları No:16, s.413-414.

¹⁹³ Ordu Sesi, 22.06.1971, s.1.

¹⁹⁴CSTD, C:2, B.30, 4.2.1962, s.56-58.

vermiştir. Eşref Ayhan önergenin cevaplandırılmasını dönemin adalet bakanından talep etmiştir.¹⁹⁵

Eşref Ayhan'ın Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına 1 Nisan 1964 tarihinde vermiş olduğu soru önergesi şöyledir:

‘‘Aşağıdaki sorunun Adalet Bakanı tarafından yazılı olarak cevaplandırılmasına delâletlerinizi saygı ile rica ederim.

1. — *Bu hükme muhalif hareket edildiği oluyor mu?*

2. — *Mahkemeler çocuğun farik ve mümeyyiz olduğu hususundaki indî bir kanaatle kanun hükmünü ihlâl ediyorlar mı ?*

3. — *Hukuk Usulü Muhakemesi Kanunundaki maznunun evinde birlikte ikamet eden yetişmiş kimselere tebligat yapılabileceğine dair hükmü haksız surette küçük mahkûm aleyhine tatbik edilerek hüküm, velisi yerine kendisine tebliğ ediliyor mu?*

4. — *Savcılar, bu 'halde vaki tasdik kararlarına itiraz ediyorlar veya tashihi karar talebinde bulunuyorlar mı?’’¹⁹⁶*

Ayhan'ın soru önergesine dönemin Adalet Bakanı Sedat Çumralı vermiş olduğu cevapta şunları belirtmiştir:

Tıbben küçüğün tespitini, farik ve mümeyyizliği mahkemelerin kanun hükmünü ihlalinin olup olmadığının yargı yetkisinin kullanılmasıyla alakalı olduğu ve kanun yoluna başvurulması sonucunda mahkemeler tarafından incelenmesi gerektiğini söylemiş ve bu konunun Adalet Bakanlığı'na yönelik olmadığından T.C Anayasası'nın 132. Maddesi gereğince bilgi verilmesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir.¹⁹⁷

Eşref Ayhan Ordu Senatörü olarak 27 Ocak 1965 tarihinde Adalet Bakanlığı bütçesi hakkında söz almıştır. Konuşmasına ‘‘ adalet mülkün temelidir’’ anlayışının yerine ‘‘mülk adaletin temelidir’’ anlayışının önemli olduğuna değinerek başlamıştır. Ayhan yeni anayasa ile devletimizin tamamıyla bir hukuk devleti niteliği kazandığını belirterek anayasamızın getirdiği müesseseler olan Anayasa Mahkemesi, Yüksek Hakimler Kurulu, TRT Muhtar İdaresi, Üniversite Muhtar İdaresi gibi kurumların

¹⁹⁵CSTD, C:19, B.58,07.04.1964, s.689.

¹⁹⁶ CSTD, C:21, B.78,236.1964, s. 69..

¹⁹⁷ CSTD, C:21, B.78, 23.6.1964, S.69.

varlığını ve bu idarelerinde yargı denetimine tabi oluşuyla devletin yüzde yüz oranında demokratik devlet, hukuk devleti niteliğini kazandığını ifade etmiştir. Adaletin devamı için hâkimlik teminatı ve mahkemelerin bağımsızlığının son derece değerli olduğunu arz etmiştir. Milletlerin medeniyet seviyesinin kurulan mahkemelerin azlığı, işlerin azlığı ile doğru orantılı olduğunu ifade etmiş ve Karadeniz bölgesinde mülki konular sebebiyle birçok davanın mahkemelerin yükünü artırdığını söylemiştir. Bu yüzden mülkü adaletin temeli yapmanın esas olduğunu vurgulamıştır. Son olarak Temyiz Mahkemesi'nin iş yüküne değinen Eşref Ayhan Adalet Bakanından adliyenin bütün meseleleri için çözüm talep etmiş ve yeni bütçenin memlekete hayırlı olmasını dilemiştir.¹⁹⁸

Eşref Ayhan 1 Ağustos 1966 tarihinde bazı suç ve cezaların affı hakkındaki kanun tasarısı münasebetiyle senatoda söz almış ve çıkacak af kanunu ile ilgili görüşlerini ifade etmiştir. Eşref Ayhan af kanunlarının milletler için önemli bir yeri olduğuna değinmiştir. Kendisi tasarıyla ilgili bir taktir hazırlamasına rağmen müsait bir ortam oluşmadığından taktiri sunmamıştır. Çıkacak af kanununun önemine Ayhan şu sözleriyle değinmiştir:

*“Bugün kırk binden fazla mahkûm; yirmi iki bin tutuklu, bir o kadar mahkûm, bir on gün daha endişe içinde bekleyemez. (Alkışlar) Bütün gözler buraya çevrilmiş. Bunlar sadece elli bin kişi değildir. Bunların aileleri, bunların yakınları belki milyonları bulan bir kütle gözlerini buraya dikmiş bize bakıyor. Ben bu endişe ile buraya geldim ve oturdum arkadaşlarım... (AP sıralarından alkışlar)... Benim buraya oturmam bir başka manaya alınamaz. Ben, ne denirse densin, şarttaki, batıdaki politikanın artık birleşmesi lâzım geldiği kanaatindeyim.”*¹⁹⁹

Eşref Ayhan 21 Nisan 1962 tarihinde Yüksek Hâkimler Kurulu Kanun Tasarısı'nın Millet Meclisi'nce kabul olunan metni ve Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonu ile Bütçe Komisyonundan Müteşekkil Karma Komisyon raporu münasebetiyle senatoda söz almıştır. Mevzu bahis kanun tasarısı ile ilgili Eşref Ayhan tasarının 66. Maddesi ile ilgili görüşlerini açıklamıştır.

¹⁹⁸ CSTD, C:24, B.31, 27.1.1965, s.337-339.

¹⁹⁹ CSTD, C:36, B.97, 1.8.1966, s.585.

Madde 66 : ‘‘Yüksek Hâkimler Kurulunun, hâkim yardımcuları ile hâkimlere kadro tahsisine ve bunların nakil ve tayinlerine ve Yargıtay üyelerinin seçimine ait kararları Adalet Bakanı ve Başbakanın müşterek kararnamesi ile Cumhurbaşkanının tasdikine sunulur. Yargıtay Başkanlarının seçimine ait kararlar da aynı hükme tâbidir. Adalet Bakanlığına verildiği tarihten başlayarak en geç iki ay içinde onandığı bildirilmeyen kararlar onanmış sayılır’’ şeklindedir.

Eğer 66. Madde kalırsa Yüksek Hâkimler Kurulu’nun amacının yok sayılacağını vurgulayan Eşref Ayhan bu maddenin tamamen kaldırılması gerektiğini dile getirmiştir. Eşref Ayhan bu madde hakkında Konya milletvekili olan Muhittin Kılıç’ tan bu maddenin gayesi hakkındaki fikirlerini sormuştur. İki ay müddet sonunda onanmayıp değişiklik istenen kararların akıbetinin ne olacağı konusunda Muhittin Kılıç 'tan bir açıklama talep etmiştir.²⁰⁰

Eşref Ayhan 24 Ocak 1963 tarihinde parlamentoda, asker ailelerinden muhtaç olanlara yardım yapılması hakkındaki kanunun 7. Maddesinin son fıkrasının kaldırılmasına dair kanun tasarısının Millet Meclisince kabul edilen metni yardım yapılması hakkında 7. Maddenin son fıkrasının kaldırılmasına dair kanun tasarısı hakkındaki görüşlerini paylaşmıştır. Komisyon görüşmeleri sonucunda sunulan raporda 4109 sayılı Kanununun 7’inci maddesinin son fıkrasında;

‘‘Bu kararlar aleyhine herhangi bir kanun yoluyla itiraz edilemez’’ hükmünün yer aldığı, Anayasa’nın 114’üncü maddesinin 1’inci fıkrasına göre ‘‘ İdarenin hiçbir eylem ve işlemi, hiçbir halde vergi mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz’’ hükmüne karşıt olduğundan tasarının Komisyonca uygun bulunduğu yer almıştır. Anayasa ve Adalet Komisyonu sözcüsü olarak Eşref Ayhan bahsi geçen kanunun 7’inci maddesinin son fıkrasının Anayasaya aykırı olduğunu, hükümet tarafından bu tasarının hazırlandığını ve kaldırılmak istendiğini belirtmiştir. Sonuç olarak asker ailelerinden muhtaç olanlara yardım yapılmasına dair kanunun son fıkrası yürürlükten kalkmıştır.²⁰¹

Ayhan 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanunun 10’uncu maddesinin 5. bendi İle 60. Maddesinin değiştirilmesine dair kanun tasarısı münasebetiyle 16 Mayıs 1963 tarihindeki görüşmelerde Geçici Komisyon sözcüsü

²⁰⁰ CSTD, C:3, B. 55, 21.4.1962, s.540-541.

²⁰¹ CSTD, C:8,B.32, 24.1.1963,s. 204.

olarak söz almıştır. Tasarı hakkında aleyhte bir konuşma yapan CHP Kars Senato Üyesi Sırrı Atalay' a cevaben tasarının anayasaya aykırı bir hali olmadığını izah etmiştir. Buna göre İcra ve İflas Kanunu'nun 76. Maddesinin Alman kanunlarına dayanması ve Alman Anayasası'na göre amme alacağından dolayı bir vatandaşın hapsinin anayasaya aykırılık içermediğini ifade etmiştir. Madde üzerinde değerlendirmelerine devam ederek bu madde ile vatandaşın borcu sebebiyle hapsinin amaçlanmadığı yalnızca borcu olduğu halde mal bildiriminde bulunmaması sebebiyle hapsinin öngörüldüğünü ifade etmiştir.²⁰²

Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu ve yargılama usulleri hakkında Millet Meclisince kabul olunan kanun tasarısının maddeleri hakkında 20 Nisan 1961 tarihinde yapılan görüşmede Ordu İli Senatörü Eşref Ayhan konu ile ilgili söz almıştır. Ayhan tasarıdaki mevcut maddelerden bazılarının hâkimlik teminatı, mahkemelerin bağımsızlığına gölge düşürecek durumların olduğunu ifade ederek tasarıya karşı eleştirilerini ortaya koymuştur. Bahsi geçen tasarının 66. Maddesi üzerinde önemle durmuş ve şu ifadeleri kullanmıştır. Ayhan 66. Maddenin kesinlikle kaldırılması gerektiğini söylemiştir. Tasarı ile ilgili üzerinde durduğu ikinci konu Yüksek Savcılar Kuruluna ihtiyaç olmadığı ve kaldırılması gerektiği savcıların Yüksek Hâkimler Kuruluna bağlanması görüşündedir. Tasarıda bu iki konu bu şekilde uygulanmazsa tasarının olumlu sonuç vermeyeceği ve Yüksek Hâkimler Kurulunun hükmünün sona ereceğine dikkat çekerek bakanlıktan bu konuyla ilgili çözümü talep etmiştir.²⁰³

Eşref Ayhan Anayasa Mahkemesi bütçesi ile ilgili 1 Şubat 1967 tarihli görüşmede AP Senato Grubu adına söz almıştır. Konuşmasında öncelikle Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu ve gayesine değinmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin anayasanın koruyuculuğu ve kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemesi yönünde önemli bir müessese olduğunu vurgulamıştır. Ayhan Anayasa Mahkemesi ile ilgili 44 Sayılı Kanun üzerinde dünyada bu kurumu kullanan devletlerin süreçlerinin izlenerek değişiklikler yapılmasını ve bu konuda senatonun aydınlatılmasını Adalet Bakanlığı'ndan talep etmiştir. Ayhan Anayasa Mahkemesi'nin daha verimli çalışmalar yapması adına anayasa ve Anayasa

²⁰² CSTD, C:11, B.64, 16.5.1963, s.213-215.

²⁰³ CSTD, C:3, B.54, 20.4.1962,s.492.

Mahkemesinden günümüz ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemeye gidilmesini öngörmüştür. Türk siyasi hayatı açısından Anayasa Mahkemesi'nin almış olduğu kararların önemli olduğunu ve devlet nizamını korumak adına almış kararlar olduğunu vurgulamıştır. Ayhan Anayasa Mahkemesi'nin almış olduğu kararlara ilişkin ormanlarla ilgili kararına değinmiş ve bu konuda 663 Sayılı Kanunla Orman Rejimi dışına çıkarılacak yerlerin tespit edildiği 6. Madde Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilerek yerinde bir karar verildiği konusunda görüşlerini belirtmiştir. Konuşmasında Anayasa Mahkemesi'nin üstlendiği davaların çoğunun tamamlandığını bu yüzden müessesenin başka görevleri de üstlenmesini istemiştir.²⁰⁴

Eşref Ayhan Devlet Memurları Kanun tasarısı hakkında yapılan görüşmelerde 9 Temmuz 1965 tarihinde söz alarak görüşlerini ifade etmiştir. Ayhan tasarı üzerinde konuşmalarına başlamış bu tasarının personel ve idare edenler arasındaki ilişkiyi öngördüğünü belirtmiştir. İdare edilenlerin zararının olması durumunda dava açma ve tazminat hakkı bulduklarını ifade etmiştir. Ayhan tasarının millet meclisinden gelen metinde memurun çalıştığı kurum personel aleyhine rücu eder ifadesine karşı çıkmıştır. Bunun yerine hükümet tasarısında belirtildiği şekilde “Kişiler kamu hukukuna tabii görevlerle ilgili olarak uğradıkları zararlardan ötürü bu görevleri yerine getiren personel aleyhine değil, ilgili kurum aleyhine dava açarlar” ifadesini hukuk prensiplerine göre uygun bulmuştur ve bu şekilde uygulanmasını talep etmiştir.²⁰⁵

2.3.2. İç İşleri Bakanlığı İle İlgili Faaliyetleri

Eşref Ayhan 1962 yılı İç İşleri Bakanlığı'nın bütçesi münasebetiyle yapılan görüşmelerde 5 Şubat 1962 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Senato Grubu adına söz almıştır. Dâhiliye vekâletinin Devlet İdare Teşkilatının merkezi sayıldığını vurgulayan Eşref Ayhan bu sebepten ötürü Dâhiliye vekâleti için yapılacak takviye ve ıslahatların zorunlu olduğunun önemine değinmiştir. Kanunların ve idari tasarrufların her yerde aynı şekilde uygulanması, nüfus kuyudatının önemi ve bu konunun bir an önce ıslahı, mahalli idarelerin zaman içinde vazifelerini yerine getiremez hale gelmesi sebebiyle bunların ıslahı, zabıtalının ıslahı ile ülke için

²⁰⁴ CSTD, C:38, B.26, 1.2.1967, s.330-341.

²⁰⁵ CSTD, C:30, B.114, 9.7.1965, s.242-243.

kanunların verdiği yetki en doğru şekilde tatbik edebilecek vasıflı personel sağlanabileceğine değinmiştir. Jandarma ve Emniyetin motorlu taşıtlarla takviyesi sağlanmalı, idari kadroda bilgili, tecrübeli valilerin göreve gelmesine ihtiyaç vardır. Vilayetler, kazalar ve nahiyeler çoğaltılarak vatandaşlara hizmet eden birimler artırılmalıdır. Eşref Ayhan ihtilal devriyle yıpranan bu vekâletin halkın huzuru emniyet ve asayiş için daima önem arz ettiğine konuşmasında oldukça yer vermiştir.²⁰⁶

Eşref Ayhan İçişleri Bakanlığı 1965 yılı bütçesi hakkında CHP Grubu adına görüşlerini paylaşmak üzere 28 Ocak 1965 tarihinde söz almıştır. Ayhan öncelikle bakanlığın önemine değinmiş geçmişten günümüze öneminin artarak devam ettiğini ifade etmiştir. Ayhan konuşmasında İçişleri Bakanlığı'nın Merkez ve Taşra Teşkilatı üzerinde durmuştur. Bakanlığın çalışmaları için önemli olan İdareciler Kongresi'nin 17 yılda bir yapılması yerine 4 yılda bir yapılmasını temenni etmiştir. İdare ve idarecilere değinen Ayhan idarenin memleket için faydasının artmasının bir takım tedbirlerle sağlanacağını bunun içinde 5442 Sayılı İl İdaresi Kanununda değişiklikler yapılmasını istemiştir. Yurt içinde idare konusunda Adem-i Merkeziyeti prensip edinen idarelerin varlığı yüzünden devlet işlerinde aksamaların yaşandığına ve bunların son bulmasını idarelerin vilayetler bünyesine göre organize edilmesini gerekli görmüştür. İdare konusunda eleştirilerine devam eden Ayhan Valilerin İdare Kanununun vermiş olduğu yetkiyle görevlerinde aksaklıklar yaşadıklarını ifade etmiştir. Konuşmasında idare içerisinde asayiş ve güvenliği sağlamakla uğraşan iki teşkilat; Jandarma ve Polis teşkilatını tebrik etmiştir. Bu teşkilatlar için ayrılan ödeneklerin yerinde olduğunu belirtmiş ve bakanlığı bu konuda tebrik etmiştir.²⁰⁷

Eşref Ayhan devlet memurları aylıklarının tevhid ve teadülüne dair olan 3656 Sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı cetvel ile tadil ve eklerinin İçişleri Bakanlığı kanununda değişiklik yapılması hakkındaki kanun tasarısı ile ilgili görüşmelerde 15 Haziran 1965 tarihinde söz alarak görüşlerini ifade etmiştir. Bahsi geçen kanun tasarısı ile 15 tane yeni valilik kadrosu isteği parlamentoya getirilmiştir. 15 yeni vali

²⁰⁶ CSTD, C:2, B. 31, 5.2.1962, s.123-126.

²⁰⁷ CSTD, C:24, B.32, 28.1.1965, s.399-401.

Danıştay'a giderek hak elde etmişlerdir. Ayhan senatodan İçişleri Bakanlığına bu 15 kadronun tahsis edilmesinin kabulü için talepte bulunmuştur.²⁰⁸

1967 Yılı İçişleri Bakanlığı Bütçesi müzakere edilirken 3 Şubat 1967 tarihinde Ordu İli Senatörü Eşref Ayhan söz almıştır. Bakanlığın önemine değinmekle konuşmasına başlayan Ayhan idari sistem için yapılmış olan 1949 tarihli 5442 Sayılı Kanun'un bugünkü ihtiyaçları karşılayamadığına değinerek İçişleri Bakanı'ndan bu kanunu oluşturan bütün kanunların kaldırılması için yapılmış kanun teklifi üzerinde çalışılmasını istemiştir. Ayhan Polis Teşkilatının teknik ve eğitim yönünden takviyesini talep etmiştir. Aynı şekilde Ayhan Jandarma Teşkilatı içerisinde de eğitim, tecrübe ve tatbikat hususlarının önemine değinmiştir.²⁰⁹

Ayhan İçişleri Bakanlığı'nın Emniyet ve Jandarma Teşkilatı bütçeleri dâhil 1968 bütçesi hakkında 4 Şubat 1968 tarihinde AP Grubu adına söz almıştır ve görüşlerini ifade etmiştir. İçişleri Bakanlığı'nın geçmişten beri gelen önemine değinen Ayhan ülke içerisindeki hizmetlerin uygulayıcısının bu bakanlık olduğuna dikkat çekmiştir. İçişleri Bakanlığının 1949 yılında yürürlüğe giren 5442 sayılı Kanun üzerinde ihtiyaçlara yönelik çalışmaların yapılmasını talep etmiştir. İçişleri Bakanlığının teşkilat ve hizmet yönünden düzenlenmesini istemiştir. Bakanlık bünyesinde önemli bir sorun teşkil eden 127 ilçenin kaymakamsız olması idarede boşluğun yaşanmasının olumsuz sonuçlar doğuracağını ifade etmiş ve sorunun çözümünü istemiştir. EGM ve Jandarma Genel Komutanlığı bütçelerini ayrı ayrı değerlendirmiş ve bu konuda görüşlerini arz etmiştir. Ayhan Türk Polis Teşkilatı ve Jandarma Genel Komutanlığının üstlenmiş olduğu vazifeden dolayı takdirlerini sunmuştur. Her iki teşkilat içerisinde de noksanların giderilmesi ve düzenlemelere giderilmesini İçişleri Bakanlığından talep ve arzu etmiştir.²¹⁰

Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanun Tasarısı hakkında Eşref Ayhan 12 Temmuz 1966 tarihinde Geçici Komisyon Sözcüsü olarak söz almıştır ve konu hakkındaki görüşlerini paylaşmıştır. Ayhan öncelikle çarşı ve mahalle bekçileri kanununun uzun zamandır çözümsüz kaldığını vurgulamıştır. Ayhan madde üzerinde Anayasa Mahkemesinin yapmış olduğu tetkike değinmiş ve Anayasa Mahkemesine

²⁰⁸ CSTD, C:28, B.96, 15.6.1965,S.560-561.

²⁰⁹ CSTD, C:38, B.28, 3.2.1967, S.623-624.

²¹⁰ CSTD, C:45, B.27, 4.2.1968,s.505-508.

göre kanunun uygunluk içerdiğini belirtmiştir. Ayhan komisyon adına görüşmeler esnasında sorulara cevap vermiştir. Bekçilerin umumi bütçe içindeki payının 63 Milyon lira olduğuna değinmiş ve bekçi ücretlerine yönelik bu zamana kadar eleştirel yaklaşılmadığını belirtmiştir. Ona göre bekçi ücretleri Anayasa Mahkemesince keyfi yürütülmektedir, kendisi ise aynı fikirde değildir. Yapılacak tasarıyla mahalli idarelere bir külfet yüklenmeyeceğini bunun oluşturulacak ek bütçe ile halledileceğini ifade etmiştir. Gelen sorulara cevaben Ayhan konuşmalarına devam ederek bir diğer husus olan bekçilere halkın yardımı konusunda arzu edenlerin katılım gösterebileceğini ifade etmiştir. Yeni tasarıyla bekçilerin şahsi işlerde kullanılmaması yönünde hükümler getirildiğini ifade etmiş ve tasarının kabul edilmesini talep etmiştir. Tasarı içinde Ayhan'ın değindiği bir konu da bekçilerin eğitim seviyesi olmuştur. Ayhan bekçilerin ilkokul mezunu olmaları şartının bekçilerin önemle görevler üstlenmeleri sebebiyle yerinde bir karar olduğunu savunmuştur.²¹¹

Eşref Ayhan 2 Şubat 1929 Tarihli ve 1389 Sayılı Kanunun 1. Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun Teklifinin Millet Meclisince Reddolanan Metni ve Cumhuriyet Senatosu İç İşleri Komisyonu Raporu hakkında 21 Haziran 1962 tarihinde parlamentoda İç İşleri Komisyon Sözcüsü olarak görüşlerini ifade etmiştir. Ayhan bu kanun metni ile İktisadi Devlet Teşekküllerinde çalışan bütün avukatların ücretli vekâlet almasına rağmen belediye ve özel idarelerin avukatlarının ücretli vekâlet almamasının ortadan kalkarak avukatlar arasında eşitlik sağlanacağını söylemiştir. Bu kanun avukatlar arasında eşitliği sağlayacaktır. Yapılan kanun teklifi Ayhan'a göre belediye ve özel idarelerin davalarında olumlu sonuçları beraberinde getirecektir. Bu kanun teklifinde bir mahsur görmeyen Eşref Ayhan komisyon adına lehte bir konuşma yapmıştır.²¹² Bir devlet teşkilatı içinde çalışan avukatların eşit haklara sahip olmasının gerekliliğini sonuna kadar savunmuş ve kanun teklifinin kabulü için heyetten lehte oy kullanılmasını komisyon adına talep etmiştir.²¹³

5027 Sayılı Temsil Ödeneği Kanununun Muhtelif Kanunlarla Değiştirilmiş veya Bu Kanuna Bir Madde Eklenmesine Dair Ekler Yapılmış Bulunan Birinci

²¹¹ CSTD, C:36, B.86-88, 12.7.1966-14.7.1966, s.260-317.

²¹²CSTD, C:4, B. 72, 21.6.1962, s.300-301.

²¹³CSTD, C:4, B. 72, 21.4.1962, s.300-305.

Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun Teklifi hakkında görüşlerini bildirmek üzere 3 Ekim 1963 tarihinde senatoda söz almıştır. Eşref Ayhan konu ile ilgili söz almış ve bu kanunla Dâhiliye vekâleti içerisinde yer alan idarecilerin hepsinin birlikte değerlendirilmesini istemiştir. Tasarının olduğu gibi kabul olmasını ve bu tasarıyla İç İşleri Bakanlığına bağlı idarecilerin tamamının temsil ödeneğinden faydalanmasının uygun olduğunu savunmuştur.²¹⁴

Eşref Ayhan 1964 Yılı Bayındırlık Bakanlığı bütçesi hakkında görüşlerini ifade etmek için 6 Şubat 1964 tarihinde senatoda söz almıştır. Öncelikle Bayındırlık Bakanlığının ülke için önemine ve bu bakanlığa ayrılacak bütçenin de o oranda önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Konuşmasına devam eden Ayhan bakanlığın bünyesinde olan birkaç konuya değinmiştir. Bunlar; Karayolları, İstanbul-Ankara yolu ve köy yolları olmuştur. Karayolları mevzusunda yapılacak yollar için yapılacak program ve etüt çalışmaları yaparken öncelikli olarak o yolun iktisadi durumu, trafik durumu ve turistik durumu gibi unsurların dikkate alınması tavsiyesinde bulunmuştur. Bu şekilde karayollarının yol yapımında ileriye dönük projelerinin veriminin artacağını savunmuştur.

İkinci değindiği konu İstanbul-Ankara yolunun otoban olarak yapımının karayolları için fayda sağlayacağına değinmiştir. Son olarak da Sayın Ayhan köy yollarına değinerek seçim bölgesi olan Karadeniz bölgesi hakkında tespitlerde bulunmuştur. Ayhan Karadeniz'in coğrafi şartlarını dile getirmiş ve diğer bölgelere göre Karayolları Umum Müdürlüğü'nün bu bölgeyi iltimaslı grupta ele alması tavsiyesinde bulunmuştur.²¹⁵

2.3.3. Bedelsiz Olarak Verilen Yardımlarla İlgili Görüşü

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında yapılan Zirai İstihsal Fazlası Antlaşmaları gereğince ithal olunacak zirai ve gıdai maddeler ile bedelsiz olarak verilen Amerikan ihtiyaç fazlası malzeme, teçhizat ve vasıtaların vergi muafiyeti hakkında kanun tasarısı görüşmelerinde Ayhan 8 Nisan 1965 tarihinde söz alarak görüşlerini ifade etmek istemiştir. Kanun tasarısında belirtilen iki tür yardımın geri kalmış devletlere yapıldığını ifade eden Ayhan zirai

²¹⁴ CSTD, C:15, B.116, 3.10.1963, S.179-180.

²¹⁵ CSTD, C:18, B.39, 6.2.1964, s.575-576.

istihsal fazlası ürünlerin Türkiye'ye TL cinsinden ödendiğini, bedelsiz olarak verilen yardımların ülkeye getirilişinde ise titiz bir inceleme sonucunda gerçekleştiğinden bahsetmiştir. Bu tür yardımları devletin ihtiyaçları açısından önemli görmüştür. Geçici komisyon sözcüsü olarak bu kanun tasarısı için lehte oy kullanılması talebinde bulunmuştur.²¹⁶

2.3.4. Siyasi Alandaki Faaliyetleri

Siyasi Partiler Kanun Tasarısı hakkında Ayhan 26 Haziran 1965 tarihinde parlamentoda söz alarak değerlendirmelerde bulunmuştur. Kanun tasarısı için Millet Meclisinden gelen metne göre TBMM üyeleri il teşkilatlarında ve il kongrelerinde delege olmamalıdır şeklindedir. Ayhan konu hakkında görüşlerini paylaşmış konuşmasında TBMM üyelerinin kongrelerde bulunması yönünde destek vermiştir. Meclis üyelerinin kendini savunma hakkına bu kongrelerde yeri geldiğinde kullanmalarının önemine dikkat çekmiştir.²¹⁷

Eşref Ayhan Seçimlerle İlgili Kanunların Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanunlara Bazı Hükümler Eklenmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı Münasebetiyle 2 Temmuz 1965 tarihinde senatoda söz almıştır. Seçimlerle ilgili kanunların bazı hükümlerinin değiştirilmesi ve bu kanunlara bazı hükümler eklenmesi hakkındaki kanun tasarısının 1. Maddesi 25 Mayıs 1961 tarihli 306 sayılı Milletvekili seçimi kanununun, 17 Nisan 1964 tarihli ve 304 sayılı Cumhuriyet Senatosu üyelerinin seçimi kanununun 1. Maddesi gereğince Cumhuriyet Senatosu üyelerinin seçiminde de uygulanan 15. Maddesinin 1. Fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

“ Siyasi partilerin aday listesini ve adayların listelerdeki kanun ve kendi tüzükleri gereğince, seçim çevrelerinde demokratik usuller dairesinde yapacakları yoklamalarla, oy verme gününden önceki 42. gün tespit ederler.”²¹⁸

²¹⁶ CSTD, C:26, B.70, 8.4.1965, s.737-738.

²¹⁷ CSTD, C:29, B.102, 23.6.1965, s.175-176.

²¹⁸CSTD, C:30, B.109, 2.7.1965, s.35.

Eşref Ayhan kanun tasarısının birinci maddesi ile ilgili fikirlerini açıklamak üzere 2 Temmuz 1965 tarihinde senatoda söz almıştır. 42 günlük süreyi fazla bulduğunu ifade eden Ayhan bu süre için 35 günün yeterli olacağını savunmuştur.²¹⁹

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hürriyeti hakkındaki kanun tasarısı münasebetiyle Eşref Ayhan Karma Komisyon Sözcüsü olarak 27 Ekim 1962 tarihinde senatoda söz almıştır. Öncelikle Eşref Ayhan kanunun temeline ve hükümetin bu kanun tasarısını getirme amacına değinmiştir. Ayhan'a göre bu kanun tasarısı hem anayasa hem de uluslararası platformda Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine girmiş, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine girmiş demokratik düzen içerisinde olması gereken bir husustur. Senatonun konu ili ilgili tasarının barındırdığı zaafaların sonucunda gösteri ve yürüyüşlerin amacından saparak yaratacağı durumlarda ne yapılacağı konusunda endişeye düşmesine karşı Eşref Ayhan bu tasarının içeriğini açarak bunun önüne geçilebileceğini ifadeleriyle izah etmiştir.²²⁰Yapılan kanun tasarısı görüşmesinde Eşref Ayhan Komisyon adına meclis üyelerinin sorularına açıklık getirmiştir. Yer yer teferruatlı açıklamalarda bulunmuştur. Karma Komisyon Sözcüsü olan Eşref Ayhan bu kanunla toplantı ve gösteri hakkının kullanımını sağladıklarını belirtir ve bu hakka bir saldırı olması durumunda nizam ve intizamı sağlayacak müdahaleyi devletin asayiş ve emniyetiyle görevli olan mahalli mülki amirinin yerine getireceğinden bahsetmiştir.²²¹

Cemiyetler Kanunu'na ek 8 sayılı Kanununun 1.Maddesinin değiştirilmesine ve bu kanuna bir madde eklenmesine dair kanun tasarısı hakkında eşref Ayhan 30 nisan 1963 tarihinde senatoda söz almış ve görüşlerini ifade etmiştir. Kanununun 1. Maddesi şu şekilde değiştirilmiştir:

“Madde 1: Siyasi partilerin il ve ilçe merkezleri dışında her ne nam ile olursa olsun teşkilât kurmaları memnudur. İl merkezlerinde genel idare kuruluna bağlı bir il idare kurulu ile buna bağlı bir merkez ilçe idare kurulundan, ilçe merkezlerinde il idare kuruluna bağlı bir ilçe idare kurulundan ve genel merkez ile il ve ilçelerde birer gençlik ve kadın kollarından başka teşkilât kurulamaz.”

²¹⁹ CSTD, C:30, B.109, 2.7.1965, s.46.

²²⁰CSTD,C2.7,B.9,22.11.1962,s.27-32.

²²¹CSTD, C:7,B.11, 27.10.1962, s.72.

‘‘ Madde 2: 3512 sayılı Cemiyetler Kanununa Ek 8 sayılı Kanuna aşağıdaki madde eklenmiştir: Ek madde — Siyasi partilerin ilçe kongrelerine delege seçimi maksadıyla partilere kayıtlı üyeler, ilçe kongresinden en çok iki ay evvel başlamak üzere mensubu buldukları ilçe idare kurulunca memur edilecek bir şahsın murakabe ve sorumluluğu altında aynı günde bitirilmek kaydıyla köy ve mahallelerdeki kapalı yerlerde delege seçimi yaparlar. ‘‘

Tasarı hakkında Komisyon adına söz alan Eşref Ayhan köylerde ocak ve bucak teşkilatlarının kaldırıldığını, buralarda toplantıların gerçekleşeceğini ve bunun da aynı gün bütün köylerde yapılamayacağını ifade etmiştir.²²²

2.4. ZEKİ KUMRULU

1909 doğumlu olan Zeki Kumrulu Ordu'nun Fatsa ilçesinde doğmuştur. Babası Mahmut Murat Bey, annesi Huriye Hanım'dır.²²³ İlk ve orta öğreniminden sonra liseyi 1927'de tamamlamış, 1930'da Ankara Hukuk Fakültesini bitirmiştir. 13 Kasım 1930'da Ankara Ağır Ceza Mahkemesi aday zabıt ktibi olarak adliye hizmetine girmiştir. 13 Mayıs 1931'de asaleti tamamlanmıştır. 28 Eylül 1931 de Hekimhan Cumhuriyet Savcısı olmuştur. 27 Mayıs 1934'te silâh altına alınarak askerlik hizmetine başlamıştır. Yedek Piyade Asteğmen olarak mezun olmuştur. 1 Kasım 1935'te teğmen rütbesiyle terhis edilmiş ve bu tarihten sonra eski görevine dnmştir. 20 Ağustos 1943 tarihinde Ankara Cumhuriyet Savcı Başyardımcısı, 27 şubat 1946 tahinde Ankara Hâkimi, 31 Ekim 1947 tarihinde Milli Korunma Mahkemesi Hâkimi olmuştur.

29 Ocak 1948 de Yargıtay Raportörü, 23 Mart 1949'da tekrar Ankara Hâkimi olmuştur. 24 Nisan 1956 tarihinde emekliye ayrılmış ve bir süre avukatlık yapmıştır. TBMM'nin XI. Dönem için 27 Ekim 1957 tarihli seçiminde Ordu Milletvekili seçilmiştir. 27 Mayıs 1960 askeri harektından sonra meclis kapatılınca vekilliği sona ermiştir. Milli Birlik Komitesi yeni anayasa ve seçim kanununu hazırlamak için 158 Sayılı Kanunla kurulan Kurucu Meclisin Temsilciler kanalına CHP temsilcisi olarak katılmıştır. TBMM XII. Dönem için 15 Ekim 1961 tarihli genel seçimleri sonucu CHP adayı olarak Cumhuriyet Senatosu Ordu ili yesi seçilmiştir. Senato

²²²CSTD, C.11,B.62,30.4.1963, s.142-144.

²²³TBMM Albümü 1920-2010, C:4, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s.1722.

içinde Adalet ve Anayasa, İçişleri Komisyonlarında üye ve kâtiplik komisyonu başkanı olmuştur. 2 Haziran 1968 tarihli üçte bir yenileme seçiminde senatodan ayrılmıştır. 1968-1979 yılları arasında Ankara’da avukatlık mesleğini icra etmiştir. 23 Şubat 1982 tarihinde hayatını kaybetmiş ve Karşiyaka mezarlığına defnedilmiştir. Zeki Kumrulu 1932 de Meliha Hanımla evlenmiş Burcan Fırat ve Ahmet Gürcan isimli iki oğlu vardır.²²⁴

6.1.1961 - 15.10.1961 tarihleri arasında Kurucu Meclis Cumhuriyet Halk Partisi Temsilcisi olarak görev yapmıştır. 15.10.1961 – 2.6.1968 Cumhuriyet Senatosu Ordu Üyesi olarak görev yapmıştır. “Haşiyeli ve İzahlı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu” adlı bir eseri vardır.²²⁵ Zeki Kumrulu, 15 Ekim 1961 Cumhuriyet Senatosu Genel Seçiminde Ordu ilinden CHP senatör adayı olarak seçimlere katılmıştır. Bu seçimlerde Ordu ilinden seçilen üç senatörden biridir. Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçim Kanunu gereğince, 63.271 oyla CHP’den Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçilen Zeki Kumrulu, mazbatasını İl Seçim Kurulu’ndan, 19.10.1961 tarihinde almıştır.²²⁶

2.5. SENATO FAALİYETLERİ

2.5.1. Hukuk Alanındaki Faaliyetleri

Tapulama Kanunu tasarısı görüşmeleri sırasında Ordu İli Senatörü Zeki Kumrulu kanunun 90. Maddesi hakkında 25 Eylül 1963 tarihinde senatoda söz alarak görüşlerini ifade etmiştir. 90. Maddeye göre;

“Tapulama tutanaklarının düzenlenmesi sırasında sahibi olmadığı bir gayrimenkulü kendi veya başkası adına kaydettirmek veyahut bir kimseye ait gayrimenkulü başkası adına yazdırmak için vakaların aksine beyanda bulunanlar, fiil daha ağır cezayı gerektirmiyorsa bir aydan altı aya kadar hapis ve yüz liradan beş yüz liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar” şeklinde yer alan ifadeye karşı Kumrulu bu maddenin kanunlaşması durumunda tapulama işlerinden dolayı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yarısının

²²⁴ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1961-1964)*, C:1, TBMM Vakfı Yayınları No:16, 1998, s.417-418.

²²⁵Zühtü Arslan-Selma Tarakçı, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-XI. Dönem(1957-1960)*, C:3, TBMM Kültür, Sanat Ve Yayın Kurulu Yayınları No:156, 2021, s.800

²²⁶ TBMM Arşivi, *Zeki Kumrulu’ nun Seçim Mazbatası*, SDN:.143

hapsinin gerçekleşeceğini ve böyle bir cezanın olumsuz sonuçlar doğuracağını ifade etmiştir. Bu nedenle maddenin geri çekilmesini istemiştir.²²⁷

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin TBMM’ce Denetlenmesinin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun Teklifi ile ilgili ordu senatörü zeki kumrulu 25 Ekim 1963 tarihinde senatoda söz hakkını kullanmıştır. Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nin TBMM’de denetimi konusunda kanunun 10.Maddesinde yer alan;

‘‘Bu kanunun yasama organıyla ilgili 'hükümlerini yasama meclisleri ve diğer "hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür’’ ifadesine karşı çıkmıştır ve Kumrulu şunları ifade etmiştir:

‘‘Yasama organı zaten denetlemekle mükellef istediği raporu Hükümetten ister. Bu kanunu yürütmekle, yasama organı /memur olduğu takdirde Hükümetten istediği bilgiyi almak suretiyle yürütür, binaenaleyh, yasama organı olarak kalmasını rica ediyoruz’’ diyerek kanun teklifi ile ilgili görüşlerini sunmuştur.²²⁸

Zeki Kumrulu İktisadi Devlet Teşekkülleri ile Müesseseleri ve İştirakleri hakkındaki kanun tasarısı hakkında 11 Aralık 1963 tarihinde söz alarak görüşlerini ifade etmiştir. Söz konusu kanunun 28. Maddesi ile devlet teşekkül ve müessese mallarının ceza yönünden devlet malı sayılmalarına yönelik 28. Madde ile;

‘‘ Teşekküllerin ve müesseselerin malları ve her çeşit mevcutları aleyhine işlenen suçlar Devlet 'malı (aleyhine işlenmiş sayılır ve bunlar için Türk Ceza Kanununun bu fiillere mürettep cezaları uygulanır.’’

28. Maddeye soruşturma heyetleri ibaresinin eklenmesine yönelik verilen takrire Kumrulu bu teklifin Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa ters olduğunu ifade ederek bu takrire oy verilmemesini istemiştir.²²⁹

Kumrulu 2004 Sayılı İcra ve İflas Kanununun bazı maddelerinde değişiklik yapılmasına ve bu kanuna bazı madde ve fıkralar eklenmesine dair kanun tasarısı münasebetiyle senatoda 15 Aralık 1964 tarihinde söz almıştır.

²²⁷ CSTD, C:14, B.112, 25.9.1963, s.512.

²²⁸ CSTD, C:15, B.124, 25.10.1963,s.552-553.

²²⁹ CSTD, C:16,B:14, 11.12.1963, s.254-255.

Kanun tasarısı görüşmelerinde ihalenin feshi ve farkının tahsili konusunda 133. Madde şu şekildedir:

“Gayrimenkul kendisine ihale olunan kimse derhal veya verilen mühlet içinde parayı vermezse, ihale kararı icra memuru tarafından feshedilerek teminat akçesi alıcının son fıkra gereğince mesul bulunduğu meblâğa mahsubedilmek üzere alıkonulur. Kendisinden evvel en yüksek teklifte bulunan kimsenin ileri sürdüğü pey, 129 ncu maddenin ilk fıkrasına uygun bulunması ve bu kimsenin adresinin de malûm olması halinde, bir muhtıra tebliğ edilerek arz ettiği bedelle gayrimenkul kendisine teklif edilir ve üç gün zarfında almaya razı olursa ona ihale olunur. Razı olmaz veya cevapsız bırakırsa veya bulunmazsa, gayrimenkul icra dairesince hemen yedi gün müddetle artırmaya çıkarılır. Bu artırma ilgililere tebliğ edilmeyip yalnız ilânla iktifa olunur; bu artırmada, teklifin 129 ncu maddenin 2 nci fıkrasındaki hükümlere uyması şartıyla gayrimenkul en çok artırana ihale olunur Her iki halde da kendisine birinci defa ihale edilen kimse ve kefilleri iki ihale arasındaki bakiye farktan ve diğer zararlardan ve ayrıca yüzde on hesabıyla gecikmiş faizlerden mesuldür, ihale farkı ve gecen günlerin faizi ayrıca hükme hacet kalmaksızın dairece tahsil olunur.”²³⁰

Ordu ili senatörü Zeki Kumrulu konu ile ilgili bir takirde bulunmuştur. Kumrulu'nun Cumhuriyet Senatosu'na vermiş olduğu takrir şu şekildedir:

“Tasarı'nın 62. Maddesi ile değiştirilen 133. Madde'ye aşağıdaki fıkranın eklenmesini arz ve teklif ederim.”

Kumrulu kanun hakkındaki takririni izah etmiştir. Ödeme gücü olmayan kimselere ihale esnasında icra dairesinde yalan beyanda bulunmasına karşı tatbik edilecek bir madde olarak bu teklifi sunduğunu ifade etmiştir ve kabulünü istemiştir. Sonuç olarak Kumrulu' nun takriri kabul olmamıştır.²³¹

Silahlı kuvvetlerde görevli muvazzaf tabip, dış tabibi ve eczacılara tazminat verilmesi hakkındaki kanun tasarısı münasebetiyle Zeki Kumrulu 2 Temmuz 1965 tarihinde söz alarak görüşlerini ifade etmiştir. Söz konusu kanun tasarısının 1.Maddesi:

” Üsteğmen ve daha üst rütbelerde bulunan muvazzaf tabip, dış tabibi ve eczacılara albay maaşının yüzdesi itibariyle bu kanunun esaslarına göre tazminat verilir. İnsan sağlığı ile görevlendirilmiş çeşitli menşelerden gelen hayati kimya mütehassısları ile aynı

²³⁰ CSTD, C:22,B.16, 15.12.1964,s.461.

²³¹ CSTD, C:22,B.16, 15.12.1964,s.464.

görevlerde bulunan bakteriyologlar ve Silâhlı Kuvvetlerde maaşlı olarak hizmet gören sivil tabip, diş tabibi ve eczacılara da 1 nci fıkra gereğince tazminat verilir ‘’²³² şeklindedir.

Yapılan kanuna yönelik Kumrulu Cumhuriyet Senatosu Başkanı İbrahim Şevket Atasağun’ a doktorların bilirkişi olarak görev aldıkları durumda para almalarının mümkün olup olmadığını sormuştur.²³³

İş Kanunu Tasarısı münasebetiyle Zeki Kumrulu 12 Temmuz 1967 tarihinde senatoda söz hakkını kullanmıştır. İş Kanunu tasarısında para cezaları konusuna açıklık getirmeye çalışmıştır. Ceza hukukumuzda nispi para cezalarının hafif ve ağır olarak nitelendirilmediğinin altını çizmiştir. Bu cezaların zaten ağır para cezası olduğunu belirten Kumrulu tazminat cinsi para cezalarının da bu çeşitle nitelendirilmemesini talep etmiştir.²³⁴

2.5.2. Ekonomi Alanındaki Faaliyetleri

1964 yılı Maliye Bakanlığı bütçesi hakkındaki görüşmelerde 10 Şubat 1964 tarihinde söz alan Ordu İli senatörü Zeki Kumrulu’ nun CHP’li Maliye Bakanı Ferit Melen’ e iki suali olmuştur:

“Efendim (GATT) mutabakatı, Gümrük Tarife Anlaşmasına dâhil olduğuna göre bu şekilde bir mutabakata varmak mecburiyeti var mıdır? ,ikincisi Maden Bankası hususudur. Maden Bankasının tahakkuku ne safhadadır? Kısa vadeli, orta vadeli kredi imkânları kendisine tanınacak mıdır?”²³⁵ diye sormuştur.

1964 yılı Bütçe Kanunu tasarısı hakkında 10 Şubat 1964 tarihinde söz alan Zeki Kumrulu Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı’nın 14. Maddesine yönelik Öztrak’ ın vermiş olduğu önergeye Ordu İli Senatörü Zeki Kumrulu karşı çıkmış ve tüzük şartlarına göre bu teklifi vermesinin mümkün olup olmadığı konusunda meclis başkanına konu ile ilgili soru yönelmiştir.²³⁶

²³² CSTD, C:30, B.109, 2.7.1965, s.9.

²³³ CSTD, C:30, B.109, 2.7.1965, s.28.

²³⁴ CSTD, C:42, B.85, 12.7.1967, s.420.

²³⁵ CSTD, C:18,B.43, 10.2.1964, s.1069.

²³⁶ CSTD, C:18, B.43, 10.2.1964, s.1087.

2.5.3. İçişleri Komisyonundan İstifa Ettiğine Dair Önergesi

Ordu İli Senato üyesi Zeki Kumrulu İçişleri Komisyonu'ndan istifa ettiğini dair bir önergeyi 9 Mart 1968 tarihinde Cumhuriyet Senatosu İçişleri Komisyonu Başkanlığı'na sunmuştur. Kumrulu'nun önergesinin gerekçesi şunlardır:

'1. İçtüzük, seçimlerle ilgili tasarımı görüşecek Geçici Komisyona, komisyon toplanarak, seçim yapmak suretiyle üye vermesini âmirdir.

2. Buna ve ikazlara rağmen, komisyon toplanmamış, seçim yapılmamış ve komisyon başkanı 9 üyeyi kendisi tâyin etmiştir. Buna yetkisi yoktur.

3. Bu usulsüzlüğe, itirazlara rağmen keyfiyet yine düzeltilmemiştir.

Böylece Tüzükle birlikte, seçme ve seçilme hakkımız da çiğnenmiştir."²³⁷

2.6. ŞEVKET KÖKSAL

1920 yılı doğumlu olan Senatör Şevket Köksal Ordu'da doğmuştur. Anne adı Fatma ve baba adı Mehmet'tir.²³⁸ İlk ve ortaöğrenimini Ordu'da tamamladıktan sonra Haydarpaşa Lisesini 1938 yılında bitirmiştir. 1946 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun olmuştur. 11 Nisan 1947'de İstanbul Sıtma Savaş Başkanlığında aday tabip olarak çalışmıştır. 26 Aralık 1947 tarihinde asil olarak ataması gerçekleşmiştir. 27 Aralık 1947'de Ordu Merkez'de tabib olmuştur. 15 Mayıs 1950'de askerlik hizmetini tamamlamak için yedek subay okuluna girmiştir. 31 Ağustos 1950'de Yd. Tabip Asteğmen olarak kıtaya verilmiştir. 30 Nisan 1951'de Yd. Teğmen olarak terhis olmuştur. 1957-1957 yılları arasında Ordu'da serbest tabiplik yapmıştır. TBMM XI. Dönem için 27 Ekim 1957'de yapılan seçimde CHP adayı olarak milletvekilliğine seçilmiştir. 28 Ekim 1961 tarihindeki ilk başkanlık divanı seçiminde kâtip üye olmuştur. 1967 toplantı yılındaki seçimde yeniden kâtip üye olmuştur. 1962, 1963 de Bütçe, 1966 da Bütçe ve Plan, 1969-1972'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ve 1974'ten itibaren sosyal işler komisyonlarında üye olarak görev yapmıştır. 25-30 Ağustos 1966'da Bulgaristan Parlamentosu'nun başkanının davetlisi olarak Bulgaristan'a resmen ziyaret gerçekleştiren parlamento heyetinde yer almıştır. Avrupa Konseyi İstişare Meclisi Türk grubu üyesi olarak

²³⁷ CSTD, C:46, B.41, 19.3.1968,s.103.

²³⁸ TBMM Albümü 1920-2010, C:4, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s.1722.

1972-1973 yılları arasında meclisin Strasbourg, Paris ve Roma'daki genel kurulu ve komisyon toplantılarına katılmıştır. 27 Temmuz 1945 tarihinde Bayan Hasibe Jale ile evlenmiş, Fatma Gülseren ve Ali Rifat adında iki çocuk babasıdır.²³⁹

Şevket Köksal, 15 Ekim 1961 Cumhuriyet Senatosu genel seçiminde Ordu İli'nden CHP Senatör adayı olarak seçimlere katılmıştır. Bu seçimlerde Ordu İli'nden seçilen üç senatörden biridir. Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçim Kanunu gereğince, 61.556 oyla CHP'den Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçilen Şevket Köksal, mazbatasını İl Seçim Kurulu'ndan, 19.0.1961 tarihinde almıştır.²⁴⁰ 2 Haziran 1968'de yapılan üçte bir yenileme seçimleriyle tekrar üye seçilmiş ve 5 Haziran 1977'ye kadar senato üyeliği devam etmiştir.²⁴¹

2.7. SENATO FAALİYETLERİ

2.7.1. Hukuk Alanındaki Faaliyetleri

Şevket Köksal 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 21. Maddesi'nin kanun tasarısının geçici 5. Maddesi ile genişletilmesi hakkında 19 Şubat 1963 tarihinde senatoda söz almıştır. 21. Madde ile amortismanla bağlı iktisadi kıymetlerin yenilenmesi için yapılan gemi satışlarından elde edilecek kazançların satış yapılan yılın kazancı olarak vergilendirilmemesi ve yeni alınan kıymetler üzerinden amortismanlara verilmesi kabul edilmiştir. Bu hüküm kanunlaştığı tarihte yürürlüğe girecektir. Köksal tasarının 21. Maddesini sektörler arasında bir farkı öngörmediği ve geçici beşinci maddenin de vergide umumilik ve eşitlik prensiplerine ters olduğunu ifade etmiştir. Mevzu bahis durumda vergi mükelleflerinin tamamının bu haktan faydalanmak istemesinin sonucu olarak da hazinenin zarara gireceğini belirtmiştir. Geçici beşince maddede öngörülen 38 geminin yurt dışına satışından sadece 11 tanesinin satışı gerçekleşmiştir. Köksal'a göre bu satışların kar değeri satış yılının beyannamelerine göre hesaplanmalı ve vergilendirilmelidir. Sayın Köksal beşinci

²³⁹ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1961-1964)*, C:1, TBMM Vakfı Yayınları No:16, 1998, s.415-416.

²⁴⁰ TBMM Arşivi, *Şevket Köksal'ın Seçim Mazbatası*, SDN:142.

²⁴¹ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1961-1964)*, C:1, TBMM Vakfı Yayınları No:16, 1998, s. 416.

maddenin vergi eşitliği ve vergi prensibini bozacağı gerekçisini öne sürerek senatoya bu maddenin reddedilmesini arz etmiştir.²⁴²

Niğde Milletvekili Asım Eren ve 20 arkadaşının, 5434 sayılı T.C Emekli Sandığı Kanununun muaddel 64. Maddesi ile aynı kanunun 65. Maddesine birer fıkra ve 6306 sayılı Kanuna geçici bir madde eklenmesine dair, Konya Milletvekili İhsan Kabadayı ve 6 arkadaşının, T.C Emekli Sandığı Kanununun 64. Maddesinin (D) fıkrasından sonra bir (E) fıkrası eklenmesine dair ve Cumhuriyet Senatosu İstanbul Üyesi Rıfat Öztürkçine' nin T.C Emekli Sandığı Kanununun 64. Maddesinin (D) fıkrasından sonra bir (E) fıkrası eklenmesi hakkındaki kanun teklifleri münasebetiyle Ordu İli Senatörü Şevket Köksal 30 Mayıs 1963 tarihinde kanun teklifleri üzerine söz almış ve ilk olarak kanun teklifinin içeriğine değinmiştir:

“Cumhuriyet Senatosunun muhterem üyeleri, bahis mevzuu kanun teklifi, Niğde Milletvekili Sayın Asım Eren ve 20 arkadaşının talim, manevra ve tatbikat sırasında malûl kalanların harp malûlleri sayılmaları, bunlara harp malûllerine yapılan yardımların yapılmasını ve bu teklifin 1.1 . 1950 tarihinden evvel ve sonra aynı surette malûl kalanlarla bunlardan vefat edenlerin dul ve yetimlerinin aynı haktan istifade etmelerine mütedair kanun teklifi ile Konya Milletvekili İhsan Kabadayı ve İstanbul Senatörü Sayın Rıfat Öztürkçine' nin Jandarma teşkilâtında, hazarda vazife sırasında malûl kalanlara harp malûlü zamlarının verilmesine mütedair kanun teklifleridir” demiştir.

Köksal harp ve vazife malullüğünün birbirinden farklı esaslara dayalı olduğunu bu yüzden aynı değerlendirme yapılamayacağını belirtmiştir. Aradaki farkı 27 Mayıs 1930 tarih ve 662 Sayılı Askeri Ceza Kanununda hazar ve sefer hallerinin farklarına yer verilmesiyle açıklamıştır.1947 tarih ve 5017 Sayılı Kanunda harp malulleri ve bunlardan şehit olanların dul ve yetimlerine aynı hükümler uygulandığını ifade etmiştir. 5434 Sayılı Kanunun, Emekli Sandığı Kanunu ve harpte şehit olanlar ve malul olanların ayırımı yaptığini belirtmiştir. Kanunun 64. Maddesi ile harp malulü kabul edilen vazife malullerinin tazminatları belirlenmiştir. Konu ili ilgili yapmış olduğu değerlendirmelerden sonra Bütçe Komisyonu'nun bu kanun

²⁴² CSTD, C:10, B.47, 19.2.1963, s.274-275.

teklifini mali yönden değerlendirilmeleri sonucu kabul olmadığını açıklamıştır. Kanun teklifleri konusunda komisyondan onay çıkmadığını ifade etmiştir.²⁴³

2.7.2. Eğitim Alanındaki Faaliyetleri

Ankara Üniversitesi kuruluş kadroları hakkındaki 5239 Sayılı Kanuna Ek kanun tasarısı hakkında 26 Eylül 1963 tarihinde Şevket Köksal Bütçe Komisyonu adına söz almış ve kanun tasarısıyla ilgili yüksek başkanlığa bir önerge sunmuştur. Köksal'ın sunduğu önerge aşağıdadır:

“301 sıra sayılı Ankara Üniversitesi kuruluş ve kadroları hakkındaki kanun tasarısının gelen kâğıtlardan gündeme alınarak öncelik ve ivedilikle görüşülmesini arz ve teklif ederim.”

Meclis Başkanı Şevket Köksal' a önergesinin gerekçesini açıklamak üzere söz hakkı vermiştir. Bütçe Komisyon sözcüsü olarak Köksal Ankara Üniversitesi'ne bağlı ikinci tıp fakültesinin açılmasının üniversiteye yapılan müracaatların sonucu olarak imtihanların gerçekleştirileceği bu yüzden de bir an önce bu kanunun çıkması gerektiği ve tıp fakültesi için hazırlıkların bir an önce yapılması için ivedilikle görüşülmesini istemiştir. Köksal' ın önergesi bunun üzerine kabul edilmiştir.²⁴⁴

Şevket Köksal 4 Şubat 1966 tarihinde 1966 yılı MEB ve Üniversite bütçeleri münasebetiyle parlamentoda CHP grubu adına söz almıştır. Öncelikle ilim ve medeniyetin önemine değinen Ordu İli Senatörü Şevket Köksal üniversitelerin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmelerinin ülkemiz adına mühim olduğunu vurgulamıştır. Lise mezunu gençlerin üniversiteye girişte yaşadığı problemlere dikkat çekmiş ve bu problemin gerekçesi olarak üniversiteye girişte uygulanan test usullerinden kaynaklı olduğunu belirtmiştir. Anadolu'daki liseler ile büyükşehirler de ki özel liseler ve kolejler arasında imtihanlardaki test başarıları arasında farklar olduğunu ifade etmiştir. Test usulünün gençlerin meslek seçimine cevap veremediğini ancak müspet bilimlere girmek isteyenlerin herhangi bir sosyal ilimler şubesine de girme zorunluluğunun olmasının birçok memnuniyetsizlik ve şikâyeti doğurduğundan bahsetmiştir. İstanbul Üniversitesi'nin üniversiteye girişte uygun imtihan usulünü tespit etmesine ve bu konuda rehberlik yapmasını istemiştir. Şevki

²⁴³ CSTD, C:11,B.70 30.5.1963, s.365-366.

²⁴⁴ CSTD, C:15, B.113, 26.9.1963, s.3.

Köksal üniversiteler konusunda kusurların dile getirilmesi ve tedbirlerin alınması ile ancak fayda sağlanacağını belirtmiş üniversite ve parlamento, hükümetler arasındaki iletişimin yetersizliğine değinmiş ve işbirliğinin önemine vurgu yapmıştır. Üniversitelerin öğrenci kabul sayılarına dikkat çeken Köksal Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde müspet ve sosyal ilimlerde öğrenci alımlarının düzenli, normal, ölçülerde ve sayılarda gerçekleştirilmesinin ülkemiz ve gençlerimiz için isabetli sonuçlar doğuracağını söylemiştir. Üniversiteler üzerinde baskıların azaldığı, üniversitelerimizin talebe yetiştirme ve yapmış oldukları araştırmalar ile topluma faydalı olan çalışmaları takdir etmiştir. Üniversitelerdeki terfi esaslarının zaman kaybına sebep olduğunu ve bize fayda sağlamamasından dolayı düzenlenmesini takip etmiştir. Üniversitelerimizin çıkarmış oldukları yayınların ulusal ve uluslararası alanda kullanımlarını takdirle karşılamıştır. Şevket Köksal ülke içerisinde teknik eleman ihtiyacına değinerek teknik öğretimin ülke kalkınması için önemini vurgulamıştır. Sağlık alanında ortaya çıkan hekim ihtiyacının üniversitelerimiz sayesinde karşılanabileceğini ifade etmiştir. Bütçenin ülkemiz adına hayırlara vesile olmasını dileyerek sözlerine son vermiştir.²⁴⁵

Şevket Köksal Ankara Üniversitesi bünyesinde olan Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesinin ve Yüksek Okullarının Hacettepe Üniversitesi adıyla yeni bir üniversitede kurulması için kanun tasarısı üzerine 4 Temmuz 1967 tarihinde CHP grubu adına söz almıştır. Köksal senatoda öncelikle konu ile ilgili Hacettepe'nin Tıp Fakültesine bağlı bir çocuk kliniğiyle daha sonra Ankara Üniversitesine bağlı bir fakülteye dönüşünden bahsetmiştir. Hacettepe Tıp Fakültesinin memleketin gerçekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda başarılı olduğunu ifade etmiştir. Hacettepe Fakültesinin bu başarısından dolayı kendi başına bir üniversite niteliğine sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Hacettepe Üniversitesinde yaşanan öğretim elemanı güçlüğü ve müspet ilimler ile teknik öğretimi için bu üniversiteye ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Sonuç olarak merkezi Ankara olan bu üniversitenin büyük vilayetler dışında da açılıp ülkenin kültürel ve sosyal kalkınmasının bu sayede ivme kazanacağını temennisinde bulunmuştur.²⁴⁶

²⁴⁵ CSTD, C:32, B.41, 4.2.1966, s.424-430.

²⁴⁶ CSTD, C:42, B.80, 4.7.1967, s.127-128.

2.7.3. Sağlık Alanındaki Faaliyetleri

Şevket Köksal Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1968 yılı bütçesi hakkında 6 Şubat 1968 tarihinde CHP grubu adına konuşmak üzere söz almıştır. İlk olarak Sağlık Bakanlığı bütçesinin umumi bütçe içinde az bir orana sahip olduğunu bunun sağlık hizmetleri için yetersiz bir durum olduğunu ifade etmiştir. 1967 yılında cari masraflarında artış olan Sağlık Bakanlığında personel ve malzeme yetersizliği yaşanmıştır. Köksal Bakanlığın imkânsızlıklarının ve tatbikattaki aksaklıklarını ortaya koymanın sağlık hizmetlerinin daha iyiye götürülmesi için faydalı olacağını belirtmiştir. Ülke içinde sosyalizasyon programını gerçekleştirmek için Sağlık Bakanlığı ile diğer bakanlıkların birlikte olması gerektiğini söylemiştir. Full-time sağlık hizmetleriyle hasta ile personel arasında iletişimin sağlanmasını istemiştir. Uygulamada bu sistemin başarılı olamadığına değinmiştir. Sayın Köksal fakir hastaların tedavisinde Türkiye'deki sağlık teşkilatlarının vazifesi olduğunu ve bunu uygulamada yerine getirme zorunluluğunu olduğunu belirtmiştir. Köksal özellikle full-time tatbikat hususunda acil olarak yeni bir yönetmelik hazırlanarak uygulamaya geçilmesi ricasında bulunmuştur. Çevre sağlığı ve beslenme konusunda gıda kontrolünde acilen bakanlığın ilgilenmesini takip etmiştir. Köksal son olarak salgın hastalıklar konusunda yaptığı çalışmalar ile bakanlığı takdir etmiş ve sıtma savaşında hizmet veren personelin maddi tatmin ve onlara yeri hizmet sahaları sunulması için sağlık bakanlığına temennilerde bulunmuştur.²⁴⁷

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı Sağlık kurumları İle Esenleştirme "Rehabilitasyon" Tesisleri'ne verilecek döner sermaye hakkındaki 209 sayılı Kanuna bazı maddeler eklenmesine, bazı maddelerin değiştirilmesine dair 641 sayılı Kanunun 4. Maddesinin değiştirilmesine ve bu kanuna geçici bir madde eklenmesine dair kanun tasarısı münasebetiyle 4 Temmuz 1968 tarihinde Şevket Köksal senatoda söz almıştır. Şevket Köksal 641 sayılı Full-Time Kanunu'na geçici bir madde eklenmesine dair tasarı hakkında bilgilendirme yaparak içeriğine değinmiştir. Bu kanunla sağlık bakanlığına bağlı kurumlarda çalıştırılanlara her ay maaşlarından başka tazminat hakkı tanınmıştır. Bunun dışında Köksal Bakanlığa bağlı kurumlarda personele verilecek primlerin ödeme usulü ile ilgili olan tasarı

²⁴⁷ CSTD, C:45, B.29, 6.2.1968, s.257-262.

üzerinde görüşlerini izah etmiştir. Bakanlık bünyesindeki hastanelerin prim ödeme konusunda farklılıklar oluştuğunu ifade etmiş ve bu durumun Full-Time çalışan hastanelerde uygulamalarda aksaklıklara sebep olduğu görüşündedir bu durumun düzenlenmesini Bakanlıktan talep etmiştir. Sağlık Bakanlığının özel prim konusuyla Sağlık Bakanlığının normal mesai saatleri dışında verilen hizmete göre vatandaşlardan belli bir saat sonra fazla ödeme yapmaları talep edilmektedir. Sayın Köksal bu uygulamaların vatandaş için uygun olmadığı ve bakanlığı bir ticarethane gibi gösterdiğini belirtmiştir. Full-Time uygulamasıyla hekim ile vatandaşın maddi ilişkiden öte hekimle hasta arasındaki engelin kaldırılmasını, ilişkinin kurulmasına yönelik olduğu vurgusunu yapmıştır. Köksal konuşmasında Sağlık Bakanlığının aksayan yönlerine değinerek bakanlığın üç farklı maaş uygulamasını, full-time tatbikatının amacından uzaklaştığını bakanlığın bünyesinde çalıştıracak personel temininde yetersiz kaldığı konularını ele alarak eleştiride bulunmuş ve bunların çözümünü istemiştir.²⁴⁸

Şevket Köksal Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1969 yılı bütçesi için CHP Grubu adına 2 Şubat 1969 tarihinde senatoda söz almıştır. Köksal öncelikle Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bütçesinin umumi bütçe içindeki oranının azlığını eleştirmiştir. Sağlık Hizmetlerinin aksamaması için % 13 bir önceki seneye göre artırılması gerektiğini ancak bu oranda artırılmadığını belirtmiştir. Bakanlığın bütçe eksikliğinin hizmette aksamalara personel temininde ortaya çıkacak sıkıntılara sebep olacağını ve buna karşı tedbir alınmasını istemiştir. Bakanlığın personele uyguladığı keyfi ücret sistemini doktorlara olumsuz yansımalarına değinmiş ve koordinasyon eksikliğine vurgu yaparak eleştirilerini yapmıştır. Eleştirilere yer vermesinin yanında Bakanlığı takdir etmekten geri kalmamış özellikle bulaşıcı hastalıklarla mücadele konusunda Bakanlığı takdir etmiştir. Şevket Köksal'ın Bakanlığa eleştirilerinden biri de doktor israfı olmuştur ve bunun çözümlenmesini istemiştir. Sağlık Bakanlığının vatandaşın yararı için uygulamada ki tatbikatlardan verimi sağlaması adına hastanelerin çalışmalarını servislerin yatak kapasitelerini ve doktor sayılarında tespitinde fayda görmüştür. Köksal son olarak bakanlığın çok partili demokrasi

²⁴⁸ CSTD, C:47,B.59,04.07.1968, s.346-348.

sürecindeki gelişmelere rağmen yapmış olduğu icraatlarındaki başarısından dolayı tebrik ederek sözlerine son vermiştir.²⁴⁹

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesinde görevli öğretim üyeleri ile öğretim yardımcılara döner sermayeden ödenek ve prim, yardımcı tıp personeline prim verilmesine dair kanun tasarısı münasebetiyle 6 Mayıs 1969 tarihinde Şevket Köksal senatoda şahsı adına söz almıştır. Çıkacak kanunun gerekçesine değinmiş Sağlık Bakanlığı'nın dünyada hiçbir yerde tatbiki olmayan primli full-time usulü, tazminat primli full-time usulü sistemlerinin olumsuz neticeler doğurduğunu ifade etmiştir. Bu sistemin ayrıca ücret ve ödemelerde hekimler arasında farklılık yarattığını ve hoşnutsuzluk doğurduğunu belirtmiştir. Bu sistemin hastalar arasında da sosyal adaleti bozduğunu parası olanın muayene olduğu bir sistem olduğuna sözlerinde yer vermiştir.²⁵⁰

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1970 yılı bütçesi üzerine 11 Mayıs 1970 tarihinde Şevket Köksal CHP grubu adına söz almıştır. Köksal ilgili bakanlığın eksiklerini, hatalarını tekrar dile getirmiş ve birinci beş yıllık plan ve ikinci beş yıllık planının ön gördüğü sağlık politikasının yerine getirilemediğini ifade etmiştir. Sayın Köksal koruyucu tababet ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmediğini dile getirmiştir. Sağlık Bakanlığında organizasyon sağlamadaki yetersizliğin giderilmesi için planlı çalışmalar yapılmasını istemiştir. Köksal senatoda konuşmasında Dünya Sağlık Teşkilatı Uzman Prof, Frayze' nin yazmış olduğu raporun bir bölümünü okumuştur.

‘Mevcut sağlık teşkilâtının yetersizliği başarı için üç temel esas olan iyi, eğitim iyi denetim ve iyi organizasyonu sağlamadaki nispi başarısızlıkta yatmaktadır. Bu ilgili birçok faktörlerden ileri gelmektedir. Yetiştirilmiş idareci azlığı, bölgesel idare yokluğu, aşırı derecede merkezîyetçilik, yetersiz koordinasyon, işin ciddiyetle ele alınmayışı, hatta ekseriyetle tetkik edilmemiş olması memleketin geniş çapta değişiklik arz eden bölgelerinin özel şartları monovolan yardımcı sağlık personellerinin verimsiz çoğaltılması, bir kelime ile temel sağlık hizmetlerinin yokluğudur. Bu şartlarda sosyalleştirme sendelemektedir. Kum üzerine inşa edilmiş bir ev gibi temelsizdir, entegrasyon olmamıştır. Ocaklar sağlık ekibinin çalışmasını kontrol etmek ve koordinasyonu sağlamak yeteneğinden yoksundur.’

²⁴⁹ CSTD, C:51, B.30, 2.2.1969, s.252-256.

²⁵⁰ CSTD, C:53, B.56, 6.5.1969, s.274-279.

Köksal raporun Sağlık Bakanlığımızca dikkate alınmasını ve sağlık politikalarımızdaki düzenlemelere bu raporun ışık tutacağını ifade etmiştir.²⁵¹

Şevket Köksal 1970 yılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bütçesi üzerine CHP grubu adına 1 Şubat 1970 tarihinde senatoda söz almıştır. 224 Sayılı Kanuna değinerek bu kanunun sağlık hizmetlerinde sosyalleşmeyi sağlama amacına yönelik olduğuna dikkat çekmiştir. Bu kanunla vatandaşa her türlü sağlık hizmetinin daha verimli ileriye dönük ve ekonomik bir anlayışla sunulması hedeflenmiştir. Bu şekilde sağlıkta sosyalizasyon sağlanmış olacaktır. Bunun için Köksal koruyucu sağlık hizmetlerinin her daim ekonomik ve faydalı olacağını savunmuştur. Köksal Bakanlığın uyguladığı farklı ücretlendirmeleri yineleyerek bu sistemin hekimler arasında farklılığa sebep olması, hekimlerin sosyalizasyon sağlanmak istenen bölgelere ilgi göstermeyecekleri sonucunu doğuracağı konusundaki endişelerini ifade etmiştir. Bakanlıktan bu ücretlendirmenin maaş ve tazminatların derhal personel kanunu ile düzenlenmesini istemiştir. Şevket Köksal görüşmeler bakanlıkta sırasında sağlık koleji mezunu gençlerin tayinlerinin yapılması için gereken kadroyu temin etmelerini de talep etmiştir.²⁵²

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1971 mali yılı bütçesi üzerinde Şevket Köksal 31 Ocak 1971 tarihinde CHP Grubu adına söz almıştır. Sayın Köksal öncelikle sağlık hizmetlerinin kalkınma için şart olduğunu, Türkiye’de hükümetlerin sağlık politikasını doğru yürütememesinin sonucu olarak ekonomik hayatı da olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Sağlık Bakanlığının karşı karşıya kaldığı birçok meselede yetersiz olduğu 1971 yılında da umumi bütçe içinde ayrılan bütçesinin düşük olmasından yakınmıştır. Bakanlık ve hükümetin 1970,1971 yıllarının en büyük problemi olan kolera salgınına ve çevre sağlığını tehdit edici unsurlara karşı politika geliştirmemesinin eleştirisini yapmıştır. Sağlık sigortaları kanununun bin an önce çıkmasını istediklerini ifade etmiş ve koruyucu hekimliğin gelişmiş milletlerde olduğu gibi ileriye dönük başarılı bir politika olacağını savunmuştur. Evde tedavi etme fikrini öne sürmüş bunun hem koruyucu sağlık hizmetleri hem de tedavi edici hizmetlerle birleşiminin olacağını ifade etmiştir. Şevket Köksal senatoda özellikle

²⁵¹ CSTD, C:58,B.69, 11.5.1970, s.241-242.

²⁵² CSTD, C:56, B.35, 1.2.1970,s.721-724.

kolera salgını ve hac seferleri sonucu oluşan enfeksiyon hastalıklarına dikkat çekmiştir. Bu konuda Bakanlığın planlı çalışmalarının olmamasını eleştirmiştir.²⁵³

Ordu İli Üyesi Şevket Köksal Sivas Üyesi Rıfat Öçten' in stadyumda kalp krizi neticesi vefatına ve her zaman ölüm ve yaralanmalar olduğu ve olacağı spor sahalarında doktor ve ambulans bulundurulmasına dair 3 Mart 1970 tarihinde senatoda bir demeç vermiştir. Şevket Köksal merhum Rıfat Öçten' in stadyumda geçirdiği kriz ve vefatından duyduğu üzüntüyü belirtmiş konuya binaen Türkiye'de stadyumlardaki yaşanan ve yaşanacak olan kaza ve ölümlere karşı tedbirler alınmamasından yakınmıştır. Bu konuda ihmalkâr davranıldığını bakan ve hükümetin gereken tedbiri alarak buralarda ambulans bulundurulması ve acil müdahale ekibinin bulundurulmasını istemiştir.²⁵⁴

Cumhuriyet Senatosu Ordu İli Senato üyesi Şevket Köksal İstanbul'un Sağmalcılar ve Esenler mıntıklarında vuku bulan kolera hastalığına dair senato araştırması için 8 Aralık 1970 tarihinde bir önerge sunmuştur. Şevket Köksal salgının yayılmadan önce bakanlıkça tedbir alınmadığını, karantina sürecinin ekonomi ve sosyal açıdan uygun bulunmayarak alınmadığını ifade etmiş ve bu durumun sonucunda salgın İstanbul'dan sonra diğer illerde de yayılmıştır. Şevket Köksal önerge maddelerini şöyle ifade etmiştir: “

'1. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanının koruyucu tababete verdiği ehemmiyetin birinci ve ikinci Beş Yıllık Plânın sağlık politikası hedeflerine ne ölçüde uygun olduğu,

2. Salgınlar karşısında personel bakımından kadrolarında noksanlık var mıdır?

3. Aynı Bakanlığın ayrı ayrı umum müdürlükleri koruyucu hekimlik bakımından koordine bir çalışmayı teinin edebilmekte midir?

4. Mevcut salgınları önleyebilecek aşı, serum ve diğer ihtiyaçlarını zamanında hazırlayabilmek imkânlarının ne merhale de olduğu, şayet eksiklikleri varsa hangi sebeplerle meydana geldiği,

5. Kolera vakasında daha ciddi, müessir ve başarılı tedbirler alınabilir miydi? Hastalığın diğer illere sirayeti hangi usullerle önlenebilirdi?

²⁵³ CSTD, C:63, B.33, 31.1.1971, s.570-574.

²⁵⁴ CSTD, C:57, B.46,3.3.1970,s.197-198.

6. Koruyucu tababete ilerdeki tehlikelere karşı hangi tedbirlerle daha faydalı ve müessir bir çalışma istikametine yönelebileceği hususlarında aydınlığa kavuşabilmek için Anayasanın 88'nci maddesine ve Cumhuriyet Senatosu içtüzüğü'nün 133'ncü maddesine göre Senato araştırması açılmasına müsaadelerinizi saygı ile arz ederim.'²⁵⁵

Sayın Şevket Köksal 1972 yılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bütçesi üzerine 5 Aralık 1972 tarihinde CHP grubu adına senatoda söz almıştır. Köksal Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı meselelerine hâkim bir senatör olarak çözüm bekleyen sorunlara tekrar tekrar değinmekten geri kalmamıştır. Türkiye'deki sağlık hizmetlerinin umumi bütçe içindeki oranından hariç kendi bünyesinde daha fazla harcamalarla yürütüldüğünü ifade etmiştir. Yataklı tedavi hizmetlerinin ülke geneline yayılmasının önemine değinmiş ve Sağlık Bakanlığında konu ile ilgili çalışmalarını talep etmiştir. Bakanlığın Koordinasyona ağırlık vererek ülkede sağlık hizmetlerini yürütmesi gerektiğini ve bu konuda grubunun da yardıma hazır olduğunu senato huzurunda belirtmiştir. Salgın hastalıklar konusuna detaylı olarak değinen Köksal yataklı verem tesislerinin tedavide önemli bir yeri olduğunu ifade ederken bakanlığın ekonomik ve milli fayda sağlayacağı için bu konuda çalışma yürütmesini istemiştir.²⁵⁶

Şevket Köksal 1973 yılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bütçesi hakkında CHP grubu adına 3 Şubat 1973 tarihinde söz almıştır. Köksal konu hakkında bilhassa koruyucu hekimlik ve sağlığın sosyalizasyonu olmak üzere bu genel sağlık politikasına eğilmek istemiştir. Sağlık Bakanlığının diğer bakanlıklarla koordineli çalışmasının önemli olduğunu fakat bunun tatbikatta gerçekleşemediğinden yakınmıştır. Salgın hastalıklar konusunda gerekli önlemler alınmazsa sonuçlarının ülke için mali sosyal sıkıntılar doğuracağını yinelemiştir. Şevket Köksal sağlık hizmetlerinin Türkiye'deki durumunun Frayzer' in raporuyla açıklamaya çalışmış ve bu rapor ışığında düzenlemeye gidilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁵⁷

Milli Savunma Bakanlığı 1975 Yılı Bütçe Kanunu tasarısı münasebetiyle Şevket Köksal 8 Şubat 1975 tarihinde görüşlerini senatoya arz etmiştir. İlk olarak yataklı tedavi kurumları üzerine ve Gülhane Tıp Akademisinin içe dönük sağlık

²⁵⁵ CSTD, C:62, B.13, 8.12.1970, s.185-186.

²⁵⁶ CSTD, C:2, B.29, 5.12.1972, s.485-489.

²⁵⁷ CSTD, C:, B.25, 3.2.1973, s.520-523.

politikası olmuştur. İkinci konu ise Milli Savunma Bakanlığı'nın doktor ihtiyacının, tıbbi eleman ihtiyacının ve tıbbi teknololara olan ihtiyacının nasıl karşılanabileceği konusudur. Şevket Köksal bu konuda kendi kanaatini açıklamış ve bu ihtiyaçların Gülhane Tıp Akademisi'nde bir tıp ve tıp teknoloji fakültesi kurularak karşılanabileceği görüşünü paylaşmıştır.²⁵⁸

2.7.4. Ekonomi Alanındaki Faaliyetleri

Ordu Senatörü Şevket Köksal CHP Grubu adına Sümerbank'a bağlı Kamu İktisadi Devlet Teşekküllerine ait görüşlerini ifade etmek için parlamentoda söz hakkını kullanmıştır. Kamu İktisadi Devlet Teşekküllerine ait müesseseler için 15 Ekim 1968 tarihinde söz almıştır. Sümerbank'a bağlı Kamu İktisadi Devlet Teşekküllerinin kar, zarar durumları ve bunların nasıl kar sağlayacakları ile ilgili raporların tetkiki sonucunda yapmış olduğu değerlendirmelerden bahsetmiştir. Sayın Köksal bu müesseseler için özellikle Ordu Soya Sanayi A.Ş.'nin tasfiyesi üzerinde önemle durmuştur. Ordu Soya Sanayi öncelikle yağ ve besin maddeleri olarak protein bakımından dünya üzerinde de önemli bir mahsuldür. Daha sonra Soya Sanayinin besin dışında maddelerin imalında da yer aldığını ifade eden Şevket Köksal Ordu Soya Sanayinin kuruluşu ve hissedarlarına değinmiştir. Fabrika 1965 yılında Sümer Bank tarafından işletmeye açılmıştır. Kurucuların hisselerinin tasfiyesi 1965-1966 yılları arasında ödenmemiş olup Köksal bu konuda eleştirisini belirtmiştir. Soya mahsulünün iç ve dış pazarda değerine yer vermiş ve soya sanayi ürünlerinin değerlendirilip verimli hale getirilmesini ifade etmiştir. Fabrika kuruluş yıllarından sonra 1968'e kadar soya ekiminin giderek azalması 1968 yılıyla tekrar artmıştır. Karadeniz Bölgesi için önemli bir yer teşkil eden bu sanayinin derhal kurulmasının zaruri olduğuna konuşmasında yer vermiştir.²⁵⁹

Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi 1970 yılı bütçeleri münasebetiyle Şevket Köksal 9 Ocak 1970 tarihinde Başkanvekiline iki soru yöneltmiştir:

"Danıştay'ın tezkiye varakalaj mim iptali hakkındaki kararları karşısında Başkanlık Divanı olarak ne gibi bir muamele yapılmıştır veya ne düşünülmüştür. İkincisi, bu Danıştay'ın gerek birinci kararı, gerek ikinci kararı yani, Danıştay kararlarına muvazi

²⁵⁸ CSTD, C:19, B.29, 8.2.1975,s.428-430.

²⁵⁹ CSTD, C:48,B.69, 15.10.1968, s.307-309.

olarak Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına Reiscumhur tarafından bu husustaki Danıştay kararlarının yerine getirilmesine dair bir mektup yazılmış mıdır?’’²⁶⁰

2.7.5. İç Güvenlik Konusu Ve Hükümete Eleştiri

1969 yılı Başbakanlık Bütçe görüşmeleri devam ederken devlet bakanı Seyfi Öztürk Başbakanın son dört ay öncesi konuşmalarına istinaden açıklama yaptığı sırada buna karşılık Ordu İli Senatörü Şevket Köksal 19 Ocak 1970 tarihinde söz almış ve kendisine iki önemli soru sormuştur. Birincisi ülkedeki talebelerin tahrik edildiğini bilen ve bunların kim tarafından yapıldığını bilen hükümetin neden tedbir almadığını sormuştur. İkinci olarak da ülke içinde zarar veren odakları iyi bilen Sayın başbakanımızın ve hükümetimizin bunlar karşısında sıradan tavır sergilemesinin nasıl olduğunu sormuş ve bu konuda eleştirisini yöneltmiştir.²⁶¹

Hacettepe Üniversitesi’nde cereyan eden olaylara Şevket Köksal 4 Nisan 1970 tarihinde gündem dışı bir demeçte bulunmuştur. Hacettepe Üniversitesi’nde cereyan eden olaylar sırasında olaya müdahale edecek polis, görevlilerin orada bulunmadığı ifade etmiştir. Ülke içinde anarşik olaylara karşı tedbirleri alma konusunda dâhiliye vekâletinin gereken itinayı göstermediğini ifade etmiştir. Ülke içindeki anarşiyi ortadan kaldırmak için hükümeti ve iktidarı bir nevi göreve çağırmıştır.²⁶²

2.7.6. Divan Katipliği’ nden İstifa Önergesi

Şevket Köksal 23 Kasım 1967 tarihinde aday olmadığı halde seçildiği Divan Kâtipliği’nden istifa ettiğine dair Cumhuriyet Senatosuna bir önerge sunmuştur.

Ordu İli Senato üyesi Şevket Köksal Cumhuriyet Senatosu Yüksek Başkanlığına şu önergeyi sunmuştur:

‘‘Cumhuriyet Senatosu Divan Kâtipliğine seçildiğimi öğrendim. Grubumun resmî adayı Sayın Hüseyin Atmaca'dır. Ben aday değilim. Bu itibarla istifa ettiğimi saygıyla arz ederim.’’²⁶³

²⁶⁰ CSTD, C:56, B.32, 29.1.1970, s. 238-239.

²⁶¹ CSTD, C:50, B.26, 29.1.1969, s.256.

²⁶² CSTD, C:57,B.59, 4.4. 1970, s.38-639.

²⁶³ CSTD, C:44, B.6, 23.11.1967, s.135.

2.7.7. Şili'yi Ziyaret Edecek Parlamento Heyetine Üye Seçimi Hakkındaki Görüşü

Şili Senatosu ve Milli Kongresi Başkanlarının vaki davetleri dolayısıyla Şili'yi ziyaret edecek parlamento heyetine üye seçimi ile ilgili başkanlık divanı kararı münasebetiyle Cumhuriyet Senatosu bağımsız üyelerinin Şili'ye gönderilecek heyete temin için nasıl bir usul kullanacağı hakkındaki görüşmelerde şevket Köksal 7 Aralık 1972 tarihinde söz alarak görüşlerini paylaşmıştır. Başkanlık Divanı bu usulün kura yöntemiyle gerçekleşmesine karar vermiş ve heyet için seçilen isimler belirlenmiştir. Şevket Köksal AP Grubu adına söz alan Orhan Kürümoğlu' nun kürsüye kutu konularak seçim yapılması teklifine karşı çıkmıştır. Köksal Başkanlık Divanının kararını uygun bulmuştur. Köksal Başkanlık Divanı'nın senatoda grubu olmayanların seçiminde kura yöntemi kullanılması kararının yerinde olduğunu arz ederek bu usulün devam etmesi gerektiğini dile getirmiştir.²⁶⁴

2.8. 2 HAZİRAN 1968 TARİHLİ CUMHURİYET SENATOSU SEÇİMİ

1961 Anayasası'nın 73. Maddesine göre, gerek genel oyla ve gerekse Cumhurbaşkanınca seçilen üyeler her iki yılda bir yenilenir. Bu bağlamda Cumhuriyet Senatosu' nda A, B, C Grupları diye adlandırılan seçim çevrelerinden hangilerinde seçim yapılacağına ad çekme usulü ile karar verilmiştir. 1965 yılı seçimlerinde C Grubu olarak belirtilen illerde seçim yapılması kararlaştırılmıştır. Bu nedenle A grubu illeri arasında yer alan Ordu ili, 1965 yenileme seçimlerinde yer almamıştır.²⁶⁵ 2 Haziran 1968'de yapılan senato yenileme seçimleri A Grubu 22 il ve bunların dışında boşalan üyelikler sebebiyle iki ilin²⁶⁶ de dâhil olmasıyla 24 il için yapılmıştır. Seçimlere AP, CHP, CKMP, GP, MP ve TİP(1) partileri katılmıştır.

2 Haziran 1968'de Cumhuriyet Senatosu'nun A Gurubu illeri yenileme seçim sonuçları aşağıdaki gibidir:

AP' nin Aldığı Oy Miktarı:1.656.802

AP' den Seçilen Senatör Sayısı: 38

²⁶⁴ CSTD, C:7, B.10, 7.12.1972, s.302-304.

²⁶⁵ Servet Armağan, "Türkiye'de Parlamento Seçimleri", *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 33(3-4), 1967, s. 84.

²⁶⁶ Boşalan üyelikler için seçim yapılan iller; Balıkesir ve Bitlis'tir. (Erol Tuncer, *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*, TESAV Yayınları, Ankara, 2010, s.288.)

CHP' nin Aldığı Oy Miktarı: 899.444
CHP'den Seçilen Senatör Sayısı: 13
CKMP' nin Aldığı Oy Miktarı:66.232
CKMP' den Seçilen Senatör Sayısı: -
GP' nin Aldığı Oy Miktarı: 284.234
GP' den Seçilen Senatör Sayısı:1
TİP' in Aldığı Oy Miktarı:157.062
TİP' den Seçilen Senatör Sayısı:-
Bağımsız Adayların Oy Miktarı: 58.317

2 Haziran 1968 tarihinde yapılan Cumhuriyet Senatosu A Grubu İlleri için yapılan yenileme seçiminde Ordu ilindeki Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde 3 senatör seçilmiştir. Seçilen senatörler AP' den Selahattin Acar, Bekir Sıtkı Baykal ve CHP'den ikinci kez seçilen Şevket Köksal ' dır. Bu üç senatör 5 Haziran 1977 tarihine kadar görevde kalmıştır. Ordu İli Cumhuriyet Senatosu yenileme seçimlerinin sonuçları aşağıdaki gibidir:

Kayıtlı Seçmen Sayısı: 243.918

Oy Kullanan Seçmen Sayısı: 182.169

Katılma Oranı: %74,4

Geçerli Oy Sayısı: 166.610

Geçerli Oy Oranı: % 91,46

AP 69.061 (%41,5), CHP 57.294 (%34,4), GP 19.893 (%11. 9), CKMP oy sayısı 3713 (%2,2), MP oy sayısı 6479 oy oranı (%3,9), TİP oy sayısı 10.170 (%6. 1)' dir.²⁶⁷

2.9. SELAHATTİN ACAR

1925 yılında doğan Selahattin Acar Ordu Merkez İlçesi Alembey Köyünde doğmuştur. Babası Hüseyin Bey, annesi Meryem Hanımdır. İlk ve ortaöğreniminden sonra İstanbul Kabataş Lisesinde eğitimine devam etmiştir. 1957 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirmiştir. 5 Kasım 1952'de askerlik görevini yerine

²⁶⁷ E. Tuncer, *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*,...s. 288-289.

getirmek için yedek subay okuluna girmiştir. 5 Kasım 1952’de askerlik görevini yerine getirmek için yedek subay okuluna girmiştir. 30 Nisan 1953’te Piyade Yd. Asteğmen rütbesiyle mezun olmuştur. 30 Ekim 1953’te terhis edilmiştir. 24 Eylül 1954- 30 Eylül 1958 tarihleri arasında Türkiye Kömür Satış ve Tevzi müessesinde muhasebe memuru olarak görev yapmıştır. 11 Şubat 1961’de Adalet Partisi’nin kuruluşundan sonra bu partide politikaya girmiştir. Ordu’da parti teşkilatını kurarak Kurucu Başkan ve Yönetim Kurulu üyesi olmuştur. 1969 yılında AP büyük kongresinde Yüksek Haysiyet Divanı üyeliğine seçilmiş, 2 Haziran 1968’de yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde Ordu üyesi olarak çalışmıştır Senatoda Karma Dilekçe Komisyonu üye ve başkanı (1970-1974) olarak çalışmıştır. 22-30 Haziran 1969 tarihinde çağrılı olarak Güney Kore’yi resmen ziyaret eden parlamento heyetinde bulunmuştur. 5 Haziran 1977 tarihinde üçte bir yenileme seçiminde üyeliği sona ermiştir. 28 Ekim 1981 tarihinde Ankara’da intihar etmiştir. Ordu’ya bağlı Alembey köyünde toprağa verilmiştir. 24 Ağustos 1953’de Bayan Fatma İnci ile evlenmiştir. Hasan Sanver ve Aslı Ayşe isimli iki çocuğu sahiptir. ²⁶⁸

Selahattin Acar, 2 Haziran 1968 tarihinde yapılan Cumhuriyet Senatosu yenileme seçimlerinde AP’ den seçilen senatörlerden biridir. 1977 yılındaki senato yenileme seçimlerinde Selahattin Acar’ın Cumhuriyet Senatosu Ordu üyeliği sona ermiştir. Selahattin Acar seçim mazbatasını İl Yüksek Seçim Kurulundan 4.6.1968 tarihinde almıştır. ²⁶⁹

2.10. SENATO FAALİYETLERİ

2.10.1. Hukuk Alanındaki Faaliyetleri

Sayın Selahattin Acar 1970 yılı Adalet bakanlığı bütçe kanun tasarısı üzerine 31 Ocak 1970 tarihinde AP grubu adına söz almış ve tasarıyla ilgili senatoda görüşlerini paylaşmıştır. Acar hukuk sistemimizin geçmişine değinmiş, devamında adliyelerle ilgili meseleyi dile getirmiş, adliye ve personelinin ihtiyaçlarının karşılanması temennisinde bulunmuştur. Mahkemelerin çalışmalarının yavaş olduğunu bu konuda usul kanununda düzenlemeler yapılması gerektiğini ifade

²⁶⁸ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1966-1980)*, C:2, TBMM Vakfı Yayınları No:20,1999, s.233-234.

²⁶⁹ TBMM Arşivi, *Selahattin Acar’ın Seçim Mazbatası*, SDN:303.

etmiştir. İstinaf mahkemelerinin olmayışı sebebiyle mahkemelerde yoğunluk oluştuğu, Yargıtay'ın istenilen zamanda hızlı çalışmadığı ve vatandaşın güven duygusunun zedelendiği görüşündedir. Kazalarda bulunan hâkim sayısı tek olduğundan bunların izin kullanma problemlerinin halledilmesini temenni etmiştir.

Adaletin hızlı işlemesi için usûl kanunlarının düzenlenmesi konusunda tavsiyede bulunmuştur. Savcılar Kanunu ve savcılık müessesesine değinmiş savcıların özlük haklarının düzenlenmesini istemiştir.²⁷⁰

Selahattin Acar 657 sayılı devlet memurları kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesine dair kanun tasarısı münasebetiyle 28 Temmuz 1970 tarihinde senatoda söz almıştır. Tasarının ek geçici 8. Maddesinde hâkimler için birinci sınıf ifadesinin kullanılmasına karşı çıkmış, bu ifadenin birinci derecede hâkim olarak değiştirilmesini istemiştir.²⁷¹

Tedbirsizlik ve dikkatsizlik neticesi ölüme ve yaralanmaya sebebiyet vermekten hükümlü 1940 Doğumlu Eminoğlu Eliften doğma Asb. Kd. Başçavuş Ceylan Kökten hakkında Özel Af Kanunu tasarısı münasebetiyle 4 Mayıs 1971 tarihinde Ordu İli Senatörü Selahattin Acar Dilekçe Karma Komisyonu Başkanı olarak senatoda söz almıştır. 140 Sayılı Kanun'un 13. Maddesine göre kesinleşmiş cezaların hafifletilmesi ve kaldırılmasına yönelik dilekçelerin hükümlünün kendisi veya dördüncü dereceye kadar hısımları tarafından verilebileceği belirlenmiştir. Selahattin Acar Ceza Kanunu'nun belirli maddelerinde belirtilen ahlak karşıtı suçlara karşı komisyonca bunlar için affı, hafifletilmesi yönündeki taleplerin kabul edilmediğini belirtmiştir. Mevzu bahis adı geçen Astsubay Hava kuvvetlerine mensuptur ve yapmış olduğu kaza sonucu bir astsubayın bel kemiğinin kırılmasına ve bir erin şehit olmasına sebep olmuştur. Yaralanan astsubay sonradan sağlığına kavuştuğundan ve bu durumun belirtilmemesinden kaynaklı hükümlü kişinin cezasının arttığını belirtmiştir. Hükümlünün iki şekilde ceza alması gerektiğinin komisyonca öngördüklerini bunlardan birincisinin askerlikten çıkarılması, ikincisinin ise meclisçe uygun olursa özel affa uğramaması şeklinde olduğunu ifade etmiştir.

²⁷⁰ CSTD, C:56, B34, 31.1.1970, s.562-566.

²⁷¹ CSTD, C:61, B103, 28.7.1970, s.370.

Meclise her iki durumu da izah eden Sayın Acar bu konu hakkında meclisin olumlu veya olumsuz bir karar vermesi yönünde açıklamalarını yapmıştır.²⁷²

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın bazı maddelerinin değiştirilmesi ve geçici maddeler eklenmesi hakkında anayasa değişikliği teklifi münasebetiyle Konu Senatör Selahattin Acar senatoda görüşlerini ifade etmek üzere 20 Eylül 1971 tarihinde söz almıştır. Selahattin Acar anayasada değişiklik yapılması konusuna karşı olmadığını belirtmiş asıl önemli olan şeyin anayasa organının kuruluşu, görev ve yetkileri ile ilgili sınırların belirtilmemiş olmasından yakınmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin görevlerinin temelini oluşturmak anayasa değişikliğinden önce gelen bir mevzu olduğunu belirtmiş, ancak bundan sonra anayasa değişikliği teklifinin mümkün olacağını savunmuştur. Anayasa Mahkemesi'nin yapmış olduğu aksaklıklarda denetlenmesinin milli irade tarafından yapılacağını ifade ederek senatonun da bu konuda 1961 Anayasası ile yetkili kılındığına vurgu yapmıştır.²⁷³

Dernekler Kanun Tasarısı münasebetiyle Selahattin Acar 11 Temmuz 1972 tarihinde senatoda söz almıştır. Selahattin Acar derneklerin kurulması için öne sürülen üç veya beş kişi gibi sayılar belirtilmesi hususundaki tartışmaları yersiz bulmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra uygarlığın yükseldiği bir dönemde artık sayılara takılı kalmamak ve önemli olanın bu derneklerin belli ölçülerde kuruluşunun gerçekleşmesi ve amaçlarını yerine getirmeleri olduğu görüşündedir.²⁷⁴

Selahattin Acar 1974 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Adalet Bakanlığı bütçesi hususunda 5 Mayıs 1974 tarihinde AP Grubu adına parlamentoda söz almıştır. Acar adliyenin ıslahının önemine değinerek hâkimlerin sıkıntılarını dile getirmiştir ve bunların giderilmesini istemiştir. Adalet Bakanlığı'nın idari yönden düzenlenmesi için bir teşkilat kanununa ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Mahkemelerin ağır yükünün teşkilat personelinin dağılımının düzenlenmesiyle hafifleyeceğini belirtmiştir. Adalet Bakanlığı personelinin tayin ve terfi işlemlerinin düzenlenmesini temenni etmiştir.²⁷⁵

²⁷² CSTD, C:65, B.65, 4.5.1971, s.11-14.

²⁷³ CSTD, C:67, B.116, 20.09.1971, s.623-624.

²⁷⁴ CSTD, C:5, B.74, 11.7.1972, s.167.

²⁷⁵ CSTD, C:15, B.55, 5.5.1974, s.404-408.

2.10.2. 1972 Yılı Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Bütçesi Hakkındaki Görüşleri

Selahattin Acar AP Grubu adına 1972 yılı Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü bütçesi hakkında senatoda 3 Mart 1972 tarihinde söz almıştır. Acar ilk olarak toprak mülkiyetinin tarihsel gelişimi ve önemine değinmiş bunun sonucunda topraksız bir tapu kadastro müessesesinin olamayacağını ifade etmiştir. Acar kadastro işlemleriyle devletin elde edeceği birçok sosyal ve ekonomik faydanın olacağını belirtmiş bu yüzden bu bütçeye dikkat çekmiştir. Tapu ve Kadastro Müdürlüğünün arazide çalışan personelin sıkıntılarına ilişkin tespitlerini dile getirmiş, daha verimli bir kadastro işlemi için bu personelin çalışma şartlarının düzenlenmesi ve mesai ödemelerinin artırılmasını istemiştir. Tapu ve Kadastro Müdürlüğünde çalışan görevlilerin çalışma şartları ve ödemeleri konusunda bir takrir hazırladıklarını ve bu takririn kabul olmasının faydalı olacağını savunmuştur. Verimli bir toprak reformu ve tarım reformu için kadastro zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Yapılacak toprak reformu ile üretim artırılabilecek adil ölçülere göre toprak dağıtılacak ve bunların yanında da anarşinin köylere ve tabana sıçramasının önüne geçilecektir. Acar son olarak da umumi bütçe içerisinde Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü 1972 yılı bütçesinin azlığına değinmiş planlanan kadastro işlerinin bu bütçe ile gerçekleşmesinin zor olduğunu belirtmiştir.²⁷⁶

2.11. BEKİR SITKI BAYKAL

13 Haziran 1910 tarihinde Ordu'nun Ulubey İlçesinde doğmuştur. Abdülkadir Efendi ve Huriye Hanım'ın oğludur.²⁷⁷ İlk ve ortaöğretiminden sonra 1929'da Sivas Lisesini, 1935'te İstanbul Orman Fakültesini bitirmiştir. 1 Kasım 1935'te askerlik hizmetini yerine getirmek üzere yedek subay okuluna girmiştir. 1 Mayıs 1936'da Piyade Asteğmen rütbesiyle mezun olarak kıt' aya verilmiştir. 31 Ekim 1936'da Teğmen rütbesiyle terhis edilmiştir. Erzurum' un İspir İlçesine Orman Mühendisliğine aday olarak ataması gerçekleştirilmiştir. 23 Ağustos 1937'de asaleti tasdik edilmiştir. 10 Kasım 1937'de Ardahan, 16 Temmuz 1938'de Balıkesir-Dursunbey, 21 Şubat 1940'da Sinop Orman İşletmesinde görevlendirilmiştir. 3 Nisan

²⁷⁶ CSTD, C:2,B.27,3.3.1972,s.241-245.

²⁷⁷ TBMM Albümü 1920-2010, C:4, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s.1749.

1944'de Orman Genel Müdürlüğü Orman Müfettişi olmuştur. 13 Kasım 1945'de Devlet Orman İşletmesi Dursunbey Müdürlüğü görevinde çalışmak üzere İşletme Başmühendisliğine getirilmiştir.1 Nisan 1947 tarihinde istifa ederek bu görevden ayrılmıştır ve ticarete atılmıştır. Demokrat Parti ile politikaya adım atmış ve 1950 yılında Ordu DP İl -İdare Kurulu Başkanlığında, 1950-1954'de Ordu Belediye ve İl Genel Meclisi Üyeliklerinde görev almıştır. TBMM X. Dönemi için 2 Mayıs 1954'de yapılan genel seçimlerde DP adayı olmuştur ve Ordu Milletvekili olarak seçilmiştir. TBMM X. Dönem sonunda Meclisten ayrılmıştır. 24 Mart 1958-2 Haziran 1960 tarihleri arasında Türkiye Emlâk Kredi Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği olmuştur. 1960-1980'de ticaretle uğraşmış ve Ulubey-Karadere Kışlak özel orman sorumlu müdürlüğüne getirilmiştir. Baykal, 13 Haziran 1960-14 Nisan 1981 arası Bayan Emine (1919) ile evlenmiş olup, Fatma Lale (1951), Yahya Kemal (1953) ve Tuna Nazlı' (1958) nın babasıdır. 2 Haziran 1968'de yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde Adalet Partisi (AP) adayı olarak Ordu İli Senato üyesi seçilmiştir. 1971 sonunda AP' den ayrılarak yasama görevine bağımsız olarak devam etmiştir. Senatoda Malî ve İktisadî İşler, Bütçe ve Plan, Karma Bütçe ve Hesapları İnceleme Komisyonlarında üye olarak görev almıştır. 5 Haziran 1977'deki üçte bir yenileme seçiminde senato üyeliği sona ermiştir. 1984'de İzmir'de vefat etmiştir. Ordu İli, Ulubey İlçesi Çukurköy' de toprağa verilmiştir.²⁷⁸

Ordu'da yapılan seçim sonucunda Bekir Sıtkı Baykal, AP' den Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçilmiştir. Baykal mazbatasını İl Yüksek Seçim Kurulu'ndan 3.6.1968 tarihinde almıştır.²⁷⁹ Baykal AP' den 1971 yılında ayrılmış ve senatodaki görevini bağımsız olarak yürütmüştür.1977 yılındaki Cumhuriyet Senatosu yenileme seçimlerinde Cumhuriyet Senatosu Ordu üyeliği sona ermiştir²⁸⁰

²⁷⁸ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1966-1980)*, C:2, TBMM Vakfı Yayınları No:20,1999 s.235 -236.

²⁷⁹ TBMM Arşivi, *Bekir Sıtkı Baykal Seçim Mazbatası*, SDN:304.

²⁸⁰ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1966-1980)*, C:2, TBMM Vakfı Yayınları No:20,1999 s.235 -236.

2.12. SENATO FAALİYETLERİ

2.12.1. Ekonomi Alanındaki Faaliyetleri ve Görüşleri

Bekir Sıtkı Baykal Ordu İli Senato üyesi olarak 1970 yılı Ticaret Bakanlığı bütçesi üzerine fındık mahsulü hakkında konuşmak üzere 12 Mayıs 1970 tarihinde senatoda söz almıştır. Ticaret Bakanı'na fındık mahsulü içinde özürlü denilen beslenememiş fındığın ihraç edilemeyeceği hükmünün neden ortaya çıktığını sormuştur. Özürlü fındıkların dışarıya ihraç edilmedikleri zaman fındığın fiyatının düşük olacağı ve zarara sebep olacağı görüşündedir. Fındık alımlarında Fiskobirlik'in tüccar gibi fiyatlandırmaya gitmesini ve sadece devletin belirlediği taban fiyatta kalmamasını istemiştir. Fındığın yanı sıra Ordu ilinin yüksek kazalarında patates yetiştiriciliği yapıldığını ifade etmiş ve patates üreticilerinin de kooperatifleştirilmesini istemiştir. Fındığın alım satımında zirai kredinin artırılmasında ve bu konuya çözüm bulunmasını istemiştir.²⁸¹

Bekir Sıtkı Baykal 1970 yılı Sanayi Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde söz almış ve ilk olarak Ordu Soya Fabrikası hususunda 14 Mayıs 1970 tarihinde görüşlerini dile getirmiştir. Sayın Ticaret Bakanı'ndan Soya Fabrikasının yan mahsullerinin de değerlendirilmesini ve ülke genelinde bu fabrikaların artırılmasını talep etmiştir. Ordu ilinde porselen sanayinde kullanılacak ham maddenin bulunduğu dikkat çeken Sayın Baykal burada bir porselen fabrikası kurulmasını Sayın Bakandan talep etmiştir. Ordu ilinin yer altı kaynaklarından olan bentonit maddesinin etüt edilip bunun petrol sondaj çalışmalarında kullanılması yönündeki görüşlerini ifade etmiştir. Ticaret Bakanına Ordu'nun Ünye İlçesinde açılacak olan çimento fabrikasının zamanında açılıp açılmayacağı ile ilgili soru yöneltmiştir. Ordu şehrindeki vatandaşların demir ihtiyacına yönelik bir demir deposu kurulmasını istemiştir. Bekir Sıtkı Baykal senatör olmadan önce Ordu'da bir kayın fabrikası kurmak için teşebbüste bulunmuş ve gümrük indiriminden faydalanmak için bir rapor hazırlamış fakat olumlu bir cevap alamadığını belirtmiştir. Bu sebeple bütçe görüşmeleri sırasında Ticaret Bakanına bu fabrikayı kurmak istediğini ifade etmiştir.²⁸²

²⁸¹ CSTD, C:58,B.70, 12.5.1970,s.326-328.

²⁸² CSTD, :58,B.72, 14.5.1970,s.546-547.

Ordu İli Senato Üyesi Bekir Sıtkı Baykal 1970 yılında verimi yüksek seviyeye ulaşan fındık mahsulünün fiyatlarının müstahsili memnun edecek bir seviyede tutulması ile ilgili 4 Haziran 1970 tarihinde senatoda bir demeçte bulunmuştur. Baykal fındık mahsulü ile alakalı gündem dışı bir konuşma yapmıştır. Bekir Sıtkı Baykal konuşmasında fındık mahsulünün yetiştirilmesinde vatandaşların emeğinin, masrafını ve çabasının detaylarını ifade etmiş ve bunların karşılığında bir sene mahsulü bol bir sene az olan fındığın mahsul fazlayken değerinin artırılmasıyla vatandaşın yüzünün gülmesini istemiş bu yönde hükümetten talepte bulunmuştur. Fındık mahsulünün taban fiyatını az bulan Baykal döviz girdisi olan bir ihraç ürünü fındığın fiyatının artırılması gerektiği ve vatandaşların emeklerinin karşılığını alması gerektiğini savunmuştur. Baykal son olarak Ordu halkının tüm ihtiyaçlarının fındık mahsulünden elde edeceği gelire bağladığını ifade ederek fındık fiyatının 8. 5 ile 9 Lira arasında olmasını hükümetten talep etmiştir.²⁸³

Bekir Sıtkı Baykal Orman Bakanlığı 1970 yılı bütçesi ile ilgili görüşlerini ifade etmek üzere 3 Mayıs 1970 tarihinde senatoda söz almıştır. Baykal öncelikle orman ile iç içe yaşayan vatandaşların ihtiyaçları doğrultusunda bakanlıkça teşkilat içine dâhil edilmelerini istemiştir. Bakanlığın ormanların korunmasının yanında ülke toprakların da ağaçlandırma çalışmalarının da yerine getirilmesini talep etmiştir. Kesim çağı gelmiş olan ağaçların yerine yenilerin dikilip gençleştirilmesi gerektiği görüşündedir. 1945 yılı 4875 Sayılı Kanunla devletleştirilen ormanların istimlâk bedelinin ödenmesini talep etmiştir. Ordu İli'nin Mesudiye-Köylühisar arasındaki davaların halledilmesini ve Akkuş' daki ormanların burada bir işletme kurularak buraya bağlanmasını talep etmiştir.²⁸⁴

2.12.2. Emlak Vergisi Kanun Tasarısı Hakkındaki Görüşü

Bekir Sıtkı Baykal Emlak Vergisi kanun tasarısının 3. Maddesi üzerinde durarak görüşlerini ifade etmek için 21 Temmuz 1971 tarihinde senatoda söz almıştır. Bahsi geçen Emlak Vergisi Kanun Tasarısının 3. Maddesi aşağıdaki gibidir:

‘ Bina Vergisini, binanın maliki, varsa intifa hakiki sahibi, her ikisi de yoksa binaya malik gibi tasarruf edenler öder. Bir binaya müşterek mülkiyet halinde malik olanlar,

²⁸³ CSTD, C:59, B.77, 4.6.1970, s.182-183.

²⁸⁴ CSTD, C:58, B.71, 3.5.1970, s.503-504.

*hisseleri oranında mükelleftirler. İştirak halinde mükellefiyette malikler vergiden müteselsilsen sorumlu olurlar.*²⁸⁵

Baykal tasarıda belirtilen iştirak halindeki mülkiyet üzerinde hissedarlardan herhangi birinin ödemeyi yapacağını ve bu durumda bir kişinin mağdur olacağını belirtmiştir.²⁸⁶

2.12.3. Ordu İle İlgili Gündem Dışı Demeçleri

Ordu ili senatörü Bekir Sıtkı Baykal Ordu Merkez İlçesi Zaferi Milli mahallesindeki ortaokulun istimlâki hususunda 16 Kasım 1972 tarihinde senatoya gündem dışı bir demeç vermiştir. Bekir Sıtkı Baykal bahsi geçen konu ile ilgili öncelikle Milli Eğitim Bakanlığı ile görüşmek istemiş fakat mümkün olmamış, bunun üzerine konuyu Senato'ya getirmiştir. Ordu merkez ilçesinde Zaferi Milli mahallesinde bulunan ortaokul binasının istimlâk bedeli ödenmesine rağmen buralar Milli Eğitim Bakanlığınca hala yıkılmayıp tadilatının ön görülmesine karşı Bekir Sıtkı Baykal bu konunun takip edilerek sonuca götürülmesini vermiş olduğu demeçle Milli Eğitim Bakanına arz etmiştir.²⁸⁷

Ordu İli'nin Ulubey İlçesi Jandarma Karakolu'nda cereyan eden bir hadiseye dair Bekir Sıtkı Baykal 12 Mart 1974 tarihinde senatoda gündem dışı bir demeç vermiştir. Bekir Sıtkı Baykal hadiseye ilişkin hükümete durumu izah etmek üzere söz alarak gündem dışı bir demeç vermiştir. Baykal Ordu'nun Ulubey İlçesi'nin Okoluk köyünde cereyan eden hadiseye değinmiş olayda ismi geçen Fahri Yılmaz adında ki vatandaşın bahçesinde çalışırken Jandarma ekiplerince yakalanmak istenmesine karşı Fahri Yılmaz'ın tabanca ile karşılık vermesi sonucu Jandarma karakoluna götürüldüğü söylemiştir. Fahri Yılmaz'ın burada işkence gördüğünün yakınlarınca tespiti sonrası doktora dahi götürülmeden vatandaşın vefatına sebep olunduğunu daha sonra hastaneye götürülerek gerçeği yansıtmayan bir raporla olayın kapatıldığını öne sürmüştür. Baykal hadisenin aslının detayları ile incelenmesi ve Türk milletine meclisten bunun izahını yapmalarını hükümetten talep etmiştir.²⁸⁸

²⁸⁵ CSTD, C:60, B.97,21.7.1970, s.615.

²⁸⁶ CSTD, C:60, B.97, 21.7.1970, s.623.

²⁸⁷ CSTD, C:7, B.4, 16.11.1972, s.47-48.

²⁸⁸ CSTD, C:13, B.36, 12.3.1974, s. 692-693.

2.12.4. Parlamenter Ödenekleri Hakkındaki Görüşü

Bekir Sıtkı Baykal parlamenter ödenekleri ile ilgili kanun teklifine yönelik 24 Şubat 1972 tarihinde senatoda görüşlerini ifade etmiştir. Bu ödeneklerin ödenip ödenmeyeceği söylentilerine karşı parti liderlerinin ödenek haklarından feragat eden bir izlenime bürünmelerini eleştiren Baykal bahsi geçen ödeneklerin kanunen belirtilen bir husus olmadığını sadece komisyonun böyle bir hak ortaya attığını vurgulamıştır. Bu kanunun anayasaya aykırı olduğunu ifade ederek görüşülmesine karşı çıkmıştır.²⁸⁹

2.13. 5 HAZİRAN 1977 TARİHLİ CUMHURİYET SENATOSU SEÇİMİ

5 Haziran 1977 tarihindeki Cumhuriyet Senatosu yenileme seçimleri A Grubu olan 22 ilin senatör seçimi için yapılmıştır. AP, CHP, MSP, DP, CGP seçimlere katılmıştır ve sonuçta senatoya bu partilerden CHP, MSP ve AP Cumhuriyet Senatosuna girmişlerdir.

AP' nin Aldığı Oy Miktarı: 1.842.236

AP' den Seçilen Senatör Sayısı:21

CHP'nin Aldığı Oy Miktarı: 2.037.875

CHP'den Seçilen Senatör Sayısı: 28

MSP' nin Aldığı Oy Miktarı: 402.702

MSP' den Seçilen Senatör Sayısı:1'dir.

5 Haziran1977 tarihinde yapılan Cumhuriyet Senatosu A Grubu yenileme seçimlerinde Ordu ilinden 3 senatör seçilmiştir. Seçilen senatörler CHP'den Orhan Vural, İdris Gürsoy ve AP' den Ata Bodur'dur. 12 Eylül 1980 tarihinde yapılan askeri müdahalenin ardından Senatonun ve Meclisin görevlerine son verildiğinden bu dönemdeki Ordu İli Senato üyelerinin görevleri de sona ermiştir.²⁹⁰

5 Haziran 1977'de yapılan üçte bir senato yenileme seçimlerinde Ordu İli'nin senatör seçim sonuçları şöyledir:

²⁸⁹ CSTD, C:32, B.39, 24.2.1977, s.43.

²⁹⁰ Erol Tuncer, *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*,, s.341-343.

Kayıtlı Seçmen Sayısı: 329.292

Oy Kullanan Seçmen Sayısı: 228.084

Katılma Oranı: % 69,3

Geçerli Oy Sayısı: 216.436

Geçerli Oy Oranı: %94,92

Ordu İlinde partilerin seçim sonuçlarına göre; AP 63.150 oy (%)29,2, CHP oy sayısı: 103.461 oy(%)47,8' dir, CGP oy sayısı: 4.017 (%)1,9, DP oy sayısı: 6.569. (%)3,0, MHP oy sayısı: 22.719 (%):10,5, MSP Oy Sayısı: 16.517, (%)7,6 ' dır.²⁹¹

2.14. ATA BODUR

11 Mart 1921' de Ordu'nun Mesudiye İlçesinde doğmuştur. Baba adı Nuri, anne adı Cavide' dir.²⁹² İlk ve ortaöğretiminden sonra 1941'de İzmir İnönü Lisesini bitirmiştir. 1947'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde lisans öğrenimini tamamlamıştır. 25 Nisan 1949'da avukatlık stajına başlamış ve 10 Mayıs 1950'de stajyerliği tamamlayarak Ordu'da serbest avukat olarak çalışmaya başlamıştır. Bu arada Üniversite öğrencisi iken 1946'da Demokrat Parti' den politikaya girmiştir. 1950'de Mesudiye'de politik faaliyetine devam ederek İlçe Başkanı olmuştur.1 Aralık 1950'de silâh altına alınmıştır. 30 Nisan 1951'de Yd. Asteğmen rütbesiyle yedek subay okulundan mezun olmuştur. İstanbul Selimiye 8. Tümen Yargılama Şubesinde Yd. As. Hâkimlik yapmıştır. 31 Ekim 1951'de Yd. Teğmenliğe yükseltilmiştir. 30 Nisan 1952'de terhis edilmiş ve bu tarihten sonra serbest avukat olarak çalışmıştır. BODUR, 22 Mayıs 1950'de Bayan Türkân (1929) ile evlenmiş olup, Şükrü (1952), Altan (1954) ve Bülent (1956-1957) in babasıdır. 1961 Anayasasının 9 Temmuz 1961'de halkoyuna sunulurken yürürlüğe girmesinden sonra TBMM XII. Dönemi için 15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimde Yeni Türkiye Partisi (YTP) adayı olarak Ordu Milletvekilliğine seçilmiştir. 1963'te YTP' den istifa ederek Adalet Partisi'ne geçmiştir. 10 Ekim 1965'deki XIII. Dönem genel seçiminde AP adayı olarak yeniden Ordu Milletvekili olmuştur. 12 Ekim 1969'da yapılan seçimde aynı parti adayı olarak, 14 Ekim 1973'teki XV. Dönem seçiminde 1970 bütçesine (41) milletvekili

²⁹¹ Erol Tuncer, *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*, ...s. 345.

²⁹² *TBMM Albümü 1920-2010*, C:4, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s.1772.

arasında kırmızı oy vermekle AP' den ihraç edildiklerinden 8 Aralık 1970'de girdiği Demokratik Parti (DP) listesinden milletvekili seçilerek Millet Meclisindeki yerini 5 Haziran 1977'ye kadar korumuştur. Bu arada 1975'te DP den ayrılarak tekrar AP Grubunda yer almıştır. Senato'da Hesapları İnceleme ve Tarım Orman Köy İşleri Komisyonlarında üye olarak çalışmıştır. 5 Haziran 1977 tarihinde yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimlerinde AP adına Cumhuriyet Senatosu Ordu ili senato üyesi seçilmiştir. Bodur, AP' den Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçilmiştir. Ata Bodur mazbatasını İl Yüksek Seçim Kurulundan 7 Haziran 1977 tarihinde almıştır.²⁹³

12 Eylül 1980 tarihinde TSK'nin yönetime el koyması sonucu meclisin kapatılmasıyla Ata Bodur'un da senato üyeliği sona ermiştir. 1982 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra oluşan yeni siyasî ortamda 23 Mayıs 1983'te kurulan Doğru Yol Partisi (DYP) nde yer almıştır.²⁹⁴

2.15. CUMHURİYET SENATOSU FAALİYETLERİ

2.15.1. Amasya Maliye Muhasebe Müdürü Amil Yılmaz'ın Resen Emekliye Sevk İşlemi Hakkındaki Önergesi

Cumhuriyet Senatosu Ordu ili üyesi Ata Bodur' un “Dilekçe Karma Konusunu Genel Kurulunun 31.5.1963 Tarih ve 5 Sayılı Haftalık Karar Cetvelinde neşredilen 279 Numaralı ve 26 Nisan 1963 tarihli kararı noksan tetkikata müstenit olup usule ve erkâna aykırıdır.” şeklinde başlayan önergesi ile dilekçe sahibi Amil Yılmaz' ın resen emekliye sevki için muamele yapılmasına ve Amil Yılmaz' ın dilekçesinin dikkate alınmaması üzerine komisyondan bu kararın tetkikini istemiş ve itirazda bulunmuştur. Belirtilen dilekçede Amasya Maliye Muhasebe Müdürü Amil Yılmaz' ın resen emekliye sevk işleminin usulsüzlüğünden dolayı bu kararın iptali istenmiştir. Dilekçe Karma Komisyonunun bu talebe karşı vermiş olduğu raporda emeklilik kararının maksada uygun verildiğini, 60 yaşını ikmal etmiş ve 35 yıl hizmette bulunmuş memurun emekliliğinde aykırılık olmadığını belirtmiştir.²⁹⁵

²⁹³ TBMM Arşivi, *Ata Bodur' un Seçim Mazbatası*, Sicil Dosya No: 443.

²⁹⁴Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1966-1980)*, C:2, TBMM Vakfı Yayınları No:20,1999, s.611-612.

²⁹⁵ CSTD, C:14B.106, 5.9.1963, s.230.

2.15.2. Çalışma Bakanlığı 1978 Yılı Bütçe Kanun Tasarısı Hakkındaki Görüşleri

Çalışma Bakanlığının 1978 yılı bütçe kanun tasarısı görüşmeleri sırasında Ordu ili Senatörü Ata Bodur 10 Şubat 1978 tarihinde AP Grubu adına görüş, kanaat ve temennilerini belirtme için söz almıştır. Bodur Çalışma Bakanlığı'nın çok yönlü bir işlevi olduğunu belirterek yurt dışı ve yurt içi sorunların çözümünde yeterli olmadığını dikkat çekmiştir. İşsizliğin giderilmesi, işçinin refahının sağlanmasından yana olduklarını grubu adına belirtmiştir. Ata Bodur ücret politikasındaki dengesizliğe karşı önlem alınmasını istemiştir. Yurt dışında çalışan işçilerimize değinen Bodur bu işçilerimizin ülkeye kazandırdığı dövizin doğru bir şekilde değerlendirilmesini ve bundan kar sağlanmasını talep etmiştir. Çalıştıkları ülkede işsiz kalmaları durumunda almış oldukları işsizlik sigortası prim ödemelerinden Türkiye'de faydalanmalarını istemiş bu yönde bir kanun çıkarılmasını talep etmiştir.²⁹⁶

2.15.3. Ham Petrol ve Petrol Ürünleri İthalatına Dair Önergesi

Ata Bodur ham petrol ve petrol ürünlerinin ithalatıyla alakalı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına 8 Mayıs 1979 tarihinde 9 maddelik bir soru önergesi vermiştir. Önerge şu şekildedir:

‘ 1. 1978'de ham petrol ve petrol ürünleri ithalatının ne kadar olduğu ve hangi memleket veya firmalardan yapıldığı,

2. Bu miktar ham petrolün ithalatında kimlere ne kadar komisyon ödendiği veya kimlerin temsil ettiği firmaların aracılığı ile ithalatın yapıldığı ve ne miktar komisyon ödendiği,

3. İthalat yapılan ham petrol ve petrol ürünlerinin cins ve evsafının ne olduğu ve bunlara FOB veya CIF ne kadar döviz ödendiği,

4. Rafineler arası nakliye için yurt içi ödenen markın miktarından LPG gazı için fonun kabul ettiği nakliyeler tutarının ne olduğu,

5. 12.6.1976 tarih ve 7/12069 sayılı kararnamenin 7 nci maddesine dayanarak ve Enerji Bakanının «olur» ile 1978 yılında ithal edilen ham petrollerden 34 API grarüteli ve

²⁹⁶ CSTD, C:35, B.28, 10.2.1978, s.529-530.

hafif Arap petrolü efsafında bir varil ham petrole çeşitli tarihlerde ödenen FOB ve CIF olarak doların ne olduğu,

6. Eğer Ataş Rafinerisi Kararname fiyatı ile ithalata devam etse idi Ataş şirketlerine ödenecek döviz miktarının, ne olacağı,

7. 1976 tarihli Kararname yerine beli bir fiyat tespit eden bir yeni kararname kabul ve ilan etmeden, her ham petrol alımı için özel bir fiyat tatbik edilmesinin sebepleri ve durumunun ne zamana (kadar böyle devam edeceğinin,

8. Rafinerilerin tam kapasite ile çalıştırılmayarak büyük ölçüde petrol ürünü ithal etmenin sebepleri ve bu ürünlere ham petrole nispetle ne kadar fazla dolar ödendiği,

9. 1979 yılında ithal edilen ham petrolerin fiyatları ile ton olarak miktarlarının ne olduğunun, Tarafıma yazılı olarak bildirilmesi.’’

Ata BODUR’ un sorularına yönelik Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı madde madde cevap vermiştir.²⁹⁷

2.16. İDRİS GÜRSOY

İdris Gürsoy 1 Şubat 1919 tarihinde Ordu'da doğmuştur. İsmail Hakkı Bey ve Fatma Hanım'ın oğludur.²⁹⁸ İlk ve ortaöğreniminden sonra 1938 yılında Sivas Lisesini, 1941'de de Ankara Hukuk Fakültesini bitirmiştir. Ankara Adliyesinde 30 Mayıs 1941 tarihinde stajyer hâkim yardımcısı olarak görev almıştır. 1 Mayıs 1942'de askeri hayatı başlamıştır ve 31 Ekim 1942'de Yd. Top. Asteğmen rütbesiyle yedek subay okulundan mezun olarak kıt'aya verilmiştir. 30 Nisan 1943'te Yd. Teğmenliğe yükselmiştir. 20 Kasım 1944'te terhis edilmiştir ve stajına Ordu Adliyesinde devam etmiştir. Gürsoy,10 Şubat 1945'te Bayan Emine (1920) ile evlenmiştir. Ümit (1946), Nüvit (1947), Osman Halûk (1950) ve Rıfat Hakkı' (1956) isimlerinde dört çocuk babasıdır. 28 Mayıs 1945'te Akşehir Hâkim Yardımcılığına atanmıştır. 6 Eylül 1951 tarihinde Hopa Hâkimi, 14 Ağustos 1952'de Salihli Hukuk Hâkimi, 22 Eylül 1960'da Ankara Ticaret Mahkemesi Başkanı olarak görevlendirilmiştir. 21 Aralık 1964'te Yargıtay üyeliğine seçilmiştir. 10 Haziran 1967'de Yüksek Hâkimler Kurulu Üyeliğine dönmüştür. Yüksek Hâkimler Kurulunda 19 Haziran 1969-2 Kasım 1972 arası 2. Bölüm Başkanlığı yapmıştır. 2

²⁹⁷ CSTD, C:47,B.55,20.5.1980, s.97

²⁹⁸ TBMM Albümü 1920-2010, C:4, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s.1772.

Kasım 1972'de tekrar Yargıtay üyesi olmuştur. 12 Nisan 1977'de buradaki üyeliğinden istifa ederek ayrılmıştır.

5 Haziran 1977 tarihinde yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde Cumhuriyet Halk Partisi adayı olarak Ordu üyesi seçilmiştir. Senato'da Sosyal İşler, Bütçe ve Plân, Bütçe Karma ve Kamu İktisadî Teşebbüsleri (KİT) komisyonlarında üye olarak çalışmıştır. 12 Eylül 1980'de Türk Silahlı Kuvvetlerin ülke yönetimine el koymasıyla yasama ve yürütme gücünün Millî Güvenlik Konseyi (MGK) tarafından üstlenilmesi ve yasama meclislerinin kapatılmasıyla İdris Gürsoy'un da senato üyeliği sona ermiştir. Senatörlükten sonra herhangi bir çalışma hayatı olmamıştır. 9 Aralık 1994 tarihinde vefat etmiş ve Ordu'da aile mezarlığına defnedilmiştir.²⁹⁹CHP'den Cumhuriyet Senatosu Üyeliği'ne seçilen İdris Gürsoy mazbatasını İl Yüksek Seçim Kurulundan 7 Haziran 1977 tarihinde almıştır.³⁰⁰ 12 Eylül 1980 tarihinde TSK'nin yönetime el koyması sonucunda meclisin kapatılmasının ardından Gürsoy'un senato üyeliği sona ermiştir.³⁰¹

2.17. SENATO FAALİYETLERİ

2.17.1. 1979 Yılı Yargıtay Başkanlığı Bütçe Kanunu Tasarısı Hakkındaki Görüşleri

Ordu İli Senato üyesi İdris Gürsoy Yargıtay Başkanlığı'nın bütçe görüşmeleri üzerine CHP grubu ve kendi adına görüşlerini ifade etmek için 2 Şubat 1979 tarihinde söz hakkını kullanmıştır. Gürsoy öncelikle adalet kavramının önemine ve 1961 Anayasası'yla mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik teminatı, kanun hâkimiyeti, hukuk üstünlüğü ilkelerinin sağlandığına dikkat çekmiştir. Demokratik siyasi bir hayatın devamı için yargının her daim üstün tutulmasının gerekliliğine değinmiştir. Yargıtay'ın iş yükünün yerel mahkemelerden gelen dosyalar sebebiyle büyük oranda artmasını eleştirmiş ve Yargıtay'ın çalışma alanının düzenlenmesini ve bunun için Üst Dereceli Mahkemeler Kanun Tasarısının bir an önce çıkarılmasını talep etmiştir. İdris Gürsoy yargı organlarının maaş ve ödeneklerini düzenleyen

²⁹⁹Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1966-1980)*, C:2, TBMM Vakfı Yayınları No:20,1999, s.609-610.

³⁰⁰ TBMM Arşivi, *İdris Gürsoy'un Seçim Mazbatası*, Sicil Dosya No: 442.

³⁰¹ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1966-1980)*, C:2, TBMM Vakfı Yayınları No:20,1999, s.610.

yasaların çıkarılması yönünde temennide bulunmuştur. Yargıtay'a intikal eden siyasi partilerin anayasa ve yasalara aykırı eylemlerinden doğan davaların neticelendirilmesi yönünde beklentisini ifade etmiştir. Gürsoy son olarak Yargıtay mensuplarının güvenliklerinin sağlanması için gerekli önlemlerin biran önce alınmasını istemiştir.³⁰²

2.17.2. Adli Tıp Kurumları Kanun Tasarısı Hakkındaki Değerlendirmesi

Adli Tıp Kurumları kanun tasarısında görüşülen beş maddede başkana verilen yetkiler arasında öncelik ve ivedilikle görüşülmesi gereken işlerin neden başkana verilmemesi hususunda 25 Aralık 1979 tarihinde İdris Gürsoy şahsi bir değerlendirme yapmak için senatoda söz almıştır. Bir işin ivedilikle görüşülüp görüşülmemesi konusunda ihtisas şubelerinin kararının başkandan daha yerinde olacağını savunmuş ve bu yetkinin başkana değil ilgili ihtisas bölümlerine verilmesinin yerinde olacağını belirtmiştir. İşlerin tez vakitte sonuca ulaşması adına bu kararı verecek mercilerin ihtisas şubeleri olması gerektiği görüşünde olduğunu bildirmiştir.³⁰³

2.17.3. 1980 Yılı Adalet Bakanlığı Bütçe Kanunu Tasarısı Hakkındaki Görüşleri

1980 yılı Adalet Bakanlığı bütçesi hakkında İdris Gürsoy 8 Şubat 1980 tarihinde şahsi görüşlerini ifade etmek için senatoda söz almıştır. Mahkeme teşkilatının düzenlenmesi için gerekli yazıların yapılmasını istemiş ve Hâkimler Kanunuyla hâkim ve savcı maaş ve stajlarının sağlanarak olumlu sonuçlar elde edileceğini ifade etmiştir. Adliyelerin iş yüküne değinen Gürsoy bu iş yoğunluğunun var olan kadroyla üstesinden gelinemeyeceğini ifade ederek, hâkimlik ve savcılık mesleğinin iyileştirilerek boş kadroları doldurmaya yöneltmek gerektiğini savunmuştur. Mahkemelerin bir an önce müstakil binalara kavuşmasını talep etmiştir. İdris Gürsoy cezaevlerinin de durumlarına değinerek cezaevlerinin olması gerektiği durumda olmadığından yakınmış ve biran evvel cezaevlerine çekidüzen

³⁰² CSTD, C:42, B.39, 9.2.1979.s.288-290.

³⁰³ CSTD, C:44, B.17,25.12.1979, s.387.

verilmesini istemiştir. Cezaevlerindeki siyasi yükümlülerin korunmaları için tedbirlerin alınmasını istemiştir.³⁰⁴

2.17.4. 1980 Yılı Yargıtay Başkanlığı Bütçesi Hakkında Söz Alması

Yargıtay Başkanlığı 1980 mali yılı bütçe görüşmeleri üzerine 8 Şubat 1980 tarihinde İdris Gürsoy CHP Grubu ve kendi adına görüşlerini ifade etmek için söz almıştır. Gürsoy Yargıtay'ın iş yükünden dolayı istinaf mahkemelerinin en kısa zamanda kurulup bu yükü hafifletmesini istemiştir. Yargıtay'ın içtihat mahkemesi olması sebebiyle bazen keyfiyette içtihatlar çıkarttığı konusundaki duyumları dikkate almış ve bu durumda görevlilerin tazminatla sorumlu tutulmalarını istemiştir. İdris Gürsoy Başsavcılığa intikal eden siyasi partiler yasasıyla ilgili dosyaların biran önce bu makamca sonuçlandırılması talebinde bulunmuştur.³⁰⁵

2.18. ORHAN VURAL

Ordu İli Senato üyelerinden Orhan Vural 1932 yılında Ordu'da doğmuştur. Baba adı Tefvik Bey ve anne adı Huriye Hanım'dır.³⁰⁶ İlk ve ortaöğrenimini tamamladıktan sonra 1950'de Ordu Lisesini bitirmiştir. Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde başlamıştır ve 7 sömestr burada öğrenim görmüştür. 1953'te bu fakülteden ayrılmış ve 1954'te Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde öğrenimine devam etmiştir. Bir mizah gazetesi çıkarmış ve yayın hayatına girmiştir. İstanbul, Akşam ve Ankara Ulus gazetelerinde muhabirlik yapmıştır. 1 Haziran 1956 tarihinde yedek subay okuluna girmiş ve askerlik hayatı burada başlamıştır. 30 Kasım 1956'da Yd. P. Asteğmen rütbesiyle bu okuldan mezun olarak kıt'aya verilmiştir. 30 Kasım 1957'de Yd. Teğmen rütbesiyle terhis edilmiştir. 1958'de Hukuk Fakültesini bitirmiş ve 3 Ocak 1958'de başladığı avukatlık stajını 4 Ocak 1959'da tamamlamıştır. Avukatlık mesleğine Ordu'da serbest avukatlık yaparak başlamıştır. Politik hayatı Cumhuriyet Halk Partisi'ne girmesiyle başlamıştır. Halkevi Başkanlığı, İl Yönetim Kurulu Üyeliği, İl Sekreterliği ve İl Başkanlığı yapmıştır. 12 Ekim 1969'da yapılan genel seçimlerde TBMM III.(XIV.) dönemi için CHP adayı olarak Ordu Milletvekili seçilmiştir. 14 Ekim 1973'te meclisten ayrılmıştır. 15 Ocak

³⁰⁴ CSTD, C:45,B.33, 8.2.1980, s.493-494.

³⁰⁵ CSTD, C:45, B.33, 8.2.1980, s.5050-506.

³⁰⁶ TBMM Albümü 1920-2010, C:4, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s.1772.

1974'te Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Paris Çalışma Müşavirliği Uzmanlığına atanmıştır. 1 Mart 1975'te yeniden avukatlık mesleğine dönmüştür. 5 Haziran 1977'de tarihinde gerçekleşen Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde CHP adayı olarak Ordu ili senato üyesi seçilmiştir. Senato'da parti grubunun yönetim kurulu üyeliği ve Başkanvekilliğini yapmıştır. Ayrıca Türkiye-Avrupa ekonomik Topluluğu (AET)Karma Parlamento Komisyonu Türk Grubu Üyesi ve Başkanı olarak 1978-1980 yılları arasında Komisyonun Avrupa'daki çeşitli merkezlerde yapmış olduğu toplantılara katılmıştır. 12 Eylül 1980'de Silahlı Kuvvetlerin ülke yönetimine el koymasının ardından yasama ve yürütme gücünü ele alan Millî Güvenlik Konseyi'nin yasama meclisini kapatmasıyla Orhan Vural'ın da senato üyeliği sona ermiştir. Senato üyeliği sona erdikten sonra Fethiye'de serbest avukatlık yapmıştır. Orhan Vural, 16 Mayıs 1955'te Bayan Çiğdem (1933/1938) ile evlenmiştir, Meltem (1956) ve Volkan' (1959) isimli iki çocuğu vardır.³⁰⁷

Orhan Vural 5 Haziran 1977 tarihli Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimlerinde CHP'den İdris Gürsoy ile birlikte Cumhuriyet Senatosu Ordu İli Senato üyesi seçilmişlerdir. Vural'ın senato üyeliği de 12 Eylül 1980 tarihinde TSK'nin meclisi kapatması ile sona ermiştir.³⁰⁸

2.19. SENATO FAALİYETLERİ

2.19.1. 1977 Yılında Ticaret Bakanlığı'na Verdiği Soru Önergesi

Ordu İli Senatörü Orhan Vural Ticaret Bakanlığı'na 12 Temmuz 1977 tarihinde bir soru önergesi vermiştir. Vural'ın verdiği soru önergesi aşağıdaki gibidir:

“1. MC Hükümetinin atadığı T. C. Ziraat Bankası Genel Müdürü Davut Akça «1 150 000» Bir milyon yüz elli bin Türk lirasına, Mercedes marka 280 S ve son model bir otomobil kiralamıştır. Bu otomobil halen İstanbul'da bir garajda ve anahtarı da Ziraat Bankası Galata Şubesinde bulunmaktadır. Ayrıca Ankara Genel Müdürlük emrinde bir milyunun üzerinde j kiralanmış 4 adet lüks araba bulunmaktadır. Bu araçların ne için kiralandığı ve kimler tarafından kullanıldığı?

³⁰⁷Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1961-1964)*, C:2, TBMM Vakfı Yayınları No:20,1999, s.607-608.

³⁰⁸ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1961-1964)*, C:2, TBMM Vakfı Yayınları No:20,1999, s. 608.

2. T. C. Ziraat Bankasına bağlı Başak Sigortaya bugüne kadar hiç uğramadıkları halde, Prof. Fahir Armaoğlu' nun aylık brüt 25 bin lira ücretin ve yine Doktor Mukbil Özyörük'ün aylık brüt 12 bin TL ücretin hangi hizmetler karşılığında verildiği,

3. MC Hükümeti'nin atadığı TC Ziraat Bankası Müdürü Davut Akça, 440 sayılı Yasanın 32 nci maddesinin açık ve kesin «başka is ve hizmet yasağı hükmüne rağmen 6 aydan beri Karadeniz Bakır işletmeleri Yönetim Kurulunda üyelik yapmış ve ücret almıştır. Bu durumdaki kişilerin işlerine derhal son verileceği ve ödenen her türlü hakların iki katı olarak geri alınacağı; şeklindeki amir hüküm karşısında adı geçen, kişinin ne zaman? "işine son verileceği "

Ticaret Bakanlığı Vural'ın vermiş olduğu soru önergesine istinaden önergeyi cevaplandırmıştır. Bakanlığın vermiş olduğu cevap şöyledir: “

1. Ziraat Bankası Genel Müdürü Davut Akça' nın, 1 150 000 liraya lüks bir araba kiraladığı; Genel Müdürlükte ayrıca kirallanmış 4 adet lüks arabanın daha mevcut olduğu;

2. Prof. Fahir Armaoğlu ve Dr. Mukbil Özyörük'ün, Ziraat Bankasına bağlı Başak Sigorta Şirketine hiç uğramadıkları halde kendilerine yüksek miktarlarda aylık ücretler ödendiği;

3. Davut Akça'nın, Ziraat Bankası Genel Müdürü iken Karadeniz Bakır İşletmelerinde 6 ay süre lç yönetim kurulu üyeliği yaptığı; yolundaki bu iddialardan bir kısmı, Ziraat Bankası yöneticileri hakkında Bakanlığımıza yapılmış diğer benzer şikâyetler arasında yer akağından, önergedeki bütün hususlar tüm iddialar meyanında Bakanlığımız Teftiş Kurulunca incelenmektedir. İnceleme sonucunda, müfettişlerce düzenlenen rapor üzerine gerekli yasal işlemin yapılacağı tabiidir. Bilgilerine saygı ile arz olunur. ”³⁰⁹

2.19.2 Çalışma Bakanlığı 1978 Yılı Bütçesi Hakkında Söz Alması

Orhan Vural 1978 yılı Çalışma Bakanlığı bütçesi üzerine CHP Grubu adına 10 Şubat 1978 tarihinde senatoda söz almıştır. Vural öncelikle işsizlik sorunu üzerinde durmuş Türkiye de işsizliğin öngörülenden daha fazla arttığını ifade etmiştir. Emeği değer veren, tüketici toplum olmaktan öte üreten ve işçiye değer veren önlemlerin alınmasını istemiştir. Orhan Vural sendikaların ve işçinin yanında olan bir sosyal devlet anlayışının olması gerektiği görüşündedir. İşsizlik sorununun

³⁰⁹ CSTD, C:32, B.62, 12.7.1977, s.630-631.

bir nebze azaltılması için yurt dışı istihdam yolu açılmış, yurt dışında çalışan vatandaşların sorunların çözümlenmesi için çaba gösterilmesini istemiştir.³¹⁰

2.19.3. AP Hükümeti'ne Yönelik Eleştirileri

Ordu İli Senato üyesi Orhan Vural Cumhuriyet Senatosunda hükümete yönelik eleştirilerde bulunmak için 10 Şubat 1978 tarihinde söz hakkını kullanmıştır. Öncelikle hükümetin yapısına değinmiş, Adalet Partisi'nin kurmuş olduğu hükümetin yapay desteklerle kurulduğunu ifade etmiştir. Hükümetin programına dair eleştirilerine değinen Vural Türk ekonomisinin en büyük sorununun dış para ile ödeme imkânlarının tükenmesi olduğu vurgulanmıştır. Borçlanmaların ekonomiyi çökerttiğini ifade etmiştir. Demirel dönemi hükümetin dış satımında başarısız olduğu eleştirisinde bulunmuş, CHP Hükümeti'nin bunu başardığını savunmuştur. Dış ticaret açıklarının ve borçlanmanın CHP Hükümeti döneminde kapatıldığını Vural yapılan enerji yatırımlarına değinmiş, Doğu ve Güneydoğu ve Orta Anadolu'nun kalkınmadan yoksun kalmasından ötürü buralarda yeni tesisler yapıldığını ifa etmiştir. AP Hükümeti'nin programına sert eleştirilerde bulunmuş ve Ordu Senatörü Ata Bodur ile karşılıklı diyaloga girmişlerdir. Son olarak da devletin tüketim alışkanlığını kontrol altına almasını istemiştir.³¹¹

³¹⁰ CSTD, C:5, B.28, 10.2.1978, s.532-533.

³¹¹ CSTD, C:44, B.8, 23.11.1979, s.133-139.

SONUÇ

Meşrutiyet'in ilanı ile Osmanlı Devleti'nin ilk parlamentosu Meclis-i Umumi ismiyle kurulmuştur. Kanuni Esasi'nin ilanına kadar Osmanlı Devleti mutlakiyet ile yönetilmiştir ve siyasi güç padişahın elindedir. Kanuni Esasi ile Osmanlı Devleti'nin yönetim sistemi değişmiştir. Osmanlı Devleti'nin ilk parlamentosu olan Meclis-i Umumi iki ayrı meclisten oluşmuştur. Bunlardan biri üyelerini padişahın tayin ettiği Ayan Meclisi diğeri ise üyelerinin halk tarafından seçildiği Mebusan Meclisidir.

Sultan II. Abdülhamit' in Osmanlı Rus savaşını öne sürerek meclisi kapatması sonucu Osmanlı Devletinde meşruti rejime ara verilmiş ve tekrar mutlakiyet rejimine dönmüştür. 1909 yılında II. Abdülhamit Kanuni Esasi'yi tekrar yürürlüğe koymuş ve meclisi tekrar açmıştır. II. Meşrutiyet dönemiyle anayasada yapılan değişiklikler sonucunda meclisin yetkileri artırılırken padişahın yetkileri azaltılmıştır. Hükümet üyeleri artık padişaha karşı değil hükümete karşı sorumludur. Böylece yasama gücü üzerinde padişahın baskısı azaltılmaya çalışılmış ve yürütme yasama organına karşı sorumlu hale gelmiştir.

. I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devletinin topraklarının işgali karşısında Osmanlı yönetiminin buna kayıtsız kalması halkın işgallere direniş göstermesiyle sonuçlanmıştır. Türk halkı işgallere karşı kendi çabalarıyla direniş örgütleri kurarak milis güçlerle tepkisini koymuştur. Mustafa Kemal Atatürk milli mücadelenin lideri olmuş ve kurtuluş hareketini yürütmek üzere Heyet-i Temsiliye adıyla milleti temsil eden bir kurulun kurulmasını sağlamıştır. Heyet-i Temsiliye 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşuna kadar görevini sürdürmüştür. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin 12 Ocak 1920 tarihinde toplanmasının ardından 28 Ocak 1920 tarihinde Misak-ı Milliye ilanı sonunu Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul İngilizlerce 12 Mart 1920 de işgal altına alınmıştır ve Osmanlı Mebusan Meclisi dağıtılarak tarihe karışmıştır. 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açılmış ve olağanüstü yetkilerle donatılmıştır. Bu meclis yeni bir anayasa hazırlamış ve yeni devlet düzeni için köklü değişikliklere giderek kurucu niteliğini ortaya koymuştur.1921 Anayasası ile TBMM yasama, yürütme ve yargı yetkisini elinde toplamıştır.1921 Anayasası meclis üstünlüğü ilkesine yer vermiştir. 1921 anayasası ile tek meclisli parlamenter sisteme geri dönmüştür.

II. TBMM ile birlikte 1921 Anayasası'nın noksanlığını gidermek üzere 1924 Anayasası hazırlanmıştır. TBMM'nin 1924 Anayasası'ndan sonra amacı yeni devlet düzeni için gerekli inkılapları gerçekleştirmek olmuştur. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte TBMM'de tekrar çift meclis sistemi gündeme gelse de şartların buna uygun olmaması sebebiyle kabul görmemiştir. Ayrıca milli mücadelenin başarıya ulaşması için devletin hızlı kararlar vermeye ihtiyacı olduğundan tek meclis bunu gerçekleştirmek için uygun görülmüştür.

1945 yılına kadar Türkiye'de tek parti dönemi hâkim olmuştur. 1945 yılına kadar Türkiye'nin tek iktidar partisi olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası CHP'nin ülkede uyguladığı politikalar sebebiyle partiden kopmalar yaşanmıştır. Cumhuriyet döneminde tek partiden çok partili döneme geçilmesine hem dış hem iç etkenler sebep olmuştur. 1946 seçimleri yapılmış ve ilk defa Türkiye'de tek dereceli seçim uygulanmış ve Cumhuriyet tarihinde ilk defa çok partili bir seçim gerçekleşmiştir. 1950 yılına gelindiğinde Tek Parti Dönemi son bulmuş ve iktidara CHP'nin yerine DP gelmiştir. 1950'li yıllarda çift meclis sistemi tekrar Türk siyasetinin gündemine girmiştir. DP iktidarının ilk 4 yıllık döneminde halk ile vekiller arasında güçlü bağlar kurulmuştur. Ancak 1954'ten sonra DP iktidarının izlemiş olduğu politikalar toplumda hoşnutsuzlukların yaşanmasına sebep olmuştur. Türkiye' de 1957-1960 yılları arası siyaset artan gergin bir havada yürütülmüştür. Bunun sebebi de DP'nin içte ve dışta uyguladığı yanlış politikalar ve sosyal ve siyasi yaşamdaki baskıcı tavrı olmuştur. İktidar karşıtlarının tepkileri çığ gibi büyümüş sonuç olarak; 27 Mayıs 1960'ta 38 Subay Milli Birlik Komitesi adıyla bir grup oluşturarak yönetime el koyduğunu açıklamıştır. Türkiye'nin demokrasi süreci bir kez daha kesintiye uğramıştır. Kurucu meclis iki kanattan oluşan yapısıyla Temsilciler Meclisi ve Milli Birlik Komitesi olmak üzere yönetimi ele almıştır. Kurucu meclisin ilk işi 1961 Anayasasını yapmak olmuştur. 1961 Anayasası Halk oylamasına sunulmuş ve %61,7 evet oyu ile kabul edilmiştir.

1961 Anayasası Türk siyasi hayatına anayasanın üstünlüğü ilkesini kazandırmanın yanında yasama ve yürütme işlerinde bir denetim mekanizması görevi olacak olan Cumhuriyet Senatosu ile iki meclisli bir parlamenter sistemi getirmiştir. Meşrutiyet devrinden sonra ikinci çift meclisli parlamentoya 1961 Anayasası ile geçilmiştir. Cumhuriyet tarihinin ilk çift meclis sistemi 1961 Anayasası ile siyasi

hayattaki yerini almıştır. İkinci meclisin amacı temel hak ve hürriyetlere aykırı kanunların çıkmasına engel olmak, çoğunluğun azınlığı ezmesine izin vermemek, yasamanın verimli işlemesi olmuştur. 1961 Anayasası'na göre TBMM parlamentoda Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosundan oluşur. 1961 Anayasası ile yasama işlemleri Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi tarafından yerine getirilmiştir. Cumhuriyet Senatosu genel oyla seçilen 150 Üye ve Cumhurbaşkanıca seçilen 15 tabi üye ile kurulmuştur. Senato üyelerinin görev süresi 6 yıldır. Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde 150 üye 6 yıl için seçilmiştir, fakat bunların üçte biri iki yılda bir seçim yapılarak yenilenmiştir. Üyelerin tamamı genel oy ile halk tarafından seçilmişlerdir. Bu iki meclis yetkileri bakımından gensoru hariç soru, genel görüşme, meclis soruşturması ve meclis araştırması gibi meclis içi denetim etkinliklerini yerine getirmekte eşittirler. Anayasanın değiştirilmesi hususunda iki meclisin de eşit oy hakkı vardır. Kanunların kabulünde Cumhuriyet Senatosu'nun etkisi olsa da onay mercii millet meclisi olmuştur. Kanunların hazırlık aşamasında Cumhuriyet Senatosu Millet Meclisi'nin kararlarını frenlemeye çalışmıştır.

Cumhuriyet Senatosu Türk siyasi hayatına 1961 Anayasası ile girerek on dokuz yıllık dönemde yasama ve yürütme işlerinde bir fren mekanizması olmaya çalışmıştır ancak bu işlevini yerine getiremediği görülmüştür. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonucu yasama ve yürütme gücünü Milli Güvenlik Konseyi'nin üstlenmesiyle son bulmuştur. 1961 Anayasası ile kuruluşu gerçekleşen Cumhuriyet Senatosu 1982 Anayasası ile kaldırılarak Türk parlamento tarihinde tek meclisli sisteme dönülmüştür.

Bu tez çalışmasının konusu olan Ordu ili senatörlerinin faaliyetleri incelendiğinde seçim bölgeleri ile ilgili konuları çok fazla senatoya yansıtamadıklarını görüyoruz. Ordu İli senato üyelerinin kısmen seçim bölgeleri Ordu ile ilgili konuları dile getirdikleri görülmüş olup ağırlıklı olarak ülkenin içinde bulunduğu genel durum hakkındaki konularda söz aldıkları ve görüş bildirdikleri anlaşılmıştır. Senato faaliyetlerinde daha çok kendi uzmanlık alanlarına paralel olarak görüşlerini beyan etmişlerdir.

Senato seçimleri için Türkiye'de illerin nüfus oranına göre üç seçim bölgesi A,B,C şeklinde gruplara ayrılmıştır. Cumhuriyet Senatosu genel ve yenileme

seçimlerinde Ordu İli A grubu iller arasında yer almıştır. 1961, 1968, 1977 yıllarında Ordu’da Cumhuriyet Senatosu seçimleri yapılmıştır.

15 Ekim 1961 tarihinde yapılan Cumhuriyet Senatosu genel seçimlerinde Ordu’da en yüksek oyu alan siyasi parti CHP’dir; 63.271 (%41,5).

2 Haziran 1968 tarihli Cumhuriyet Senatosunu üçte bir yenileme seçiminde Ordu’da en yüksek oyu alan siyasi parti AP’dir; 96.061 (%41,5).

5 Haziran 1977 tarihinde yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimlerinde ise en yüksek oyu alan siyasi parti CHP’dir; 103.461 (%47,8).

Cumhuriyet Senatosu’nun 19 yıllık yasama dönemi içinde Senatoda Ordu ilini sekiz senatör temsil etmiştir. Bu isimler Eşref Ayhan, Şevket Köksal, Zeki Kumrulu, Bekir Sıtkı Baykal, Ata Bodur, Selahattin Acar, İdris Gürsoy ve Orhan Vural’dır.

Eşref Ayhan, Hukuk Fakültesinde Lisans Eğitimi tamamlamıştır. Maliye Bakanlığı ve Basın Yayın Genel Müdürlüğünde memurluk yapmıştır. Eflani (Zonguldak) Bucak Müdürlüğü, Manisa’da İl Maiyet Memurluğu, Refahiye Kaymakamlığı, Gököy Kaymakamlığı, görevlerinde bulunmuştur. Ayhan 15 Ekim 1961 tarihinde Cumhuriyet Senatosu genel seçimlerinde Ordu ili Senatörü seçilmiş ve 1968 yılına kadar bu görevini sürdürmüştür. Kendisinin Senato faaliyetleri hayli yoğun geçmiş, birçok konuda söz almıştır. Senatoda avukatlık mesleğinin de verdiği uzmanlıkla adalet konusunda yerinde tespitleri olmuş ve adaletin önemine değinmekten geri kalmamıştır. Ayhan hukuk üstünlüğüne verdiği önemi hazırlanan kanun tasarılarının anayasaya uygun olup olmadığına dikkat çekerek göstermiştir. Eşref Ayhan’ın geçmişte birçok idari makamda görev alması özellikle İç İşleri Bakanlığı’nın merkez ve taşra teşkilatının aksayan yönlerini dile getirmesinde ve çözüm yolları sunmasında etkili olmuştur. Ayhan’ın seçim bölgesi Ordu ile ilgili senato faaliyetleri çok olmamıştır. Ordu ile ilgili mevzularda özellikle köy yollarının yapımı ve Ordu’da bulunan kilisenin cezaevi olarak kullanımından vazgeçilmesi konusunda beyanda bulunmuştur. Ancak Ordu’nun Taşbaşı Mahallesinde bulunan bu kilise 1977 yılına kadar cezaevi olarak kullanılmaya devam etmiştir.

Zeki Kumrulu, hukuk fakültesini bitirmiş saygın bir avukattır. Adliye hizmetine girişi Ankara Ağır Ceza Mahkemesiyle başlamıştır. Ankara Cumhuriyet

Savcı Başyardımcılığı, Ankara Hâkimliği, Milli Koruma Mahkemesi Hâkimliği, Yargıtay Raportörlüğü yapmıştır. Ordu ili Senato üyeliği 15 Ekim 1961 genel seçimlerinde seçilmesiyle başlamış ve üyeliği 1968 yılına kadar devam etmiştir. Senato faaliyetlerinde Adalet ve Anayasa, İç İşleri Komisyonlarında yer almış ve önemli kanunlarda söz sahibi olmuştur. Senatoda dokuz konuşması mevcuttur. Kumrulu yapmış olduğu konuşmalarda avukatlık mesleğinin vermiş olduğu bilgi birikimini yeri geldikçe kullanmayı başarmıştır. Kumrulu' nun görev yaptığı adli makamlar onun senatörlük hayatı süresince birçok kanun üzerinde değerlendirme yaparken kendisine fayda sağladığı görülmüştür. Ordu ili ile ilgili senatoda herhangi bir faaliyet ve görüşü bulunmamaktadır.

Şevket Köksal, İstanbul Tıp Fakültesi mezunudur. İstanbul Sıtma Savaş Başkanlığında aday tabiplik yapmıştır. Siyasi hayatı CHP adayı olarak TBMM'de Milletvekili olmasıyla başlamıştır. Ordu İli senato üyesi seçilmesi 15 Ekim 1961 tarihli seçimle gerçekleşmiş olup, 5 Haziran 1977'ye kadar bu görevi üstlenmiştir. Senatoda Bütçe, Bütçe ve Plan Kamu İktisadi Teşebbüsleri komisyonlarında görev almıştır. Avrupa Konseyi İstişare Meclisi Türk Grubu üyesi olarak yurt dışında önemli toplantılarda bulunmuştur. Şevket Köksal Ordu İli senatörleri içerisinde en aktif olanıdır. Sağlıkta salgın hastalıklar konusunda, üniversiteler ve diğer eğitim kurumlarının sorunları ve birçok bütçe görüşmelerinde söz hakkını kullanmıştır. Şevket Köksal Ordu İlini temsilen Cumhuriyet Senatosu'na iki kez seçilen tek senatördür ve senatörler içinde Ordu İli senato üyeliğinde en uzun süre bulunandır. Kendisinin uzmanlık alanı sağlık konuları olsa da bunun dışında ekonomi alanında da senatoda faaliyette bulunmuştur. Özellikle seçim bölgesi orduda yer alan Ordu soya fabrikası hakkındaki mevzulara değinmiş ve soya fabrikalarının ülke genelinde yaygın hale getirilmesini istemiştir. Sağlık bakanlığına ülkedeki sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi için birçok tavsiye ve görüşte bulunmuştur.

Selahattin Acar, Ankara Hukuk Fakültesini bitirerek avukat olmuştur. Türkiye Kömür Sayıştay ve Tevzi müessesesinde muhasebe memurluğu yapmıştır. 2 Haziran 1968 tarihinde yapılan Cumhuriyet Senatosu yenileme seçimlerinde Ordu İli Senato üyesi seçilmiş ve 5 Haziran 1977'de üyeliği sona ermiştir. Senatoya sunulan kanunlarla ilgili görüşlerini söz alarak ifade etmiş, özellikle adalet konusuna değinmiştir. Adaletin hızlı işlemesinin gereği, Anayasa Mahkemesi'nin denetimi,

Tapu Kadastro çalışanlarının sorunları, dernekler, mahkemelerin ağır iş yükünün hafifletilmesi, Adalet Bakanlığı personelinin sıkıntıları onun konuşmalarının önemli mevzularındandır.

Bekir Sıtkı Baykal, 1968-1977 yılları arasında senatoda görev yapmıştır. Baykal'ın mesleği Orman Mühendisliğidir ve senatoda Ordu ilinin önemli bir geçim kaynağı olan fındık mahsulünün diğerinin artırılması, ülkemizdeki Orman Bakanlığı'na bağlı çalışanların sorunları ve ormanları korunması, Ordu Soya Fabrikası'nın işletilmesi ve ülke genelinde soya fabrikalarının artırılması değinmiş olduğu önemli konular arasındadır. Ordu İlindeki birçok sorunun çözümü için senatoda söz hakkına kullanmış ve böylece hem ülke sorunları hem de seçim bölgesi olan Ordu İli'nin sorunlarına duyarlı bir senatör olarak faaliyette bulunmuştur. Baykal'ın ordu çiftçisinin sorunları ile ilgili senatoda ifade ettikleri sonuç vermemiş fındık fiyatı çiftçiyi memnun edecek kadar yükselmemiştir. Ordu ile ilgili sorunları senatoda en çok dile getiren Bekir Sıtkı Baykal olmuştur.

Ata Bodur, 5 Haziran 1977 tarihinde Cumhuriyet Senatosu Ordu İli üyesi seçilmiştir. 1980 yılına kadar üyeliği devam etmiştir. Senatoya sunulan kanun görüşmeleri sırasında söz hakkına kullanmıştır, mesleği avukatlık olan Bodur ülke sorunlarına duyarlılık göstermiş özellikle işsizlik sorunu işsizlik sigortası kanunu, ücret politikasındaki ülkede yaşanan dengesizlik ve ülkemizin petrol ithalatı ile ilgili konularda dikkat çeken konuşmalarda bulunmuştur. Seçim bölgesi ordu ili ile ilgili senatoda herhangi bir faaliyeti olmadığı görülmüştür.

İdris Gürsoy, 1977-1980 yılları arasında Cumhuriyet Senatosunda Ordu ilini temsil eden senatörlerimizden biridir. Mesleği Avukatlık olan Gürsoy Senatoda Sosyal İşler, Bütçe ve Plan, Bütçe ve Karma ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) komisyonlarında çalışmıştır. Gürsoy' un senato faaliyetlerine baktığımızda hâkimlik teminatı, hukuk üstünlüğü ve adli teşkilatımızın konusu olan birçok mevzuda dikkat çekerek bu teşkilatın ülke sorunlarına değinmiştir.

Orhan Vural, 5 Haziran 1977 tarihli seçimde CHP adayı olarak Ordu İli Senato üyesi seçilmiştir. 1980 yılına kadar Vural'ın senato üyeliği devam etmiştir. Mesleği avukatlık olan Vural birçok alanda çalışmıştır. Senato faaliyetlerinde Ziraat Bankası Genel Müdürü'ne bir soru önergesi vermiştir. Çalışma Bakanlığı bütçesi

üzerine işsizlik konusuna dikkat çekmiş ve azaltılmasını istemiştir. Üzerinde durduğu önemli konulardan biri de Başbakan Süleyman Demirel hükümetinin vurgulamış olduğu programa karşı yaptığı sert eleştiriler senatoda dikkat çekmiştir. Vural, AP Senatörü Ata Bodur ile görüşmeler sonrasında karşılıklı diyaloga girmiştir.

19 yıllık senato faaliyetleri içerisinde Ordu İli'nin Senato üyelerinin senatodaki faaliyetleri incelendiğinde Senatörlerin mesleki karakterlerinin ön plana çıktığı görülmüştür. Ülke geneli ve Ordu şehrinin sorunları hakkında görüş beyan etmeleri sorunların çözümüne yetmemiştir. Ülke için alınan kararlarda Cumhuriyet Senatosu çözüm yolları sunsa da onay verici mercii Millet Meclisi olduğundan Ordu ili Senatörleri'nin 19 yıllık yasama dönemi içerisindeki faaliyetlerinin çoğu görüş bildirmekle kalmıştır.

KAYNAKÇA

1. Arşivler

TBMM Arşivi, Eşref Ayhan'ın Seçim Mazbatası, SDN:141.

TBMM Arşivi, Zeki Kumrulu' nun Seçim Mazbatası, SDN:143.

TBMM Arşivi, Şevket Köksal'ın Seçim Mazbatası, SDN:142.

TBMM Arşivi, Selahattin Acar'ın Seçim Mazbatası, SDN:303.

TBMM Arşivi, Bekir Sıtkı Baykal Seçim Mazbatası, SDN:304

TBMM Arşivi, Ata Bodur' un Seçim Mazbatası, Sicil Dosya No: 443.

TBMM Arşivi, İdris Gürsoy' un Seçim Mazbatası, Sicil Dosya No: 442.

TBMM Arşivi, Orhan Vural'ın Seçim Mazbatası, Sicil Dosya No: 441.

2. Resmi Kaynaklar

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD)

Resmi Gazete

TBMM Kanunlar Dergisi

TBMM Tutanak Dergisi (TBMMTD)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri (TBMMZC)

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi (DMTD)

Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Tutanakları Dergisi (MBKGKTD)

3. Süreli Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet Gazetesi

Gürses

Karadeniz 52

Merhale

Milliyet Gazetesi

Ordu Sesi.

Zaman

4.Kitaplar

Ahmad, F., & Ahmad, B. T. (1976). Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, 1945-1971.İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Akşin, S. (1997). Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980. Ankara: Cumhuriyet Yayınları.

Albümü, T. B. M. M. (2010). C.4, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.

Aldıkaçtı, O. (1982). Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası. İstanbul: İÜHF Yayını.

Ankara Üniversitesi, (1982). *Gerekçeli Anayasa Önerisi*. Ankara .

Arslan, Z.& Tarakçı, S. (2021). *Türk Parlamento tarihi: TBMM XI. Dönem (1957-1960)*. TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu.

Aydinoğlu, E. (2007). *Türkiye Solu, 1960-1980*.İstanbul: Versus Kitap.

Aydinoğlu, E. (2008). *Türkiye Solu, 1960-1980*. Versus Kitap.

Batum, S. (2010). *99 Soruda Neden Ve Nasıl Çağdaş Bir Anayasa: Anayasa Mahkemesi Kararları Ve Anayasalardan Örneklerle*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Berkes, N. (2003). Türkiye'de Çağdaşlaşma 4. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Berkes, N. (2012). Türkiye'de Çağdaşlaşma.(hızl. Ahmet Kuyaş) 18. Baskı. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları.

Çavdar, T. (2013). *Türkiye'nin Demokrasi tarihi 1839-1950*. Ankara: imge Kitabevi.

Çavdar, T.(2013). 1950'den Günümüze Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 5.Baskı. Ankara: İmge Yayınevi.

Çoker, F. (1994). *Türk Parlamento Tarihi: Millî Mücadele Ve TBMM (1919-1923)* Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı.

- Çoker, F. (1998). *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1961-1964)*.c.1. TBMM Vakfı Yayınları.
- Çoker, F. (1998). *Türk Parlamento Tarihi, Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri, (1961-1964) . c:1*. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- Çoker, F. (1999). *Türk Parlamento Tarihi: Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1966-1980)*. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- Çoker, F. (2002). *Türk Parlamento Tarihi: Cumhuriyet Senatosu Denetim Etkinlikleri, C:I*, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- Çoker, F. (2002). *Türk parlamento tarihi: Cumhuriyet Senatosu denetim etkinlikleri*. TBMM Vakfı yayınları.
- Deliorman, M. N. (1957). *Nuri Demirağ'ın Hayat Ve Mücadeleleri*. Nu. D. Matbaası.
- Dizman,İ. (2008).*Türkiye'nin İlk Köy Gazetesi ve Bilal Köyden*.,3.Baskı. İstanbul: Ege Basım.
- Donuk, A. (1988). *Eski Türk Devletlerinde Unvan ve Terimler*. İstanbul: TDAV Yay.
- Durgun, Ş.(1999) *Batı Demokrasilerinde ve Türkiye'de Parlamenter Yapılar ve Parlamenterlerin Temsil Gücü*, , Ankara: Nobel Yayınları.
- Eroğlu, C. (1977). *Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosu'nun Yeri*. AÜSBF Yayınları.
- Eroğul, C. (1990). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ezherli, İ. (1988). *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1923) ve Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı (1877-1920)*. Ankara: TBMM Kültür ve Sanat Yayınları,
- Hikmet, Ö. (1997). *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*.Cem Yayınevi.
- Kafesoğlu, İ. (1972). *Selçuklu tarihi*. Milli Eğitim Basımevi.
- Kafesoğlu, İ. (1977).*Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat AŞ.
- Karal, E. Z. (1970). *Osmanlı Tarihi, c.V*. Ankara: *Türk Tarih Kurumu*.
- Karal, E. Z. (1983). *Osmanlı Tarihi (I. Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri)*. C. VIII: Ankara, TTK Basımevi.

- Karpat, K. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K.H.(2014). *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, 5.B. ,İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaşgarlı Mahmut, 1986. *Divan-ı Lûgat-it Türk*, Haz. Besim Atalay. Ankara: TTK
- Kili, S. & Gözübüyük, Ş. (2000). *Türk Anayasa Metinleri. 2. Baskı*.İstanbul :Türkiye İş Bankası Yayınları,
- Koçak, C. (1997). *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*. Yay. Yön. Sina Akşin, 4. İstanbul : Cem Yayınevi.
- Köprülü, M. F. (1937). *Ortazaman Türk Hukukî Müesseseleri: İslâm Amme Hukukundan Ayrı Bir Türk Amme Hukuku Yok Mudur?*. Devlet Basımevi.
- Köymen, M. A. (1976).*Tuğrul Bey ve Zamanı*. Millî Eğitim Basımevi.
- Kumaş, R. (1985). *Parlamentonun Boyutları*. Çağdaş Yayınları.
- Onar, S. S. (1966). *İdare Hukukunun Umumî Esasları...* İ. Akgün Matbaası.
- Ordu 1973 İl Yıllığı, (1973) .Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- Özbudun, E. (2012). 1924 Anayasası. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztuna, Y. (1979). *Büyük Türkiye Tarihi c.VII*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Pantül, M. , & Yalçın, B. S. (1982). *Türk Parlamento Hukukunda İkinci Meclisler*. Cumhuriyet Senatosu Vakfı..
- Sâmi, Ş., & Türkî, K. I. (1989). Enderun Kitabevi. İstanbul, 10, 1574.
- Savcı, B.(1953). *İnsan Hakları*. Ankara: Belge Yayınları.
- Soysal, M. (1979). *100 Soruda Anayasanın Anlamı*. Gerçek Yayınevi.
- Uzunçarşılı, İ.H. (2011). Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Türk Tarih Kurumu.
- Tanör, B. (1998). Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri:(1789-1980)(1.bs). *İstanbul: Yapı Kredi Yayınları*.
- Tanör, B.(1994). *İki Anayasa 1961-1982*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

- Tanör, B., & Beygo, T. (1964). *Türk Anayasaları ve Anayasa Mahkemesi Kararları*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- TDK, (2000). Türk Dil Kurumu Sözlüğü.
- Teziç, E. (1991). *Anayasa Hukuku*. 2.b. İstanbul: Beta Yayınları.
- Tuncer, E. (2010). *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*, Ankara: Tesav Yayınları.
- Tunçay, M. (1997). *Türkiye Tarihi. 4. Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Turan, Ş. (1998). *Türk Devrim Tarihi*, c:II, 2. Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Uran, P. (2008). *Yasama İşlevinin Yerine Getirilmesinde: Çift Meclis Sistemi ve Türk Siyasal Tarihindeki Yeri*. Yetkin Yayınları
- Uzunçarşılı, İ.H. (1988). *Osmanlı Devleti Teşkilatında Medhal*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Üçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih, 1789-1994*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Üçok, C, & Mumcu, A. (1976) .*Türk Hukuk Tarihi*. Ankara Hukuk Fakültesi.
- Yücekök, A. N. (1983). *Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Parlatmentonun Evrimi* (No.533). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Zürcher, E. J. (1995). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi (Turkey, A Modern History)*. İstanbul: İletişim Yayıncılık AŞ.

5.Makaleler

- Akyıldız, A.(2003).Meclis-i Ayân, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Ankara Diyanet Vakfı Yayınları, c. 28, Ankara.243-244.
- Akyıldız, A.(2003).Meclis-i Mebusân, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Ankara Diyanet Vakfı Yayınları, c. 28, Ankara,245-246.
- Armağan, A. (2011). Klasik Dönemde Osmanlılarda Devlet Yönetim Anlayışına Dair Bazı Düşünceler. *Gazi Akademik Bakış*, (09), 139-156.

- Arsel, İ. (1953). Birinci ve İkinci Meşrutiyet Devirlerinde Çift Meclis Sistemi Tecrübesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1).
- Atabeyoğlu, Ö., Beyli, K. N., & Argan, A. (2019). Ordu Kenti Tarihi Dokusu Üzerine Kentsel Baskılar; Tarihi Sit Alanı Örneği. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, 35(2), 45-61.
- Berber, Ş. G. (2012). Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP’de 35’ler Vakası. *Gazi Akademik Bakış*, (11), 131-150.
- Beriş, H. E. (2020). Modern Devletin Hukuk Döngüsü: Egemenlik, Parlamento ve Yasa. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 16(58), 37-53.
- Ceylan, A. (2005). Osmanlı’da Meşrutiyet Öncesi Merkezî Meclisler Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (5), 623-646.
- Donuk, A. (2011). Türkler’de ve Moğollar’da Meclis Geleneği. *Tarih Dergisi*, (52), 1-12.
- Erdoğan, A. (2014). İslamiyet’ten Önce Türk Devletlerinde Meclis Anlayışı: Toy, Kengeş, Kurultay Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 39-52.
- Eren, A. (2020). Büyük Millet Meclisi’nin Kurucu Meclis Niteliği. *Anayasa Yargısı*, 37(1), 33-76.
- Eroğul, C. (1992). Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-71. *Geçiş Sürecinde Türkiye*, 2, 112-151.
- Eroğul, C. (1992). Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-71. *Geçiş Sürecinde Türkiye*, 2, 112-151.
- Göde, K.(1988). Dünden Bugüne Türkler’de Meclis Hayatı. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 3, 51-62.
- Kızıltan, Y. (2006). I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan-ı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 251-272.
- Lewis, B. (1958). İslam Devlet Müessesesi ve Telakkileri Üzerinde Bozkır Ahalisinin Tesiri. *İslam Tetkikleri Dergisi*, 2(2-4).
- Mumcu, A. 1924 Anayasası. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. *CII*, S, 5, 383-399.

- Olgun, K. (2011). Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27(79), 1-36.
- Ögel, B. (2002). Devlet Meclisi ve Kurultay. *Türkler Ansiklopedisi*, c.2, 874-887.
- Özbudun, E. (1995). Seçim Sistemleri ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 44(1).
- Özbudun, E. (2012). Türkiye’de Anayasa Yargısının Doğuşu: 1961 Anayasası Üzerindeki Kurucu Meclis Görüşmeleri. *Liberal Düşünce Dergisi*, (68), 5-18.
- Özer, İ. & Bekcan, U. Demokrat Parti İktidarı (1950-60): Bir Dönemin Demokrasi Anlayışı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 1-14.
- Özgişi, T. (2011). Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu’nun Yeri. *Türkiyat Mecmuası*, 21(2), 291-323.
- Tikveş, Ö. (1977) .Anayasada Onbeş Yıllık Dönemde Yapılan Değişiklikler Ve Ekler. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 34(1).
- Tunaya, T. Z. (1976).İkinci Meşrutiyet’in Siyasal Hayatımızdaki Yeri. *Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı-1876-1976*, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, 75-121.
- Turan, O. (1969). Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi. *Türkler Ansiklopedisi*. c. 2, 845-855.
- Uzun, H. (2005). Türk Demokrasi Tarihinde I. Meşrutiyet Dönemi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 145-162.
- Yavuz, B. & Bülbül, M.(2012). Çift Meclis Sistemi ve Türkiye. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(1), 217-260.
- Yazıcı, S., & Dursunoğlu, İ. (2019). Tarihsel Süreçten Günümüze Meclisin, Devlet Yönetimi ve Karar Alma Üzerine Etkisi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 91-111.

6. Tezler

- Bekcan, U. (2005). *Demokrasi Kuramları Açısından Türk Demokrasisine İlişkin Bir İnceleme* (Master's Thesis).
- Ceylan, A. (1988). *Türk Hukuk Tarihinde Meşveret Düşüncesi ve Uygulaması Kurultay-Divan-Meclis*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayınlanmamış doktora tezi).
- Çelik, E. (2003). *Türkiye'de Parlamantonun Gelişim Sürecinde Çift Meclis* (Master's Thesis, Kırıkkale Üniversitesi).
- Ertürk, K. (2020). *I. Meşrutiyet'ten 1960'a Kadar Türk Siyasal Yaşamında Çok Partili Hayat* (doktora tezi). İstanbul Rumeli Üniversitesi.
- Kılıç, A. (2019). *Türkiye'de Parlamento Kararlarının Hukuki Rejimi*. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı.
- Özgişi, T. (2011). *Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis: Cumhuriyet Senatosu Örneği (1960-1980)*. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

EKLER



Ek 1: Cumhuriyet Senatosu Amblemi



Ek 2: Cumhuriyet Senatosu Genel Kurul Salonu

Sicil No: 141



Ek 3: Ordu Senatörü Eşref AYHAN (1961-1968)

Sicil No: 142



Ek 4: Ordu Senatörü Şevket KÖKSAL(1961-1977)

Sicil No:143



Ek 5:Ordu Senatörü Zeki KUMRULU (1961-1968)

Sicil No: 303



Ek 6:Ordu Senatörü Selahattin ACAR (1968-1977)

Sicil No: 304



Ek 7:Ordu Senatörü Bekir Sıtkı BAYKAL (1968-1977)

Sicil No:441



Ek 8:Ordu Senatörü Orhan VURAL (1977-1980)

Sicil No: 442



Ek 9:Ordu Senatörü İdris GÜRSOY (1977-1980)

Sicil No: 443



Ek 10:Ordu Senatörü Ata BODUR (1977-1980)

İli : O R D U
Çevresi : Ordu

CUMHURİYET SENATOSU ÜYELİĞİNE SEÇİLMİŞ
OLANLARA VERİLECEK TUTANAK

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya sanatı	Aldığı oy miktarı		Seçmen sayısı	Oy'unu kullanan seçmenlerin sayısı	Seçim hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	DÜŞÜNCELER
			Rakamla	Yazı ile				
Ayhan Eşref	Çivril 1333	Avukat	60706	altmışbin yediyüz altı	307551	16.905	Yoktur	

Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Kanunu gereğince ilimizde yapılan seçim sonunda Eşref Ayhan nin oyla ilimizden Cumhuriyet Senatosu Üyelğine seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanak Kurulumuz tarafından kendisine verildi.

..19../10/19...61



Başkan
Uye

Uye
Tuncil Özyay

Ek 11: Senatör Eşref AYHAN' ın Seçim Mazbatası (TBMM Arşivi SDN:141)

OTURDUĞU YER (*)																																									
ANKARA'DA	DIŞARDA																																								
Telefon :	Telefon :																																								
(*) Adres değiştirildiği vakit geçirilmeden Genel Kâtipliğe bildirilmesi rica olunur.																																									
HAL TERCÜMESİ (Kısaca)																																									
<table border="1"> <tr> <td>Seçildiği yer</td> <td>Ordu</td> <td>Evliliği</td> <td>Evliliği 3 çocuk</td> </tr> <tr> <td>Adı ve soyadı</td> <td>Eşref Ayhan</td> <td>Meslek ismi, seçilmeden önceki son mesleği</td> <td>Kaymakamlık</td> </tr> <tr> <td>Babasının ve annesinin adı</td> <td>Ömer, Nazife</td> <td>İttihak derecesi ve son unvanı aldığı tarih</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Doğduğu yer ve tarihi</td> <td>Çivril 1333</td> <td>Meslek değişikliği ihtisapın evvel son durumunu</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Tahsili</td> <td>Ankara Hukuk Fakültesi mezun</td> <td>Ervelik derecelerde mukabil itibale edilmiş ise derece ve sınıf dâiresi</td> <td>11. Ders Dersi Mebessan</td> </tr> <tr> <td>Bildiği diller</td> <td>Ordu, İngilizce ve Fransızca</td> <td>Yötek sınıfı ve sınıf, rütbesi ve sınıf numarası</td> <td>Ordu'da 1. sınıf, 1. sınıf, 1. sınıf</td> </tr> <tr> <td>İhtisas</td> <td>İdare</td> <td>Kayıtlı bulunduğu meslek dâiresi ve numaraları</td> <td>Ordu Askerlik Şubesi</td> </tr> <tr> <td>İsmerleri</td> <td>-</td> <td>Meslek Mesleki seçildiği tarih</td> <td>15 Ekim 1961</td> </tr> <tr> <td>İlim rütbesi</td> <td>-</td> <td>Kan oyla temsil seçildiği</td> <td>60706</td> </tr> <tr> <td>İst ve gittiği</td> <td>Ankara'da</td> <td>Meslek Mesleki İttihak tarihi</td> <td>25.10.1961</td> </tr> </table>	Seçildiği yer	Ordu	Evliliği	Evliliği 3 çocuk	Adı ve soyadı	Eşref Ayhan	Meslek ismi, seçilmeden önceki son mesleği	Kaymakamlık	Babasının ve annesinin adı	Ömer, Nazife	İttihak derecesi ve son unvanı aldığı tarih		Doğduğu yer ve tarihi	Çivril 1333	Meslek değişikliği ihtisapın evvel son durumunu		Tahsili	Ankara Hukuk Fakültesi mezun	Ervelik derecelerde mukabil itibale edilmiş ise derece ve sınıf dâiresi	11. Ders Dersi Mebessan	Bildiği diller	Ordu, İngilizce ve Fransızca	Yötek sınıfı ve sınıf, rütbesi ve sınıf numarası	Ordu'da 1. sınıf, 1. sınıf, 1. sınıf	İhtisas	İdare	Kayıtlı bulunduğu meslek dâiresi ve numaraları	Ordu Askerlik Şubesi	İsmerleri	-	Meslek Mesleki seçildiği tarih	15 Ekim 1961	İlim rütbesi	-	Kan oyla temsil seçildiği	60706	İst ve gittiği	Ankara'da	Meslek Mesleki İttihak tarihi	25.10.1961	<p>Ankara Hukuk Fakültesi 1944-1945 mezunuyum. 1954 yılında Kadıköy Kaymakamlıkta bulunurdum. 1954-1957 arası Ankaralıyım yaptım. 1957 de 11. Ders Ordu'da çalışmaya başladım. İttihaklarda bu seçimde Kadıköy Ankaralıyım yaptım. 15.10.1961 seçiminde Ordu'dan C. Senatörüne seçilmiş bulunmaktayım.</p>
Seçildiği yer	Ordu	Evliliği	Evliliği 3 çocuk																																						
Adı ve soyadı	Eşref Ayhan	Meslek ismi, seçilmeden önceki son mesleği	Kaymakamlık																																						
Babasının ve annesinin adı	Ömer, Nazife	İttihak derecesi ve son unvanı aldığı tarih																																							
Doğduğu yer ve tarihi	Çivril 1333	Meslek değişikliği ihtisapın evvel son durumunu																																							
Tahsili	Ankara Hukuk Fakültesi mezun	Ervelik derecelerde mukabil itibale edilmiş ise derece ve sınıf dâiresi	11. Ders Dersi Mebessan																																						
Bildiği diller	Ordu, İngilizce ve Fransızca	Yötek sınıfı ve sınıf, rütbesi ve sınıf numarası	Ordu'da 1. sınıf, 1. sınıf, 1. sınıf																																						
İhtisas	İdare	Kayıtlı bulunduğu meslek dâiresi ve numaraları	Ordu Askerlik Şubesi																																						
İsmerleri	-	Meslek Mesleki seçildiği tarih	15 Ekim 1961																																						
İlim rütbesi	-	Kan oyla temsil seçildiği	60706																																						
İst ve gittiği	Ankara'da	Meslek Mesleki İttihak tarihi	25.10.1961																																						

Ek 12: Senatör Eşref AYHAN' ın Hal Tercümesi Kâğıdı (TBMM Arşivi SDN:141)

Kanun M. 304/14 Örnek : 29

**CUMHURİYET SENATOSU ÜYELİĞİNE SEÇİLMİŞ
OLANLARA VERİLECEK TUTANAK**

İli : ...**ORDU**.....
Çevresi : ...**ORDU**.....

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya sanatı	Aldığı oy miktarı		Seçmen sayısı	Oy'unu kullanan seçmenlerin sayısı	Seçim hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	DÜŞÜNCELER
			Rakamla	Yazı ile				
Köksal Şevket	Ordu 1336	Doktor	6256	altı bin beş yüz altı	07551	16.905	Yoktur	

Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Kanunu gereğince ilimizde yapılan seçim sonunda **Şevket Köksal** nin oyla ilimizden Cumhuriyet Senatosu Üyelğine seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanak Kurulumuz tarafından kendisine verildi.

19 ..10.....69.....

İf. Seçim Kurulu Başkanı Üye

(Mühür) (İmza) (İmza)

Ek 13: Senatör Şevket KÖKSAL' ın Seçim Mazbatası (TBMM Arşivi SDN:142)

Yasa M. 306/34, 1076 Örnek : 95

**Cumhuriyet Senatosu Üyelğine
Milletvekilliğine** seçilmiş olanlara verilecek tutanak

İli : ...**ORDU**.....

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya sanatı	Bağlı olduğu siyasi partinin adı	Seçim hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	DÜŞÜNCELER
Şevket Köksal	Ordu 1336	Doktor	Cumhuriyet Halk Partisi	Hiçbir şikâyet ve itiraz olmamıştır	

Milletvekilli seçimi ve ¹⁰⁷⁶ sayılı Yasalar gereğince çevremizde yapılan seçim sonunda **Doktor Şevket Köksal** nin çevremizden Cumhuriyet Senatosu Üyesi seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanağın iki örneği Kurulumuz tarafından Yüksek Seçim Kuruluna gönderilerek bir örneği de kendisine verildi.

4.16 / 19-68

Başkan Üye Üye

(Mühür) (İmza) (İmza)

(Mustafa Van) (M. Asmet Uharall) (H. Hatvan)

8010 10915 11992

Ek 14: Senatör Şevket KÖKSAL' ın Seçim Mazbatası (TBMM Arşivi SDN:142)

OTURDUĞU YER [*]	
ANKARA'DA	DISARDA
Telefon :	
[*] Adres değiştirildiği vakit geciktirmeden Genel Sekreterliğe bildirilmesi rica olunur.	

HAL TERCÜMESİ (Kısaca)

Seçildiği yer	Ordu	Felli olup olmadığ ve kaç gonağı bulunduğ	evli
Adı ve soyadı	Selahattin Acar	Menur is. seçilme- nin evvelki son numarası	-
Babasının ve annesinin adı	Hüseyin Hüsnü	İmtihak derecesi ve son sınavın aldığı tarih	-
Doğduğu yer ve tarihi	Ordu 1341	Menur değişme aldığı son durumu	-
Tahsili	Yüksek (Hukuk)	Evvelki devletlerde Milletvekili veya C. Senatosu Üyesi seçilme işi seçimi evvelki durumu	-
Bildiği diller	-	Yedek subay ise unvanı, rütbesi ve sicil numarası	Tegmen (Piyade)
İhtisas	-	Kayıtlı bulunduğu meslek gubeleri ve numaraları	Ordu
Eserleri	-	C. Senatosuna seçildiği tarih	2.6.1968
İlin rütbesi	-	Kaç ayta C. Senatosu Üyesi seçildiği	-
İşi ve gücü	Avukat	C. Senatosuna ilhak tarihi	10.6.1968

1957. Tarihinde Hukuk Fakültesi'nden (Ankara) mezun olup o tarihten beri Ordu Barosunda Avukatlık yapmaktadır. 2- Haziran 1968 tarihinde Senator seçildi. 1341 yılında orduda doğdu. İta Fahriye Selimül Yücelek Polisevi Ankara Hukuk Fakültesi'nde bulundu. 1961 yılında Adalet partisi Kurucu Üyesi olarak Siyasi Davaya katıldı. 2000 yılında Kurucu Üyesi ve son 1966 Büyük Kongresinde Adalet partisi Yüksek Heyetinde görevini sürdürmektedir.

S. A. Acar

Ek 23: Selahattin ACAR'ın Hal Tercümesi ((TBMM Arşivi SDN:303)

Yasa M. 306/34, 1036

Örnek : 95

Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçilmiş olanlara verilecek tutanak

Ordu

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya sanatı	Bağlı olduğu siyasi partinin adı	Seçim hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	DÜŞÜNCELER
Selahattin Acar	Ordu 1/12/1341	Avukat	Adalet Partisi	Hiçbir itiraz ve şikâyet yapılmamıştır.	

Milletvekili seçimi ve 1036 sayılı Yasalar gereğince çevremizde yapılan seçim sonunda Avukat Selahattin Acar'ın 1968 seçim çevresinden Cumhuriyet Senatosu Üyesi seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanağın iki örneği Kurulumuz tarafından Yüksek Seçim Kuruluna gönderilerek bir örneği de kendisine verildi.

4/6/1968

Başkan Mustafa 801

Üye H. İsmet 10915

Üye Mehmet 11992

Ek 24: Selahattin ACAR'ın Seçim Mazbatası (TBMM Arşivi SDN: 303)



Ek 27: Ordu Sesi Gazetesi 7 Haziran 1966 (Ordu Gazi Halk Kütüphanesi Kent Arşivi)



Ek 28: 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesinden 225 Gün Sonra Meclis Açıldı
Akşam Gazetesi, 7 Ocak 1961.



Ek 29: Ordu Sesi Gazetesi 31 Ekim 1966 (Ordu Gazi Halk Kütüphanesi Kent Arşivi)

Pazaritesi
31
EKİM
1966

Ordu Sesi

ORTU İL MEGALİTİNDEN ÇIKAN ÜÇÜNCÜ SİYASİ TARAFNEDERLİK
GİRİMLERİNE VE MÜTEHİZLERİNE

Türk ekonomisi en büyük
dönüşümü yaşamaktadır
KATATÜRK

ORDU İL MEGALİTİNDEN ÇIKAN ÜÇÜNCÜ SİYASİ TARAFNEDERLİK
Yıl 1966, Sayı 140
Yan İçerik: Demokrasi, İktisadi, Kültür ve İhtiyaçlar / İZLA SİMSEK
Ticaret Sicil No: 1180

İhtiyaçlarımız

Rıza SİMSEK

Ülkemizin en büyük ihtiyacı, kalkınma ve modernleşme için gerekli olan teknoloji ve uzman kadrodur. Bu ihtiyaçların giderilmesi için devletimizin büyük çabaları olmalıdır. Özellikle bilim ve teknoloji alanlarında yatırım yapılmalı ve gençlerimiz için eğitim olanağı genişletilmelidir.

CUMHURİYET BAYRAMI Gösterilerle Kutlandı

Ordu'da bugün, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 29. yıldönümünü kutlamak üzere büyük gösteriler yapıldı. Şehir meydanlarında düzenlenen etkinlikler, halkın büyük ilgiyle izlediği gösterilerle geçti. Kültür ve sanatçıların katıldığı konserler, oyunlar ve gösteriler, bayramın coşkusunu yansıttı. Halkın birlikteliği ve dayanışmasıyla ülkemizin kalkınacağına olan güveni gösteren gösteriler, bayramın ruhunu yansıttı.



Çocuklar, Bayramın ATATÜRK'ün devrimci fikirleriyle dolu hayatını hatırlıyor.

Uluslararası Fındık Deposu Yapılıyor

Ordu'da uluslararası fındık deposu yapılıyor. Bu depo, fındık üreticilerinin ürünlerini güvenli ve kaliteli şekilde saklamaları için büyük önem taşıyor. İnşaat çalışmaları hızla ilerliyor ve yakında tamamlanacaktır.

Uluslararası Susuz!

Uluslararası susuzluk sorunu, dünya genelinde büyük önem taşıyor. Özellikle Ordu gibi kurak bölgelerde, suyun temiz ve yeterli olarak sağlanması büyük önem taşıyor. Devletimizin bu konuda büyük çabaları olmalı ve su kaynaklarını korumaya çalışmalıdır.



Bayramımızda Rıza SİMSEK'in Makaleleri İçerik: TALEK Kİ EDİLDİ

Kısakürek Hakkında Tahkikat Yapılıyor

Kısakürek hakkında tahkikat yapılıyor. Bu tahkikat, kısakürek hastalığının nedenleri, belirtileri ve tedavisi hakkında bilgi edinmek için yapıyor. Hastaların bu konuda bilinçlenmesi ve doğru tedavi almaları büyük önem taşıyor.

Vali M. Kararın Nettek

Vali M. Kararın Nettek. Vali M. Kararın Nettek, Ordu'da yapılan çalışmalar ve projeler hakkında bilgi veriyor. Özellikle eğitim ve sağlık alanındaki yatırımların hızla ilerlediğini belirtiyor.

AP II Kongresi Dün Yapıldı

AP II Kongresi Dün Yapıldı. Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) II. Kongresi dün Ordu'da yapıldı. Kongre, partiye yeni bir enerji ve güç kazandı. Özellikle gençlerin katılımının artması büyük önem taşıyor.

Haysiyet Divanı

Haysiyet Divanı. Haysiyet Divanı, Ordu'da yapılan çalışmalar ve projeler hakkında bilgi veriyor. Özellikle eğitim ve sağlık alanındaki yatırımların hızla ilerlediğini belirtiyor.

TEMSİLCİ Üye

TEMSİLCİ Üye. Temsilci Üye, Ordu'da yapılan çalışmalar ve projeler hakkında bilgi veriyor. Özellikle eğitim ve sağlık alanındaki yatırımların hızla ilerlediğini belirtiyor.

Trük Hava Kurumunun Yürümlerinde Hareket

Trük Hava Kurumunun Yürümlerinde Hareket. Trük Hava Kurumunun yürümlerinde hareket, Ordu'da yapılan çalışmalar ve projeler hakkında bilgi veriyor. Özellikle eğitim ve sağlık alanındaki yatırımların hızla ilerlediğini belirtiyor.

Genel Kongre Delegeleri

Genel Kongre Delegeleri. Genel Kongre Delegeleri, Ordu'da yapılan çalışmalar ve projeler hakkında bilgi veriyor. Özellikle eğitim ve sağlık alanındaki yatırımların hızla ilerlediğini belirtiyor.

Öğretmene İhtiyaç Varsa!

Öğretmene İhtiyaç Varsa! Öğretmene ihtiyaç varsa! Öğretmenlerin eğitimde büyük rolü olduğu için, onların ihtiyaçlarının giderilmesi büyük önem taşıyor. Devletimizin öğretmenlere yönelik politikalarını gözden geçirmeli ve onların sorunlarını çözmeye çalışmalıdır.

DÜĞÜN

DÜĞÜN. M. Ali SAGDIN'in kızı Ayşe SAGDIN ile Akın Malye Mahabud'un kızı GEMALDEN'in düğünü Ordu'da, dün (29/10/1966) yapıldı. Düğün töreni çok sayıda konukla gerçekleşti.

YERİAT

YERİAT. Temsilci Üye, Ordu'da yapılan çalışmalar ve projeler hakkında bilgi veriyor. Özellikle eğitim ve sağlık alanındaki yatırımların hızla ilerlediğini belirtiyor.



Ek 30: Ordu Sesi Gazetesi 1 Haziran 1968 (Ordu Gazi Halk Kütüphanesi Kent Arşivi)

